

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Kateřina Štrofová

Nemocnice jako místo vztahu komunistického režimu a římskokatolické církve po únoru 1948

Zdravotnická péče a duchovní činnost Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v nemocnici v Českém Brodě a zásahy okresního církevního tajemníka do jejich činnosti (1948-1959)

The hospital as a place of relations between the Communist regime and the Roman Catholic Church after February 1948

The medical care and religious activities of the Sisters of Mercy of St. Borromeo in Český Brod hospital and the interventions of the district church secretary into Sisters of Mercy of St. Borromeo's activities (1948-1959)

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu doc. PhDr. Janu Randákovi, Ph.D. za vstřícnost, ochotu, mnoho podnětných poznámek a velkou trpělivost při vedení mé práce.

Děkuji panu PhDr. ThLic. Michalu Sklenářovi, Ph.D. et Ph.D. za cenné rady týkající se církevní tematiky.

Děkuji také panu PhDr. Vladimíru J. Mrvíkovi, Ph.D., který působí jako kurátor sbírkového fondu v Podlipanském muzeu v Českém Brodě, a který mi dal kontakt na pamětnici Ivetu Kohoutovou. Poskytl mi také fotografie českobrodské nemocniční kaple sv. Prokopa.

Chtěla bych poděkovat paní MUDr. Ivetě Kohoutové z Českého Brodu za vyprávění o svém životě a především o letech svého mládí, kdy v padesátých letech pracovala jako sanitářka v českobrodské nemocnici. Měla možnost se zde setkat se skupinou Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, s jejich kvalitní péčí o pacienty a obecně s činností římskokatolické církve v této nemocnici.

Také bych velmi ráda poděkovala SM. Fidelis Sedlákové, která spravuje archiv sester boromejek, jenž se nachází v Generálním domě Milosrdných sester sv. Karla Boromejského ve Šporkově ulici, Praha 1. SM. Fidelis mi ochotně pomohla s hledáním archivních materiálů týkajících se působení sester boromejek v českobrodské nemocnici. Také děkuji SM. Richardis Novákové, která mi vyprávěla o svém životě a o perzekuci Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, jejíž byla přímou svědkyní po únoru 1948. Děkuji též za poskytnutí fotografií českobrodských řeholnic a nemocniční kaple.

Za podporu děkuji své rodině a příteli.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Novém Městě na Moravě 21. května 2020.

Kateřina Štrofová

Abstrakt

Práce se zabývá zdravotnickou a duchovní činností skupiny sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, které pracovaly jako ošetrovatelky v nemocnici v Českém Brodě v letech 1905-1959, a působením okresního církevního tajemníka v českobrodském okrese na tuto skupinu sester. Práce zachycuje poslední období jejich činnosti v letech 1948-1959, které je ohraničeno politickými a sociálními změnami po převzetí moci Komunistickou stranou Československa 25. února 1948 a nuceným odchodem sester z českobrodské nemocnice v roce 1959.

Kromě popisu činnosti sester v nemocnici a církevní politiky Komunistické strany Československa prosazované na lokální úrovni krajskými a okresními církevními tajemníky má práce za cíl především popsat formy a strategie vzájemné komunikace mezi okresním církevním tajemníkem a řádovými sestrami. Tím se práce dotkne i problematiky mocenských vztahů a moci v každodenní praxi mikrokosmu českobrodské nemocnice reprezentující nově formované socialistické zdravotnictví.

Klíčová slova: ženské řády a kongregace, Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského, církevní tajemník, poválečné Československo, padesátá léta, Římskokatolická církev, perzekuce římskokatolické církve, nemocnice, „sjednocené socialistické zdravotnictví“

Abstract

The thesis deals with the medical and religious activities of the Sisters of Mercy of St. Borromeo congregation who worked as female hospital attendants in Český Brod hospital in the years 1905-1959, and with exercising the church secretary's influence in the district of Český Brod on this group of sisters. The work aims to cover the last period of the sisters' activities in the years 1948-1959, which is defined as the period spanning from the political and social changes after the Communist Party of Czechoslovakia took over the political power on February 25, 1948 to the forced departure of the sisters from Český Brod hospital in 1959.

In addition to describing the sisters' medical and religious activities and the church politics of the CPCz that was enforced by the church secretaries, the thesis primarily aims to describe the strategies and means of communication between the district church secretary and the sisters. In this way, the thesis touches on the issue of power relations and power in the daily practice of the Český Brod hospital, which represents the newly formed socialist healthcare system.

Key words: women's religious orders and communities, Sisters of Mercy of St. Borromeo, church secretary, post-war Czechoslovakia, the fifties, Roman Catholic Church, persecutions of the roman catholic church, hospitals, „united socialist health care“

Obsah

Úvod.....	7
1. Vztah státu a církve po únoru 1948 a legalizace státního dozoru nad církvemi.....	18
2. Československé zdravotnictví po únoru 1948 do počátku šedesátých let	29
3. Historie nemocnice v Českém Brodě do konce padesátých let	35
3.1. Začíná se stavět. Počátky nemocnice, příchod řádových ošetřovatelek a „Velká válka“	36
3.2. Zdravotnictví „za Rakouska“, výstavba nemocnice za První československé republiky a tragické události v Českém Brodě.....	39
3.3. Nemocnice v Českém Brodě a její personál během nacistické okupace Československa	43
3.4. Poválečná výstavba a oslavy k padesátému výročí vzniku nemocnice	46
4. Nemocnice jako místo konfrontace komunistického režimu s římskokatolickou církví.....	50
4.1. Církevní obřady a svátosti	57
4.2. Křty narozených dětí	62
4.3. Zrušení evidence náboženského vyznání	64
4.4. Platy řeholnic.....	66
5. Politika, církevní tajemník a řeholnice	71
5.1. Řeholnice proti komunistickému režimu, režim proti řeholnicím; spory s církevním tajemníkem	73
5.2. Řeholnice na církevních slavnostech.....	77
5.3. Školení řeholnic o „lidově-demokratickém zřízení“	79
5.4. Volby v roce 1954	81
5.5. Odchod řeholnic z nemocnice	82
Závěr.....	89
Seznam pramenů a literatury	94
Seznam zkratk.....	97
Přílohy	98

Úvod

Téma bakalářské práce jsem objevila, když jsem procházela fond Státního úřadu pro věci církevní v Národním archivu, a zrak mi ulpěl na jedné ze složek pojmenované *Provádění náboženských úkonů ve zdravotnických ústavech*. Nebyla jsem si vědoma, že by se tomuto specifickému tématu někdo více věnoval, a také mne zaujalo spojení dvou naprosto odlišných subjektů (komunistického režimu a římskokatolické církve). Za zajímavé jsem považovala spojení těchto dvou subjektů, navzdory jejich negativnímu vztahu, který je znám v obecném povědomí. Zajímalo mne, jak se tento vztah projevoval v tak specifickém prostoru, jakým je nemocnice. A navíc v podstatě na neutrální půdě, která nebyla ani farou či Arcibiskupským palácem a ani kanceláří předsedy ONV či kanceláří Ústředního výboru KSČ. Zajímal mne právě tento konkrétní prostor nemocnice. Komunistický režim v tomto prostoru zastupoval okresní církevní tajemník a římskokatolickou církev řádové sestry a duchovní.

Vztah komunistického režimu, respektive státu po únoru 1948 a římskokatolické církve je v obecném povědomí vnímán v rámci politických procesů s představiteli řádů, s kněžími i věřícími laiky. Dále je tento vztah vnímán skrze číhošťské události a kněze Josefa Toufara, skrze různé perzekuce věřících občanů, nepovolení studia jejich dětí nebo zasahování do struktury církve, apod.

Tato práce nemá za cíl toto obecné povědomí podstatným způsobem měnit, ale spíše doplnit o nové poznatky týkající se konkrétních podob vztahu státu a církve, který byl utvářen ve specifickém prostoru. Zestátněná nemocnice měla sloužit jako místo, ve kterém se pečovalo o zdraví pracujících jakožto lidského zdroje budovaného socialismu. Podle dobového vnímání, v rámci něhož byl za jediný legitimní světonázor považován marxismus-leninismus, byla přítomnost církví v prostoru nemocnice nechtěnou a politicky nevhodnou skutečností. Nutno podotknout, že komunistický režim byl ten, který vstoupil do prostředí nemocnice jako nový subjekt. Římskokatolická církev zde již nějakou dobu působila. V případě českobrodské nemocnice tam Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského pracovaly od roku 1905 a v průběhu jejich působení tam bezpochyby vykonávali službu věřícím pacientům i kněží. Je tedy zjevné, že komunistický režim vstupoval do určitých již zavedených podmínek, ve kterých církev v nemocnici před únorem 1948 působila.

K prvotnímu zájmu o vztah komunistického režimu a římskokatolické církve v prostředí nemocnice patřila snaha o popis ošetrovatelské činnosti řeholnic. Postupem času se však ukázalo, že bude vhodné přidat k řádovým sestrám i kněží působící v nemocnici a uvědomit si v tomto nemocničním prostoru obecnější tendence vztahu státu a církve, který byl upravován státem.

Nemocnice se tedy stala místem střetávání dvou významně jiných aktérů a jejich vidění světa, na jedné straně materialistický ateistický názor, na straně druhé duchovno, náboženství a víra. Cílem práce je popsat rozmanité podoby vztahu komunistického režimu a římskokatolické církve v prostoru, kde bychom na první pohled *stýkání a potýkání* těchto dvou subjektů možná ani nečekali. Při zpracování práce jsem si položila několik badatelských otázek. Jak a jakými zákony či vládními nařízeními byl vztah státu a církve po únoru 1948 upravován? Jaká byla role církve v zestátněném socialistickém zdravotnictví? Byl prostor nemocnice po roce 1948 lehce kontrolovatelný státní mocí, resp. církevním tajemníkem? Mohla si církev, resp. řádové sestry vytvářet podmínky pro svou činnost v nemocnici a dovolit si nesouhlasit s nařízeními státu a církevního tajemníka? A lze zobecnit praxi omezování církevních obřadů komunistickým režimem i na jiné nemocnice? A lze také na příkladu konfrontace komunistického režimu a římskokatolické v českobrodské nemocnici zobecnit vztah státu a církve po únoru 1948?

Bakalářská práce je rozdělena do pěti kapitol. Její první část je spíše popisná a část druhá, začínající čtvrtou kapitolou, je sondou, jejímž podkladem je archivní výzkum a dobové publikace. V první kapitole jsou popsány hlavní peripetie vztahu komunistického režimu (státu) a římskokatolické církve po únoru 1948 do začátku šedesátých let a zčásti i vztah KSČ vůči církvi během období Třetí republiky. Tato kapitola má za cíl nejen ukázat proměňující se vztah státu a církve, ale zasadit i následné kapitoly do obecného dobového kontextu.

Druhá kapitola popisuje poválečný rozvoj československého zdravotnictví a zdravotní stav obyvatelstva. Podrobněji jsou v této kapitole popsány základy, na jakých bylo československé zdravotnictví budováno a východiska do dalších let, se kterými se zdravotnictví potýkalo. Tato kapitola dává taktéž obecný kontext následujícím kapitolám a skrze ni lze pochopit, proč byl resort zdravotnictví jednou z nejdůležitějších poválečných oblastí, na kterou nový politický režim spoléhal, kterou podporoval a také ji určitým způsobem propagandisticky využíval.

Třetí kapitola pojednává o dějinách českobrodské nemocnice. V této kapitole jsem se pokusila o přiblížení situace v prostředí nemocnice, ve které už od roku 1905 pracovaly řeholnice. Nešlo mi však o popis historického vývoje instituce, ale především o popis vývoje podmínek, které práci řádových sester v různých časových obdobích ovlivňovaly. Skrze všechna popisovaná období lze rozpoznat několik konstantních problémů, se kterými se nemocnice i sestry boromejky potýkaly. Bylo to např. zvyšování počtu přijímaných pacientů,

tím pádem zvyšování počtu lůžek, jimž se nedostával v nemocnici prostor, proto musely být rušeny více či méně důležité místnosti a stavěny nové nemocniční budovy. Dále to byl stálý nedostatek personálu nemocnice, který nebyl příliš zvyšován, a důsledkem toho byl ten stávající konstantně fyzicky i psychicky přetěžován. Jde o podmínky, se kterými se řeholnice v průběhu různých období setkávaly a musely v nich aktivně působit a přizpůsobovat se jim. Po zkušenostech s různými situacemi během téměř 45 let svého působení v nemocnici čekaly řeholnice další nové podmínky a události při jejich péči o pacienty během období komunistického režimu.

Čtvrtá a pátá kapitola je založena na archivním výzkumu. Ve čtvrté kapitole jsem se snažila popsat prostředí nemocnice, které mělo být po roce 1948 upravováno, měněno, sjednocováno a činnost církve v tomto prostředí marginalizována a omezována. Tato kapitola je nejdůležitější ze všech, protože se mimo jiné dotýká konkrétních oběžníků, které byly pro úpravu činnosti církve v nemocnicích vydávány. Dotýká se též konkrétních příkladů, na kterých lze dokázat, že často nebylo možné dodržování oběžníků kontrolovat, anebo že tyto pokyny nebyly striktně z různých důvodů dodržovány. Čtvrtá kapitola oběžníky a vládní nařízení popisuje a v několika místech odkazuje na zajímavou lokální situaci v jednotlivých nemocnicích, kterou vytváří díky mozaice zpráv okresního církevního tajemníka. Navíc se v této kapitole objevuje nezřetelný prostor, v němž není zcela jasné, jestli a jakým způsobem byly instrukce týkající se omezování církevní činnosti v nemocnici dodržovány. Po provedení výzkumu a interpretace objevených archivních pramenů či dobových textů se objevilo mnoho nových informací a pohledů na dané téma.

Pátá kapitola částečně navazuje na čtvrtou, ale zabývá se něčím poněkud jiným. V páté kapitole je popsán vztah okresního církevního tajemníka a řeholnic v českobrodské nemocnici na konkrétních událostech, ke kterým se církevní tajemník snažil řádové sestry donutit a přesvědčit je o jejich správnosti či o přehodnocení názoru vůči některým skutečnostem. Jsou jimi různé politické záležitosti jako volby, různá politická školení o mezinárodní i domácí situaci nebo účast řeholnic na církevních slavnostech, apod. Po důslednějším průzkumu hlášení okresního církevního tajemníka se objevilo mnoho nových velice zajímavých skutečností, které při prvotním promýšlení tématu bakalářské práce nebyly vůbec zřejmé.

Tato bakalářská práce se zabývá obdobím od komunistického převzetí moci v únoru 1948, které znamenalo politické, hospodářské a sociální změny, přibližně do roku 1959, kdy sestry boromejky musely z českobrodské nemocnice odejít. Časové vymezení práce je určeno

předpokladem, že v dalším novém politickém systému byly řeholnice vystaveny novým podmínkám a jednáním, se kterými se musely určitým způsobem vyrovnávat.

Z metodologického hlediska snad mohu považovat svou práci za mikrohistorickou sondu, v níž sleduji vztahy mezi okresním církevním tajemníkem a řádovými sestrami (tedy komunistickým režimem a římskokatolickou církví), i když vzhledem k nedostupnosti některých archivních pramenů se současně zdráhám určit tuto metodu jako hlavní a bezvýhradný postup při psaní této práce.

Nutností je na tomto místě uvést též poznámku k citacím písemných pramenů. Do citací archivních materiálů a dobových textů není žádným způsobem zasahováno. To platí především pro zprávy okresního církevního tajemníka. Všechny citace archivních materiálů a dobových textů jsou přepsány bez úprav podle současných stylistických a gramatických pravidel.

Pramennou základnu bakalářské práce tvoří především archivní materiál. Jsou jím z největší části archiválie z fondu ONV Český Brod uložené ve Státním okresním archivu (SOKA) v Kolíně. Menším dílem je využití fond Státní úřad pro věci církevní z Národního archivu (NA) v Praze a fond Středočeský krajský národní výbor Praha-církevní tajemník ze Státního oblastního archivu (SOA) v Praze.

Z fondu ONV jde především o zprávy českobrodského okresního církevního tajemníka, který mezi lety 1949 až 1957 posílal svá hlášení o řádových ošetřovatelkách krajskému církevnímu tajemníkovi při Krajském národním výboru v Praze.¹ Při ONV i KNV bylo církevní oddělení, v němž působil církevní tajemník. Ve fondu ONV Český Brod se nachází hlášení OCT z let 1949 až 1960, která jsou uložena pod inventárním čísly 472² a 473.³ Na těchto dvou inventárních číslech (dále inv. č.) je postavena čtvrtá a pátá kapitola této práce.

Do poloviny padesátých let podává OCT zprávy jednou za měsíc. Ve druhé polovině padesátých let hlášení ubývají. Téměř po celou dobu jsou zprávy o řeholnicích součástí celkových hlášení o církevní situaci na českobrodském okrese. V hlášení OCT lze najít kromě informací o činnosti římskokatolické církve v českobrodské nemocnici i zprávy o religiozitě obyvatel tohoto okresu, o účasti občanů na církevních událostech (poutě,

¹ O českobrodských boromejkách je ve fondu poslední zpráva z roku 1957. Fond však zahrnuje roky 1949-1960. Řeholní ošetřovatelky však odešly roku 1959.

² Státní okresní archiv Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1949-1950, ka 472, sg. 460, inv. č. 401.

³ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401.

slavnosti, průvody), o povinných měsíčních besedách s duchovními, o jiných církvích působících na okresu a další informace.

V inv. č. 476⁴ také ve fondu ONV Český Brod se nachází žádosti kněží z českobrodského okresu, které píše OCT, aby jim bylo povoleno konání církevních obřadů a slavností. Tento karton byl využit především pro získání informace, zda probíhaly v českobrodské nemocnici křty dětí. Jinak jsem více s těmito žádostmi nepracovala. Obecně, po zběžném prohlédnutí tohoto inv. čísla, lze říci, že ve většině případů bylo konání církevních slavností povolováno, i když s jistými omezeními, respektive podmínkami. Například, že průvod nesmí jít po hlavní silnici, apod.

Ve fondu ONV Český Brod se nachází *Spisy předsedy okresní nemocnice*,⁵ které obsahují informace týkající se zestátnění nemocnice a převedení do správy ONV v roce 1949. *Spisy* obsahují inventář nemocnice, seznamy zásob potravin, léků, přístrojů, materiálů, výčet majetku a pozemků náležejících k nemocnici. Dále jsou zde ještě pozemkové knihy nebo darovací listina parcely od města Českého Brodu pro stavbu nemocnice. Dále přehled léčebných výsledků (pouze čísla) a seznam zaměstnanců, v němž jsou uvedené i řádové sestry. Pro kapitulu o dějinách českobrodské nemocnice jsou využity jen některé záležitosti, kterými se předseda českobrodské nemocnice zabýval. Jsou to zápisy o zestátnění nemocnice a informace o personálu.

K dispozici mi bylo i inv. č. 407 (Řádové sestry)⁶ opět z fondu ONV Český Brod, ve kterém se nachází především kádrové posudky řeholních ošetřovatelek. S těmi jsem ale nakonec nepracovala, protože jsem některé informace získala ze zpráv OCT. Avšak pár zajímavých skutečností z tohoto kartonu je uvedeno v kapitole páté.

Pro zajímavý exkurz do situace v nemocnici v Mostu byl využit fond Úřad předsednictva vlády - tajná spisovna⁷ z Národního archivu v Praze. Obecně sice nelze odhadovat stejné situace ve všech nemocnicích, ale na mostecké situaci jsem se pokusila ukázat, že i v jiných nemocnicích byla přítomnost řádových ošetřovatelek po únoru 1948 politicky nevhodnou skutečností.

V menší - ale ne v méně důležité - míře jsou v práci využity pro doplnění obrazu vztahu státu a církve v nemocnicích fond Středočeský krajský národní výbor Praha-církevní tajemník⁸ a fond Státní úřad pro věci církevní (SÚC).⁹ V obou fondech jsou uložena hlášení

⁴ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Bohoslužebné úkony, poutě, procesí apod., ka 476, inv. č. 404.

⁵ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Spisy předsedy (okresní nemocnice, aj.), ka 1, inv. č. 225.

⁶ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Řádové sestry 1949-1958, ka 476, sg. 463/4, inv. č. 407.

⁷ Národní archiv v Praze, f. Úřad předsednictva vlády - tajná spisovna, Poměry ve státní nemocnici v Mostě - řádové sestry Němky, ka 591, sg. 298/7/2, inv. č. 2389.

⁸ Státní oblastní archiv v Praze, f. Středočeský krajský národní výbor Praha-církevní tajemník, ka 167, sg. 460.

o jednotlivých situacích v krajích i v pražských nemocnicích a jejich navrhované řešení. Navíc ve fondu SÚC se nachází jedna ze složek *Provádění náboženských úkonů ve zdravotnických ústavech*, ve které se nachází pokyny pro úpravu církevní činnosti v nemocnicích. Z těchto pokynů byly posléze vytvořeny oběžníky, které byly zaslány do jednotlivých nemocnic.

Nejblíže k českobrodským řádovým ošetřovatelkám a jejich prostředí mi bylo umožněno dostat se díky jejich kronice,¹⁰ kterou si během svého mnohaletého působení v nemocnici psaly. Pracovala jsem téměř s celou jejich kronikou a doplňovala ji informacemi z dobových brožur či ze zpráv OCT. Řeholnice píšící kroniku zahrnuje do svého vyprávění i situace, které se udály v Českém Brodě a v jeho blízkosti. Pokud lze hodnotit styl, jakým je tento pramen napsán, tak je rozhodně pro čtenáře velice příjemný a lehce plyne. Je pro něj specifické vztahování se k Bohu a jakási jemnost, kterou od ošetřovatelky pečující o nemocné lze čekat. V archivu Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského jsem také narazila na korespondenci mezi vedením řádu, sestrou představenou v České Brodě a vedením nemocnice.¹¹ Nachází se zde různé účty za cesty řeholnic, finanční vyrovnání týkající se opravy náhrobků, žádosti o navýšení počtu sester, atd. Tuto korespondenci jsem v bakalářské práci nezpracovala, protože jsem ji vzhledem k tématu a směru práce nepovažovala za zcela důležitou. Pouze v jednom místě jsem využila tyto archiválie.

Během této práce jsem narazila na několik překážek, kterými bylo především odmítnutí vydání některých fondů a také neexistence pro mě potřebných informací v následujících fondech. Původním předpokladem pro využití fondu MNV Český Brod bylo, že by se v materiálech některé z komisí MNV (zdravotní, sociální, osvětové) mohly nacházet informace o působení sester v nemocnici, resp. komunikace OCT s MNV, vedením nemocnice, apod. Tento fond je však neuspořádaný a nedá se badatelsky využívat podle § 38, odst. 1 zákona č. 499/2004 Sb., jak mi bylo sděleno vrchním referentem SOkA v Kolíně. Vrchní referent prošel zápisy zdravotní komise z let 1950-1954, ve kterých se mnou požadované informace nenachází.

Další možností, která by se vzhledem k tématu práce nabízela, bylo prohledat fond Krajského ústavu národního zdraví. Bylo mi však z oddělení fondů veřejné správy v SOA Praha sděleno, že tento fond obsahuje pouze chorobopisy z 1. fakultní nemocnice

⁹ NA v Praze, f. Státní úřad pro věci církevní, Praha, ka 852, inv. č. 60. a ka 8, inv. č. 68.

¹⁰ „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVANÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967. Kronika Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Českém Brodě. Nemocnice.

¹¹ „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVANÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.

v Praze a úřední agendu spojenou s hospodářským chodem samotného KÚNZ. Bylo mi navrženo, ať si zkusím vyhledat OÚNZ, které měly k nemocnicím ve svém okrese nejbližší. Dalším krokem byl tedy dotaz na fond Okresního ústavu národního zdraví Kolín 1942/1946-1990 v SOkA Kolín, zda vedení OÚNZ nějakým způsobem neřešilo působení řeholnic v českobrodské nemocnici. Ani v tomto fondu se pro mě využitelné informace nenacházely.

Pravděpodobně největším zklamáním byla nedostupnost několika inv. č. z fondu ONV Český Brod, které se ale ukázaly nakonec pro mě nepotřebnými. Inventární číslo 410 (Nemocnice) a inv. č. 413 (Péče o ženu a dítě). Původním předpokladem bylo, že by se v *Nemocnici* mohly nacházet nějaké archiválie týkající se církevní otázky a v *Péči o ženu a dítě* mohly být například informace o křtech, které v českobrodské nemocnici probíhaly. Podle e-mailové korespondence s vrchním referentem archivu se v inv. č. 410 však nacházejí především materiály k vymáhání dlužného léčebného (ošetřovného) konkrétních osob a teoreticky by toto inv. č. mohlo obsahovat osobní a citlivé údaje ještě žijících osob. Stejně tomu může být v případě *Péče o ženu a dítě*. Zde se nachází materiály o umístování konkrétních dětí do léčeben a domovů (včetně dotazníků o sociálních poměrech rodiny). Jedná se tedy také o citlivé osobní údaje a většina dotčených osob může ještě žít. Bylo mi sděleno, že tato dvě inv. č. není možné plošně předložit. A konkrétní případy jsem nehledala. Takže ani tato snaha nebyla v bakalářské práci bohužel zúročena.

Velmi zajímavé by jistě bylo využít i českobrodskou farní kroniku, ve které by se mohly nacházet např. zápisy týkající se celkové církevní situace ve městě, na okresu anebo řeholnic, které docházely na mše do kostela sv. Gotharda, a byly tak v kontaktu s českobrodskými farníky. Farní kronika byla však podle e-mailové korespondence s historikem PhDr. Vladimírem Jakubem Mrvíkem, Ph.D., vedena jen do roku 1939. Během druhé světové války se kroniky psát nesměly. Podle Mrvíkovy teorie to mnoho kněží po roce 1948 přestalo dělat z důvodu obavy, aby tak nevytvářeli kompromitující materiál pro StB. Tak si Mrvík vysvětluje neexistenci farní kroniky v případě Českého Brodu.

K tématu vztahu komunistického režimu (státu) a římskokatolické církve v poválečné době, respektive po únoru 1948 existuje poměrně dost titulů. Pro úvodní charakteristiku tohoto vztahu v první kapitole je využita především základní literatura k tomuto tématu. Tou je mimo jiné titul Karla Kaplana *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*.¹² Kaplan zpracoval velké množství archivních pramenů, díky čemuž se nachází většina z těch zásadních v jedné publikaci a pro potřebné informace stačí nahlédnout do příloh dokumentů

¹² KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993.

na konci knihy. Tato kniha dobře poslouží pro nabytí obecných informací o římskokatolické církvi a státu v daném období. Cenná je pro získání přehledu o jednáních ÚV KSČ o církevní otázce. Její formát však neumožňuje zabývat se konkrétnějšími událostmi a lokálními vztahy státu a církve. Je tomu tak pravděpodobně z toho důvodu, že kniha patří k prvním titulům pojednávajícím o tomto tématu, které byly vydané po listopadu 1989.

Podobného rázu jako Kaplanova kniha je *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2* od Václava Vaška.¹³ Blízké jsou si i rokem vydání. V bakalářské práci je využit pouze druhý díl této publikace, která se zabývá velice konkrétními událostmi odehrávajícími se v rámci vztahu komunistického režimu a církve. V *Neumlčené* se nachází části nejen o vztahu státu a církve, ale i o perzekucích z politických důvodů. Vaško využívá množství citací, které mohou dokreslit dobovou atmosféru událostí, o nichž kniha pojednává.

Publikací, která přináší nová témata a závěry, je *Katolická církev v Československu 1945-1989* od Stanislava Balíka a Jiřího Hanuš.¹⁴ Podnětným přínosem této knihy je také sociálně-kulturní část týkající se lidové zbožnosti, kulturních aspektů křesťanství, změny mentalit v prostředí katolicismu a téma II. vatikánského koncilu rezonujícího v českých zemích. Tematický i časový záběr této publikace je obdivuhodný. Výhodou Balíkovy a Hanušovy knihy je také to, že se zabývá konkrétními tématy týkající se církevních otázek avšak s přesahem do československé společnosti.

Nejvíce podnětů pro mou bakalářskou práci lze získat z publikace *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*¹⁵, v níž Demel ukazuje jednání státu a církve a zásahy církevních tajemníků do života církve na konkrétním regionu. Demlova kniha se věnuje lokálním, regionálním, „menším“ tématům vztahu státu a církve. Podobná témata lze najít i v textu mé práce. Po provedení výzkumu situace v českobrodské nemocnici, je zřejmé, že k podobnému uplatňování církevní politiky docházelo i v jiných regionech na lokálních úrovních. Demel zpracoval v druhé kapitole *Omezování duchovní služby a liturgie v armádě, v nemocnicích a věznicích* pouze v krátkosti na několika stranách téma dotýkající se i mé bakalářské práce. Z jeho rozdělení kapitol v podstatě vycházím.

¹³ VAŠKO, Václav. *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2*. Praha: Zvon, 1990.

¹⁴ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

¹⁵ DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008.

V rámci podkapitoly o duchovní službě v nemocnicích, domovech důchodců a sociálních ústavech popsal Demel pokyny oběžníků, které upravovaly tuto oblast, a jako příklad použil omezování duchovní služby v jím zpracovaném jihočeském region. V podkapitole 3.3 se věnuje omezování církevních slavností a liturgických obřadů,¹⁶ o nichž pojednává v případě českobrodského okresu i tato bakalářská práce.

Snad nejpodrobnější publikací o perzekuci ženských řeholních řádů během období komunismu je sborník příspěvků *Ženské řehole za komunismu (1948-1989)*¹⁷, do něhož napsala příspěvek vždy jedna ze sester dané kongregace nebo řádu, které byly v obdobích totality pronásledovány. Sestrám boromejkám se věnovala S. M. Assumpta Schildbergerová. Pronásledováním Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v padesátých letech se také zabývala Anna Macourková ve svém článku *Ve jménu zákona otevřete klauzuru*.¹⁸ Z edic dokumentů byla využita pro bakalářskou práci pouze jedna, ve které byly vydány dokumenty *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951*,¹⁹ tedy tzv. církevní šestky.

K literatuře pojednávající o zdravotnictví, z níž je čerpáno pro kapitoly o dějinách českobrodské nemocnice a o československém zdravotnictví, patří publikace *Pražské špitály a nemocnice*²⁰ a především souhrnné *Dějiny lékařství v českých zemích*²¹ od Petra Svobodného a Ludmily Hlaváčkové. V *Dějínách lékařství* je jedna kapitola věnována létům 1945-2000, v níž jsou zachyceny základní tendence vývoje československého zdravotnictví po roce 1945. Také je zde uveden popis zdravotního stavu obyvatelstva a změny tohoto stavu v průběhu poválečných desetiletí. Pro poválečné období a především pro první roky komunistického režimu lze vytěžit článek Petra Svobodného „*Zdraví lidu – základ budování*“. *Propagace socialistického zdravotnictví v rámci komunistické propagandy let 1945–1952*²², jenž se věnuje propagaci sovětské vědy a její ideologizaci na stránkách *Časopisu lékařů českých* a *Věstníku československých lékařů*.

¹⁶ DEMEL, s. 177-204.

¹⁷ VLČEK, Vojtěch. *Ženské řehole za komunismu (1948-1989)*: sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze. Olomouc: MCM, 2005.

¹⁸ MACOURKOVÁ, Anna. *Ve jménu zákona otevřete klauzuru: Pronásledování Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v 50. letech 20. století. Paměť a dějiny*. 2012, VI(3), s. 55-64. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1203/055-064.pdf>. Náhled dne 18. 4. 2018.

¹⁹ BULÍNOVÁ, Marie, ed. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951: Edice dokumentů*. Brno: Doplněk, 1994.

²⁰ SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.

²¹ SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004.

²² SVOBODNÝ, Petr. „*Zdraví lidu – základ budování*“. *Propagace socialistického zdravotnictví v rámci komunistické propagandy let 1945–1952*. Dějiny a současnost. 2004, 26(1).

Pro srovnání dvou plánů na poválečnou reorganizaci zdravotnictví, z nichž mohl zvítězit pouze jeden, lze nahlédnout do studie Hany Mášové *Nedvědiv a Albertův plán*,²³ která vyšla v publikaci *České zdravotnictví: vize a skutečnost: složité peripetie od plánů k realizaci*. V této publikaci se nachází i příspěvek Petra Svobodného *Propagace socialistického zdravotnictví v rámci komunistické propagandy (1945-1952)*,²⁴ který je v podstatě propracovanější podobou Svobodného článku z roku 2004 zmíněného již výše.

Pro téma této bakalářské práce byly relativně hojně využity i dobové brožury. *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*²⁵ je souhrnnou brožurou, ve které byly vydány zákony, vládní nařízení a oběžníky upravující vztah komunistického režimu, respektive státu po únoru 1948 ke všem církvím a náboženským společnostem působícím na území Československa. Tematicky je tento *Soubor* velice bohatý. Zachycuje zákony a nařízení týkající se obecně omezení liturgického života církve, činnosti církve v prostředí nemocnice, sňatků, pohřbů, vyplácení mezd duchovním, státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti, atd.

Dobovou publikací, která pojednává o poválečné reorganizaci československého zdravotnictví je *Organizace péče o zdraví lidu v ČSSR*²⁶ z roku 1962, jež popisuje především rozvoj tzv. ústavů národního zdraví a jednotlivých stupňů zdravotnického systému. Pro popis dějin nemocnice v Českém Brodě jsem využila dvě dobové publikace vydané k výročí vzniku nemocnice (1905). Je to *Kronika českobrodské nemocnice 1905-1955*²⁷ a *80 let Nemocnice v Českém Brodě*.²⁸ Obě brožury napsali lékaři působící v nemocnici a autor publikace k 80 letému výročí převzal první část textu z publikace z padesátých let. Druhá část publikace z roku 1985 je pouze popisem rozvoje jednotlivých oddělení nemocnice,²⁹ která nebyla pro tuto práci podstatná.

Pro dobové liturgické obřady odehrávající se v padesátých letech bylo nutné použít i dobové texty. Období, o němž pojednává tato bakalářská práce, totiž předcházelo druhému

²³ MÁŠOVÁ, Hana. *Nedvědiv a Albertův plán. Porovnání*. In: MÁŠOVÁ, Hana, Eva KRÍŽOVÁ a Petr SVOBODNÝ. *České zdravotnictví: vize a skutečnost: složité peripetie od plánů k realizaci*. Praha: Karolinum, 2005, s. 65-97.

²⁴ SVOBODNÝ, Petr. *Propagace socialistického zdravotnictví v rámci komunistické propagandy (1945-1952)*. In: MÁŠOVÁ, Hana, Eva KRÍŽOVÁ, Petr SVOBODNÝ. *České zdravotnictví: vize a skutečnost: složité peripetie od plánů k realizaci*. Praha: Karolinum, 2005. s. 111-132.

²⁵ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*. 1. vyd. Praha: Ústř. církevní nakl., 1962.

²⁶ SKRIBKOVÁ, Emilie. *Organizace péče o zdraví lidu v ČSSR: (ústavy národního zdraví)*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1962.

²⁷ LEDEČ, J. *Kronika českobrodské nemocnice 1905-1955*, St. okres. nemocnice, Český Brod, 1955.

²⁸ LEDEČ, J. a ZICH, J. a kolektiv vedoucích pracovníků NsP. *80 let Nemocnice v Českém Brodě*, 1985.

²⁹ Více k dobovým brožurám v kapitole *Historie nemocnice v Českém Brodě do konce padesátých let*.

vatikánskému koncilu, jímž byly liturgické obřady upraveny. Proto bylo třeba využít *Katolickou liturgiku*,³⁰ která pojednává o předkoncilním období.

V této bakalářské práci je citováno mnoho oběžníků, vládních nařízení a zákonů, proto bylo využito *Sbírky zákonů republiky československé* z 26. října 1949,³¹ např. pro přesné znění tzv. církevních zákonů z října 1949. Dobové brožury také pracují s různými čísly týkajícími se porodnosti, dětských nemocí, apod. Pro přesnější údaje jsem pracovala se *Statistickou ročenkou republiky Československé*.³²

Dobových periodik je v této práci využito poskrovnu. Pouze pro období monarchie jsem citovala dvě čísla *Časopisu lékařů českých*, k nimž mě dovedly publikace od Hlaváčkové a Svobodného. Je to číslo 20³³ z roku 1902 a číslo 22³⁴ z roku 1910.

Nestrukturovaný rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou z července 2018 v Českém Brodě³⁵ byl veden volně. Doktorka Kohoutová se v průběhu padesátých let setkávala se sestrami boromejkami, které působily v českobrodské nemocnici. V případě rozhovoru šlo spíše o podání svědectví, do jehož volného vyprávění nebylo příliš zasahováno. Pro tuto bakalářskou práci nebyla využita metoda *oral history*.

³⁰ PODLAHA, Antonín. *Katolická liturgika: učebná kniha pro střední školy*. 2., v podstatě nezm. vyd. Praha: Císařský královský školní knihosklad, 1905.

³¹ *Sbírka zákonů republiky československé*, 26. 10. 1949. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-219#p2-3>. Náhled dne 2. 4. 2020.

³² *Statistická ročenka republiky Československé*. 1. Praha: Orbis, 1958. Zpracoval Státní úřad statistický republiky Československé. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:94b47a50-8ae0-11e3-bbb0-5ef3fc9bb22f>. Náhled dne 21. 3. 2020.

³³ *Časopis lékařů českých*. Praha: Vinc. J. Schmied, 1902(20), s. 512. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nlk/uuid/uuid:8459e0bc-c375-11e4-b50e-d485646517a0>. Náhled dne 13. 5. 2020.

³⁴ *Časopis lékařů českých*. Praha: Vinc. J. Schmied, 1910(22), s. 695. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nlk/uuid/uuid:78f7eb95-c379-11e4-b50e-d485646517a0>. Náhled dne 13. 5. 2020.

³⁵ Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018.

1. Vztah státu a církve po únoru 1948 a legalizace státního dozoru nad církvemi

Poválečný vztah Komunistické strany Československa (KSČ) a římskokatolické církve lze popsat jako ambivalentní, protože zpočátku (ještě před únorovými událostmi) se komunistický tisk snažil najít stejná stanoviska komunismu a křesťanství. Především sebe a církev vnímali komunisté jako hnutí, která se shodují v oblasti sociální.³⁶

Před únorovým převratem roku 1948 dávala KSČ důraz na cyrilometodějskou tradici, aby vyzdvihla to, co bylo pro její politiku důležité. Propagaci cyrilometodějské tradice využili straničtí představitelé pro svůj argument slovanské orientace církve v Československu³⁷ jako protiváhy k západní církvi latinského ritu. V důsledku mělo jít o přeorientování nového československého státu a římskokatolické církve na východ. Alespoň tedy v ideologické argumentaci o novém směřování Československa ke svému předobrazu, SSSR.

Snaha komunistů o prozatím nevyhrocený vztah s římskokatolickou církví byla mocenskopolitickým záměrem o získání dalších členů a voličů. Velké procento členů KSČ se hlásilo k některé z církví a vysoké procento všech voličů bylo též věřících.³⁸ Na podzim roku 1947 uložilo Informační byro komunistických stran svým stranám splnění následujících úkolů, které se týkaly církevní politiky. Krátkodobým cílem bylo zlomení politického vlivu církve, dlouhodobým cílem bylo zlepšení postavení rolníků konfiskací církevní půdy a rozšiřování politické výchovy pomocí zestátněného školství a osvětové činnosti.³⁹

Stále se proměňující vztah komunistického státu a římskokatolické církve závisel na mnoha faktorech. Lze zde zmínit pouze několik z nich, zato ale velmi podstatných pro pochopení proměnlivosti tohoto vztahu. Na jeho utváření se podílely názory a postoje představitelů církve a představitelů komunistické moci. I mezi nimi se postoje různily – jedni byli pro usmiřující kompromis, např. litoměřický biskup Štěpán Trochta (sic!), Rudolf Slánský, druzí pro nastavení neústupného vyjednávání a ostrého kurzu, např. pražský arcibiskup Josef Beran, Alexej Čepička, Klement Gottwald. K dalším faktorům utvářejícím vztah církve a státu v Československu patřila mezinárodní situace a začínající studená válka, zahraničněpolitické požadavky SSSR vůči územím osvobozeným na konci druhé světové války, politika mezinárodního komunistického hnutí a zájmy a politika papeže Pia XII. vůči východnímu bloku.⁴⁰ V pozdějších letech ovlivňovaly vztah státu a církve v Československu i další politické události v sousedních zemích.

³⁶ KAPLAN, Karel. *Stát a církve v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993, s. 20.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž, s. 21.

⁴⁰ KAPLAN, s. 24.

Několik charakteristik katolické církve z ní pohledem komunistického režimu činilo jednoho z hlavních nepřátel. Římskokatolická církev měla mnoho členů, byla nadnárodní a organizačně i ideově stmelená. Ústřední orgány církve se nacházely v zahraničí a přinejmenším stejně tak silná jako v Československu byla římskokatolická církev i v jiných evropských zemích. Také mezinárodní kontakty mezi katolickými intelektuály byly před únorem 1948 čilé.⁴¹

Ačkoliv si byli vedoucí představitelé KSČ vědomi toho, že konflikt s církví je nevyhnutelný, snažili se v období kolem květnových voleb v roce 1948 si církev podřídit domluvou s jejími představiteli.⁴² Po tomto neúspěšném plánu se v roce 1949 rozhodl komunistický režim podřídit si římskokatolickou církev svou represivní politikou.⁴³

I přes vyjádření Ústředního akčního výboru Národní fronty (ÚAV NF) z 18. března 1948 o tom, že „svoboda náboženství a vykonávání náboženských obřadů je jednou ze základních zásad našeho lidově demokratického režimu“,⁴⁴ byla následná skutečnost proticírkevní politiky komunistického režimu jiná. Komunisté cílili, podle slov Klementa Gottwalda ze schůze Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) 9. června 1948, k provedení pozemkové reformy a zabavení majetků církví, k vynucení loajality církve a jejích představitelů vůči státu, odříznutí církve od jejího centra ve Vatikánu a k rozbití struktury církve, tzn., komunisté chtěli postavit nižší duchovenstvo proti biskupům a ty proti arcibiskupům.⁴⁵ Státní a straničtí představitelé se po únoru 1948 pokusili o likvidaci církevních představitelů, o oddělení římských katolíků od ostatních křesťanů, o odříznutí církve od jejích mezinárodních kořenů a napojení na Svatý stolec a o eliminaci vlivu církve na všech úrovních. Chtěli omezit její vliv na věřící i na nevyhraněnou část společnosti.⁴⁶

Již ze své podstaty je materialistický komunismus s náboženstvím neslučitelný. Navíc v Ústavě z 9. května 1948 se v paragrafu 16 uvádí, že veškerá výchova občanů se má provádět „v souladu s výsledky vědeckého bádání“. To bylo pro církevní otázku problematické, protože za jediný „vědecky správný“ směr se po únoru 1948 považoval marxismus-leninismus. Náboženství bylo označováno za idealistický světový názor, který brzdil rozvoj lidově

⁴¹ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 8.

⁴² KAPLAN, s. 182.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ VAŠKO, Václav. *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2*. Praha: Zvon, 1990, s. 15.

⁴⁵ Tamtéž, s. 23.

⁴⁶ BALÍK, HANUŠ, s. 8

demokratického zřízení, vývoj občana-ateisty „zapáleného“ pro socialismus⁴⁷ a byl považován za zpátečnický.

Římskokatolická církev byla v poúnorovém Československu perzekvována. Svými represivními proticírkevními zásahy se komunistický režim prakticky zasazoval o odumírání náboženství a o potlačení víry jako přirozené součásti lidského života. Jednou z prvních snah komunistického režimu o ovládnutí římskokatolické církve bylo ustavení tzv. národní církve, která by byla vlastenecká a výhradně podléhala kontrole státu. Pro tento účel využil režim v červnu 1949 potenciál dlouholeté církevní Katolické akce (KA). Původně šlo o pojmenování církevních skupin pod vedením kněží, které soustřeďovaly laiky účastnící se různých církevních aktivit. Skupiny KA vznikaly za účelem rozvíjení laických aktivit uprostřed církve a prosazování katolických stanovisek ve společnosti. Komunistický režim církevní KA v červnu 1949 ukončil.

Státní Katolická akce byla ustavena 10. června 1949. Ve státní KA se sdružovali „pokrokoví věřící“, kteří spolu s „vlasteneckými kněžími“ podporovali vznik tzv. národní církve zcela závislé na státu. Během roku 1949 chápal režim zprvu tuto „akci“ jako prostředek pro provádění proticírkevní politiky prostřednictvím pořádání tzv. národní poutí na významná místa - Velehrad, Děvín, Sázava, Hostýn.⁴⁸ „Poutě“ měly zastříti původní význam těchto důležitých duchovních míst a sloužit jako politické shromáždění na podporu politiky KSČ.⁴⁹ Dopad těchto tzv. národních poutí však nebyl příliš velký.⁵⁰

Proti státní KA se ostře postavili biskupové v čele s arcibiskupem Beranem. Na tajné biskupské konferenci v Praze byl 15. června 1949 vydán pastýřský list *Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*. Papežský stolec se k výzvě biskupů přidal 20. června 1949, kdy papežským výnosem exkomunikoval všechny ty, kteří se státní KA účastnili nebo ji podporovali. Avšak československý stát, který byl v područí KSČ, exkomunikace neuznal. Kněží, kteří by pastýřský list chtěli při bohoslužbách číst, byli funkcionáři KSČ upozorňováni na možné tresty jako důsledky neuposlechnutí zákazu. Nakonec však k plánovanému rozkolu v církvi nedošlo a většina nižších organizačních struktur státní KA ani nevznikla. V roce 1951 byla nucena KSČ prohlásit úspěch státní KA za mizivý a tato „akce“ byla rozpuštěna.⁵¹

Komunistická diktatura začala vést proti římskokatolické církvi otevřený boj a snažila se rozbít strukturu církve a prosazovat v ní svou církevní politiku. Tentokrát se však již

⁴⁷ VAŠKO, s. 21-22.

⁴⁸ BALÍK, HANUŠ, s. 23.

⁴⁹ VAŠKO, s. 244.

⁵⁰ BALÍK, HANUŠ, s. 129.

⁵¹ K církevní i státní Katolické akci viz BALÍK, HANUŠ, s. 23-25; VAŠKO, s. 74-78; KAPLAN, s. 73-94.

nezaměřila tolik na laiky jako ve státní KA, ale na duchovní. Z tohoto důvodu byl vytvořen v červenci 1950 tzv. Velehradský výbor katolického duchovenstva, ve kterém působili tzv. vlastenečtí kněží, kteří byli loajální ke komunistickému režimu a vystupovali na veřejnosti jménem celého duchovenstva. Mělo jít o organizaci, která by se stala hlavním reprezentantem římskokatolické církve v Československu.⁵² I přesto, že se konference odkazovala na věrnost svých členů římskokatolickému učení a zachování katolicismu pro další generace, proklamovala taktéž, že žádný jiný režim než ten lidově demokratický nedal členům konference tak rozsáhlé možnosti uplatnění Kristova evangelia.⁵³ Všechna tato vyjádření se však objevila v době, kdy byly zlikvidovány mužské řehole (již v dubnu 1950), byla zakázána řeckokatolická církev (květen 1950), internováni první biskupové a věznění kněží a věřící laici.⁵⁴

Tato struktura spolupracující s komunistickým režimem byla přítomna vedle římskokatolické církve až do prosince 1989 pod různými názvy. V roce 1951 se její název změnil na Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva, v roce 1966 na Mírové hnutí katolického duchovenstva (MHKD). Mezi lety 1971 až 1989 existovala v socialistickém Československu nová organizace Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* (SKD PIT), která již nebyla přímým následovníkem MHKD, ale strukturou s pevnou členskou základnou. Na rozdíl od MHKD se již nesnažila být organizací, která by zahrnovala všechny duchovní. Představitelům SKD PIT šlo mimo jiné o to, aby si státem omezovaná římskokatolická církev neupevňovala své pozice.⁵⁵

Před vznikem jediné instituce spravující vztah státu a církve obstarávala tuto oblast komise pro církevní a náboženské otázky při ÚAV NF v čele s Alexejem Čepičkou. ÚAV NF mělo i vlastní církevní oddělení, pod něž spadala kádrová evidence všech duchovních. Toto církevní oddělení shromažďovalo také kompromitující materiál o kněžích.⁵⁶ Svou církevní komisi měl i ÚV KSČ, jejímiž členy byli Alexej Čepička, Gustav Bareš a Jarmila Taussigová.⁵⁷

V průběhu času však docházelo ke stále silnější potřebě vyrovnat se s církevní otázkou. Dne 25. dubna 1949 byla tedy ustavena nová církevní komise při ÚV KSČ. Měla reprezentativní členstvo (ministři a členové vlády) a větší pravomoci při jejím hlavním úkolu -

⁵² BALÍK, HANUŠ, s. 129.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž. V září 1951 se konal První celostátní sjezd katolického duchovenstva, na kterém byl zvolen předsedou Josef Plojhar.

⁵⁵ BALÍK, HANUŠ, s. 131. Více k tomuto sdružení pod různými názvy mezi lety 1950-1989 viz BALÍK, HANUŠ, s. 129-149.

⁵⁶ VAŠKO, s. 22.

⁵⁷ BALÍK, HANUŠ, s. 20.

vytváření církevní politiky a strategie pro postup proti církvím. Při svém vzniku měla šest členů, proto se pro ni vžil název „církevní šestka“. Členy nové církevní komise byli Alexej Čepička (předseda), Vladimír Clementis, Zdeněk Fierlinger, Václav Kopecký, Viliam Široký a Jiří Hendrych. Na jaře 1950 docházelo k převratným změnám ve vedení i členstvu komise. Na konci roku 1951 byla „církevní šestka“ zrušena a její místo zaujal Státní úřad pro věci církevní.⁵⁸

Nově vzniklou institucí byl Státní úřad pro věci církevní (SÚC), který měl spravovat vztah státu a církve v komunistickém režimu. SÚC byl zřízen zákonem č. 217/1949 Sb. ze 14. října 1949. Tato instituce byla řízena ministrem, jehož určil prezident republiky. SÚC převzal agendu všech úřadů (církevní komise ÚAV NF a ÚV KSČ), které se do té doby zabývaly církevními záležitostmi. Úkolem SÚC bylo kontrolovat, zda náboženský a církevní život probíhá v souladu se zásadami lidově demokratického zřízení.

V období sledovaném touto bakalářskou prací se v čele Státního úřadu pro věci církevní vystřídal několik představitelů. V čele SÚC stál přednosta, který byl do roku 1953 členem vlády. Od října 1949 do 25. dubna 1950 byl přednostou ministr spravedlnosti Alexej Čepička. Poté do 14. září 1953 náměstek předsedy vlády Zdeněk Fierlinger. Od 14. září 1953 do 16. června 1956 byl v čele tohoto úřadu Jaroslav Havelka. Od roku 1956 byl představitelem Sekretariátu pro věci církevní bývalý krajský církevní tajemník Václav Molkup.⁵⁹

Vládním nařízením z 16. června 1956⁶⁰ byl zrušen SÚC i Ministerstvo kultury. Nově vznikl Sekretariát pro věci církevní a Ministerstvo školství a kultury. Na tyto dvě instituce přešly dosavadní pravomoci ministerstva školství a ministerstva kultury spolu s církevními otázkami, které měl do této doby ve své kompetenci SÚC.

Pod Státní úřad pro věci církevní spadali okresní a krajské církevní tajemníci (OCT a KCT), kteří byli ustanoveni při okresních a krajských národních výborech. SÚC shromažďoval mimo jiné informace získané od KCT. Tyto informace získávali krajské církevní tajemníci z hlášení okresních církevních tajemníků. V roce 1954 byli okresní církevní tajemníci přeřazeni do všeobecného oddělení z původního samostatného církevního odboru při ONV. Režim touto změnou pravděpodobně dával najevo, že církevní otázka je už

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž, s. 29.

⁶⁰ Vládní nařízení ze dne 16. června 1956 o zrušení některých ministerstev a ústředních orgánů státní správy.

„vyřešena“. Na úrovni krajů však samostatný odbor pro věci církevní při radě KNV zůstal zachován.⁶¹

Hlavním úkolem okresního církevního tajemníka bylo dohlížet na činnost všech církevních organizací ve svém působišti a informovat o církevní situaci KCT. Církevní tajemníci vykonávali svou činnost úřední mocí a prakticky prosazovali státní církevní politiku. Byli nejbližší církvi na lokální úrovni a běžnému životu obyvatelstva ve městech či na vesnicích. Kromě sledování religiozity ve svém okrese, měli na starost umístování kněží do jednotlivých farností, udělovali či odebírali duchovním státní souhlas pro vykonávání jejich činnosti, povolovali církevní slavnosti (např. slavnost Těla a Krve Páně, slavnost Nanebevzetí Panny Marie), rozhodovali o opravách církevních budov.⁶² Dále pořádali povinné měsíční besedy s duchovními, komunikovali s kněžími a řeholnicemi působícími v nemocnicích a sociálních ústavech, politicky školili kněží i řádové ošetřovatelky nebo informovali o průběhu žní na vesnicích.

Avšak konečné informace, které se v průběhu cesty na SÚC se zastávkou u KCT nebo jiných státních či stranických orgánů rozdrobily, byly v konečném důsledku nepřesné. Objevila se neschopnost státu přes veškerou vynaloženou snahu a vznik nových institucí a funkcí dokonale kontrolovat a umrtvovat činnost římskokatolické církve. Právě ona neschopnost kontrolovat činnost církve otvírala nezřetelný prostor například v nemocnicích, ve kterých se stýkalo působení římskokatolické církve prostřednictvím řádových sester a duchovních s působením komunistického režimu skrze okresního církevního tajemníka.

Dovršením proměnlivosti vztahu státu a církve a začátkem postupu proti církvím se staly tzv. církevní zákony z října 1949, pomocí nichž komunistický režim zavedl kontrolu nad činností církví a náboženských společností. Ve dnech 14. až 25. října 1949 byla přijata série zákonů a vládních nařízení č. 217-223/1949 Sb. a 228/1949 Sb. Vládní nařízení č. 219-223/1949 Sb. jsou obsahově totožná, pouze je každé z nich určeno jiné církvi nebo náboženské společnosti. Tzv. církevním zákonem č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností podřídil komunistický režim církve státu. Tento zákon upravoval dvě hlavní oblasti. Působení všech duchovních navázal na státní souhlas a veškeré hospodářské zabezpečení církví (platy duchovních, opravy budov, výkon kultu) na sebe převzal stát.⁶³

⁶¹ DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008, s. 46.

⁶² BALÍK, HANUŠ, s. 33.

⁶³ BALÍK, HANUŠ, s. 26-29. Nebo také KAPLAN, s. 94-111.

Takzvané církevní zákony byly pro církve nepřijatelné z několika důvodů. Nejvyšší církevní vrchností se stal Státní úřad pro věci církevní; státní souhlas pro výkon duchovenské činnosti byl nutností⁶⁴ a o ustanovení duchovních na konkrétním místě rozhodoval v konečném důsledku stát, ne diecézní biskup; duchovní se stali existenčně i sociálně závislí na státu; pod absolutní kontrolu státu se dostalo církevní školství (později zrušené) a výuka náboženství na školách; patronát kostelů převzal stát – tím upevnil své postavení nad duchovními; státní zmocněnci byli dosazeni do biskupských konzistoří podle josefinského zákona z roku 1784. Institut státních zmocněnců v nové legislativě nebyl zakotven, ale státní zmocněnci v konzistořích zůstali.⁶⁵

K dalším proticírkevním zákrokům směřujícím k omezení církevního života patřila likvidace církevního a náboženského tisku, zavedení dozoru nad nakladatelstvími a omezení přidělovaného tiskařského papíru, což znamenalo faktickou regulaci množství vycházejících náboženských tiskovin.⁶⁶ Dále došlo k likvidaci katolických spolků (např. Orel), k zákazu shromažďování mimo kostel a zákazu peněžních sbírek během mše. Náboženská a církevní shromáždění pod širým nebem (tzn. misie, poutě, slavnosti) se dovolovala konat pouze se souhlasem místního národního výboru a shromáždění v uzavřených místnostech musela být tři dny předem také ohlášena místnímu národnímu výboru. To se týkalo všech schůzí kněží, vikářů, děkanů, biskupů. Od října 1949 bylo také povinné předkládat národnímu výboru ke schválení pastýřské listy, oběžníky, letáky, obrázky, tiskoviny, apod., které byly určeny kněžím nebo jiným osobám.⁶⁷

K dalším mocensko-administrativním zásahům patřil kromě omezeného provádění křtů, pomazání nemocných a zpovědí v nemocnicích i zákon z 1. ledna 1950. Tímto zákonem byla farním úřadům odňata praxe vedení matrik narozených, oddaných a zemřelých a předána státním orgánům. Zápisy do matriky byly povinné, křest novorozeného dítěte v kostele byl dobrovolný na přání rodičů. Za jediný právoplatný a povinný sňatek byl od ledna 1950 považován ten na úřadě, až poté se mohl konat sňatek církevní.⁶⁸

V tomto místě je nezbytné zmínit i perzekuci, které byla církev vystavena. Kromě vykonstruovaných procesů s církevními představiteli i samotnými věřícími laiky se

⁶⁴ Udělení státní souhlasu pro výkon činnosti duchovních stát podmínil složením slibu věrnosti republice a souhlas byl udělen na základě zákona č. 218/1949 Sb. Srov. KAPLAN, s. 112.

⁶⁵ BALÍK, HANUŠ, s. 29.

⁶⁶ Místo regulovaného tisku vydávaného pro kněze biskupskou konzistoří, začal vycházet Věstník katolického duchovenstva, který informoval kněze o úředních věcech, měl mít nově i politickovýchovnou funkci. Nesetkal se však u kněží s přílišným přijetím a předseda SÚC jej doporučil od 1. ledna 1955 již nevydávat. Viz BULÍNOVÁ, Marie, ed. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951: Edice dokumentů*. Brno: Doplněk, 1994, s. 10.

⁶⁷ KAPLAN, s. 112.

⁶⁸ Tamtéž.

komunistický režim nezdráhal sáhnout i k tvrdým zásahům do života řádových komunit. Věznění byli litoměřický biskup Štěpán Trochta, českobudějovický biskup Josef Hlouch, spišský biskup Ján Vojtaššák, generální představená řádu Milosrdných sester sv. Karla Boromejského Bohumila Langrová a pozdější generální představená Marie Vojtěcha Hasmandová a mnoho dalších. V rámci tzv. babického případu byli popraveni kněží Jan Bula, Václav Drbola a František Pařil. Páter Josef Toufar byl ve vězení zmučen členy speciální instruktážní skupiny StB pod vedením Ladislava Máchy. Z významných vězněných kněží a teologů zmiňme např. Josefu Zvěřinu, Otu Mádra, Felixe Mariu Davídka nebo z laiků profesorku Růženu Vackovou.

Řeholníci a řeholnice byli v rámci tzv. Akce K (duben 1950) a tzv. Akce Ř (léto a podzim roku 1950)⁶⁹ odvezeni ze svých původních řeholních domů a klášterů do centralizačních míst, tzv. internačních klášterů (v Želivu, Bílé Vodě, Broumově, Oseku, Bohosudově, Hejnicích, atd.). Proticírkevní zásahy dopadly v tzv. akci P i na řeckokatolickou církev, která přestala v roce 1950 existovat, a její kněží byli perzekvováni.

Překonávání krize v hospodářství a drobné politické úpravy mezi lety 1953-1955 a výraznější politické korektury v letech 1956-1957 ovlivnily i vztah státu k církvím.⁷⁰ První krize komunistického režimu vyvrcholila v roce 1953. Mezi lety 1952-1953 také skončila první etapa mocensko-politického boje komunistického režimu s římskokatolickou církví a rokem 1953 začala etapa druhá - zápas s církvemi o věřící a tažení proti náboženství jako světonázoru. Komunistický režim nabyl mezi těmito lety přesvědčení, že mu z mocensko-politického hlediska nehrozí od církve žádné nebezpečí.

Mezi lety 1953-1954 byla totiž římskokatolická církev po státních zásazích zcela ochromena. Podobně jako některé nekomunistické složky československé společnosti, které byly spjaty katolickou církví. K té patřil například selský stav na Moravě nebo částečně Československá strana lidová (ČSL). S ČSL se sice celá česká římskokatolická církev neztotožňovala, ale ČSL se již před válkou spojila s některými venkovskými farami a založila na venkově své místní organizace. Obě tyto společenské vrstvy byly zbaveny své reprezentace, podřízeny novým politickým i ekonomickým strukturám a podrobeny ideologické propagandě.⁷¹ Pozornost tvůrců církevní politiky se tedy po ochromení církevní

⁶⁹ Důsledkem Akce Ř byl nedostatek řeholnic působících v nemocnicích a sociálních ústavech, kde je komunistický režim potřeboval, protože odváděly kvalitní práci a režim nebyl zatím schopen doplnit personál nemocnice školenými laickými ošetřovatelkami.

⁷⁰ KAPLAN, s. 166.

⁷¹ BALÍK, HANUŠ, s. 8.

struktury přesunula k věřícím a více se začal prosazovat názor o neslučitelnosti marxismu s náboženstvím.⁷²

V roce 1954 byla zrušena evidence náboženského vyznání v úředních dokumentech. Zdánlivým důvodem pro toto rozhodnutí byla proklamovaná náboženská svoboda a přesvědčení, že příslušnost k církvi je soukromou záležitostí. Ve skutečnosti však šlo o statistické snížení počtu věřících a nemožnost římskokatolické církve argumentovat množstvím členů při perzekuci režimem. Od roku 1954 se také nekatolické církve začaly bránit novým jevům v církevní politice a od roku 1956 tato tendence zesilovala.⁷³

Během druhé poloviny roku 1955 potřebovali političtí představitelé podporu duchovních (nebo přinejmenším snížení jejich odporu) při další vlně kolektivizace na venkově. Od roku 1956 probíhala v Československu druhá celospolečenská krize, kterou zapříčinily výsledky XX. sjezdu KSSS a kritický projev Chruščova ke Stalinově kultu. Ohlas sjezdu v československé společnosti oslabil mocenský monopol KSČ nad společenskými organizacemi, a tedy i nad církvemi. To otevřelo církvím prostor pro jejich aktivizaci.⁷⁴

Tyto nové okolnosti donutily vedení SÚC, v jehož čele byl v této době stále ještě Jaroslav Havelka, k diskuzi o dosavadní církevní politice. SÚC navrhoval, podobně jako se tak stalo v Polsku a Maďarsku (propuštění biskupů z vězení), zmírnění perzekuce církevních představitelů (např. převezení biskupů z vězení do internace, složení slibu arcibiskupa republiky a jeho navrácení do diecéze).⁷⁵

Vedení SÚC nepochybovalo o správnosti základní linie církevní politiky, ale o některých dílčích perzekucích. S tímto směrem kritiky postupu proti církvím však nesouhlasil ÚV KSČ, který nepřipouštěl žádné pochybení. Nakonec se vedení SÚC spokojilo pouze s kritikou mocensko-administrativních zásahů proti biskupům a trestních sankcí duchovních. Tato církevní politika po roce 1949 byla označena jako chybná. Na pořad se v této době dostaly dokonce možnosti revize církevních politických procesů s duchovními a laiky.⁷⁶ Snahy vedení SÚC o lepší postavení církve ve společnosti byly ukončeny po upevnění znejistěné pozice komunistického vedení v Československu po XX. sjezdu KSSS.⁷⁷

⁷² Tamtéž, s. 163.

⁷³ KAPLAN, s. 176.

⁷⁴ Tamtéž, s. 177.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ BALÍK, HANUŠ, s. 31; KAPLAN, s. 177.

Rok 1956 znamenal také obecný vzestup aktivity církví.⁷⁸ To však zostřovalo napětí mezi státem a církvemi, které požadovaly větší autonomii spolu s uvolněním podřízenosti vůči státní moci. Tento vývoj byl podporován mezinárodními vlivy papežského stolce i událostmi v Polsku a Maďarsku.⁷⁹ Do Československa přicházely různé písemné materiály, věřící poslouchali rozhlasová vysílání. Rostl vliv mezinárodních ústředí protestantských církví. Ty již odmítaly být spojovány s režimem. Pravoslavné církve vystupovaly proti kolektivizaci zemědělství.⁸⁰

Římskokatolická církev se zasazovala o revizi tzv. církevních zákonů, o omezení dohledu nad církvemi, zrušení nebo omezení pravomocí církevních tajemníků, návrat Josefa Berana do čela arcidiecéze.⁸¹ Zároveň se aktivizovala činnost rozprášených řádů. Jejich členové se znovu scházeli, šířili náboženské tiskoviny, obnovovali vzájemná spojení i spojení s ústředími řádů v zahraničí a zakládali různé studijní kroužky pro mládež. Biskupové si znovu získali důvěru a autoritu u duchovenstva.⁸²

Během roku 1957 se církve mnohem více zaměřovaly na rozšiřování víry mezi laiky a mládež. Na svou obranu začal režim vyvíjet administrativní tlaky proti učitelům, aby vystupovali z církve. Snažil se tak omezit jakýkoliv vliv náboženství na mládež. Žáci z nábožensky založených rodin nesměli být přijímáni na studia. Církevní politika režimu a tzv. církevní zákony se měly opět striktně dodržovat a československý občan byl podroben ateistické propagandě a materialistické výchově. Státní dohled nad církvemi byl obnoven.⁸³ Československá společnost i nadále podléhala (až na drobné výjimky v šedesátých letech) výkladu režimu, že náboženství je neslučitelné s marxismem-leninismem, je „*opiem lidstva*“ a vyjádřením lidského úpadku.⁸⁴

Ač se církevní společenství muselo vyrovnávat s úbytkem svých členů z důvodů perzekucí, věznění, odchodů do exilu, apod., je zřejmé, že aktivity obnovující se církve se přenesly přes padesátá léta do nového desetiletí.

Pro závěrečné shrnutí lze o vztahu komunistického režimu a římskokatolické církve říci, že se na konci čtyřicátých a v průběhu padesátých let měnil od společného jednání přes kontrolu státu nad církvemi až k ostrému postupu proti církvím, věznění kněží i laiků

⁷⁸ KAPLAN, s. 179. Kaplan zde vychází ze zprávy určené politickému byru ÚV KSČ, vypracované v září 1956. Podle této zprávy byl sepsán dopis ÚV KSČ zaslaný krajským výborům v říjnu 1958. Pro celý dokument viz KAPLAN, s. 424.

⁷⁹ Tamtéž, s. 179.

⁸⁰ Tamtéž, s. 178, 179.

⁸¹ Tamtéž, s. 179.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž, s. 180, 181.

⁸⁴ BALÍK, HANUŠ, s. 8.

a omezení náboženského života. Tento postup byl velmi tvrdý a církevní společenství narušil dalekosáhlým způsobem, se kterým se muselo v následujících desetiletích vypořádávat.

Proměnil se zároveň směr, jakým se církev zaměřila na své členy. Díky druhému Vatikánskému koncilu (1962-1965) a politice papežů Jana XXIII. a Pavla VI. se římskokatolická církev více přiblížila k věřícím laikům, většinové společnosti a ostatním křesťanům. Zaměřila se též na působení na mládež, na vlastní vzdělávání v rámci podzemní církve nebo setkávání laiků i kněží v neformálních necírkevních prostorách, např. v bytech či v přírodě. Římskokatolická církev se musela stejně jako československá společnost potýkat s událostmi dvacátého století a nějakým způsobem se s nimi vyrovnat.

2. Československé zdravotnictví po únoru 1948 do počátku šedesátých let

Již během druhé světové války připravovali v exilu představitelé politických stran plány na poválečnou obnovu československého zdravotnictví. Také členové jednotlivých odbojových organizací vypracovávali programy na reorganizaci zdravotnictví v rámci Ústředního vedení odboje domácího, Petičního výboru Věrní zůstaneme, Politického ústředí a Obrany národa. V prostředí odbojových organizací pracovalo mnoho lékařů různého politického přesvědčení, kteří působili na lékařských fakultách Univerzity Karlovy i na jiných univerzitách v další městech. Nejznámějším z nich je pravděpodobně MUDr. Miloš Nedvěd (1908-1943).⁸⁵ Tento komunisticky orientovaný lékař se podílel na vypracování jednoho z plánů reorganizace zdravotnictví po válce. Po jeho smrti v koncentračním táboře v roce 1943 pokračovali jeho spolupracovníci na dokončení tohoto plánu. Závěrečný dokument, *Návrh na novou úpravu veřejného zdravotnictví a školení zdravotnického personálu*, byl dokončen 21. května 1945. Je známý jako tzv. Nedvědův plán,⁸⁶ který položil základy pro socializaci zdravotnictví v poválečném Československu.⁸⁷ Pro odborníky z řad socialistů (nekomunistů) byl významný britský zákon o Národní zdravotní službě, který byl přijat roku 1946.⁸⁸ Byl vypracován podle zprávy Williama Beveridge, který svůj návrh předložil britské vládě roku 1942.⁸⁹

V tomto šestibodovém Nedvědově plánu byly zahrnuty zásady sovětského zdravotnictví a prvorepublikového sociálního lékařství. Nedvědův plán obsahoval zásady zdravotního pojištění, s čímž souvisela bezplatná zdravotní péče pro všechny občany. Plán také navrhoval zajištění pro případ pracovní neschopnosti, jednotnou a hierarchizovanou organizaci preventivní a léčebné péče. Dalšími návrhy byla reforma výuky zdravotnického personálu, přebudování organizace badatelské práce v medicíně, postátnění výroby a distribuce léčiv.⁹⁰ Většina z těchto návrhů byla po únoru 1948 realizována.

Pro ilustraci, v jakém zdravotním stavu se nacházelo československé obyvatelstvo zdecimované válkou, lze použít několik charakteristik. Počet obyvatel v Československu po válce byl asi 8,7 milionu. K poklesu oproti předválečnému období došlo z důvodu odsunu

⁸⁵ SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004, s. 203.

⁸⁶ Dalším plánem, ke kterému se mohlo poválečné Československo přiklonit, byl Albertův plán. Pro více informací o obou plánech a zodpovězení otázky, proč se nakonec československý stát přiklonil k Nedvědově plánu, viz MÁŠOVÁ, Hana. *Nedvědův a Albertův plán. Porovnání*. In: MÁŠOVÁ, Hana, Eva KRÍŽOVÁ a Petr SVOBODNÝ. *České zdravotnictví: vize a skutečnost: složité peripetie od plánů k realizaci*. Praha: Karolinum, 2005, s. 65-97.

⁸⁷ SVOBODNÝ, HLAVÁČKOVÁ, s. 204.

⁸⁸ Samotná National Health Service vznikla roku 1948.

⁸⁹ SVOBODNÝ, HLAVÁČKOVÁ, s. 219.

⁹⁰ Tamtéž, s. 204.

národnostních menšin žijících na území Československa, odevzdání Podkarpatské Rusi s rusínským obyvatelstvem SSSR a politické emigraci ve druhé polovině čtyřicátých let.⁹¹

Snížení počtu obyvatel mělo vliv na věkové složení obyvatelstva a tím pádem na populační politiku státu. Avšak ta byla „*spíše deklarativní než skutečná v sociální rovině*“.⁹² Poválečný vzestup porodnosti však nebyl tak velký jako po první světové válce, protože mezi lety 1939-1945 nedošlo v českých zemích k výraznějšímu poklesu porodnosti. I tak se po druhé světové válce narodily kolem roku 1950 silné ročníky populace. Do konce padesátých let se snížila dětská úmrtnost a zlepšil se zdravotní stav obyvatelstva.⁹³ Na tomto místě se pro dlouhodobější kontext lze přesunout o pár desetiletí dál. Na počátku sedmdesátých let se naopak zvýšila vlna porodnosti z důvodu dospění silných ročníků narozených právě kolem roku 1950, které měly v této době vlastní potomky.⁹⁴

Během období třetí republiky bylo přijato několik zákonů upravujících dosavadní stav zdravotnictví. Legislativní úpravy pokračovaly i po únoru 1948. V roce 1946 bylo uzákoněno povinné očkování proti záškrtu. Roku 1947 byly postátněny a sjednoceny zdravotnické poradny, části farmaceutického průmyslu a nemocenské pojištění bylo částečně zjednodušeno a dosáhlo vyšší kvality.⁹⁵ V poválečné době bylo také zavedeno povinné očkování proti TBC. Na konci padesátých let bylo zavedeno povinné očkování proti dětské obrně, díky němuž došlo postupně k úplnému vymýcení této nemoci, což bylo mezinárodním úspěchem.⁹⁶ Zvýšil se však počet onemocnění chorobami srdce, oběhové soustavy a zhoubnými nádory. Od poloviny padesátých let se priority zdravotnictví měnily od opatření proti tuberkulóze k boji proti zhoubným nádorům a kožním a pohlavním nemocem.⁹⁷

Poválečné zdravotnictví se muselo vyrovnat s problematickou situací, které bylo československé obyvatelstvo vystaveno. Z onemocnění to byly například infekční choroby. Zdravotnictví se zabývalo snížením kojenecké úmrtnosti, potřebovalo zajistit zdravotnické služby v pohraničních oblastech a obecně navýšit počet lékařů a zdravotnických pracovníků, kterých byl v důsledku válečných událostí, perzekucí a uzavření vysokých škol nedostatek. Také síť nemocnic, poraden a ambulancí se začala rozšiřovat již před únorem 1948. Zásobování československého území léky, zdravotnickým materiálem a přístroji plynulo

⁹¹ Tamtéž, s. 217.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž. Svobodný a Hlaváčková polemizují, zda lze tyto skutečnosti přičíst k úspěchům poválečného zdravotnictví, nebo zda šlo o úspěchy, kterým se Třetí republika a poté komunistický režim nemohl vyhnout. Na s. 218 jsou uvedena následující čísla. Mezi lety 1945 až 1949 byla dětská úmrtnost 87 %, která poklesla na 30 % v roce 1954. Koncem 60. let se dětská úmrtnost snížila na 20%.

⁹⁴ SVOBODNÝ, HLAVÁČKOVÁ, s. 218.

⁹⁵ Tamtéž, s. 219.

⁹⁶ Tamtéž, s. 218.

⁹⁷ Tamtéž, s. 220.

výrazným dílem z programů UNRRA.⁹⁸ Také muselo dojít k navrácení objektů, které byly během nacistické okupace československému zdravotnictví odňaty, a k modernizaci zařízení nemocnic.⁹⁹

Zdravotní politika KSČ, která vycházela z výše zmíněného Nedvědova plánu, převzala sovětské vzory upravené do středoevropské podoby sociálního lékařství. Program vlády vzešlé z voleb v roce 1946 formuloval zdravotní politiku státu. Nárok na ochranu zdraví pro každého občana byl jedním ze základních občanských práv. Zdravotnictví se mělo sjednotit, mělo být řízeno státem a budováno plánovitě se zřetelem na preventivní péči.¹⁰⁰ Prevence byla obecně jedním z nejdůležitějších aspektů, na který se poválečné zdravotnictví zaměřovalo.

Po převzetí moci KSČ došlo k několika výrazným legislativním změnám a zásahům do československého zdravotnictví. Ministerstvo zdravotnictví bylo od konce války i po únoru 1948 v rukou Československé strany lidové (ČSL). Od 25. února 1948 byl ministrem tohoto resortu Josef Plojhar, který byl loajální ke KSČ, a tedy i ministerstvo zdravotnictví vykonávalo pokyny a představy KSČ o novém směřování zdravotnického systému.¹⁰¹

V tzv. Ústavě z 9. května 1948 bylo v paragrafu 29 zakotveno právo občanů na ochranu zdraví. Mezi lety 1948-1950 přijal československý parlament řadu zákonů, které se staly základem pro státem budované zdravotnictví a podřídily jednotlivé úrovně zdravotnického systému státu. Byl to zákon č. 185 z 19. července 1948 o zestátnění nemocnic a ostatních léčebných a ošetrovacích ústavů (účinnost od 1. ledna 1949). Dále byl přijat zákon o národním pojištění (sjednoceno nemocenské a důchodové zabezpečení), zákon o zestátnění výroby a distribuce léků, zákon o zdravotnických povoláních z roku 1950, atd. Postátněně zdravotnictví řídily orgány KNV a ONV a jejich zdravotní referáty.¹⁰² Zákonem č. 70/1949 Sb. byl založen Státní zdravotní ústav, který byl základní institucí pro vznik poboček Státního zdravotního ústavu v krajích, které tvořily první zařízení pro hygienicko-epidemiologickou péči o občany.¹⁰³ Z těchto přijatých zákonů je znatelná tendence sjednotit a zefektivnit řízení zdravotnického systému, které bylo doteď povětšinou roztržštěné.

Okresní a krajské ústavy národního zdraví (OÚNZ a KÚNZ) byly jádrem zdravotnické soustavy. Sdružovaly nemocnice a všechny druhy ambulantních zařízení ve městě i na venkově a v závodech. Všechny specializované poradny, které fungovaly do této doby jako

⁹⁸ Tamtéž, s. 219.

⁹⁹ SKRBKOVÁ, Emilie. *Organizace péče o zdraví lidu v ČSSR: (ústavy národního zdraví)*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1962, s. 6.

¹⁰⁰ SVOBODNÝ, HLAVÁČKOVÁ, s. 219.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž, s. 219, 220 a SKRBKOVÁ, s. 10.

¹⁰³ SKRBKOVÁ, s. 10.

izolovaná zařízení (ústavy pro matku a dítě, protituberkulózní ústav, ústav pro diabetiky, kardiologické a onkologické ústavy, atd.), se staly součástí jednotlivých oddělení zdravotnických středisek. OÚNZ tedy sdružoval okresní nemocnici s okresními zdravotnickými středisky, obvodní zdravotnická střediska, ženské a dětské poradny, stanice záchranné služby, noční sanatoria a transfuzní stanice.¹⁰⁴ Ústavy národního zdraví (ÚNZ) byly centrem léčebně preventivní péče, kterou řídil ředitel. Lékařské obory v rámci ÚNZ řídili primáři jednotlivých oddělení. To bylo základem pro vytvoření jednotné léčebné, preventivní, ambulantní a nemocniční péče.¹⁰⁵

Dále byly také přijaty zákony týkající se jednotlivých onemocnění. Charakteristickým rysem pro československé poválečné zdravotnictví byla snaha předcházet různým chorobám prevencí. Na ni se vázaly zákony o potírání přenosných nemocí (zákon č. 60/1948 Sb.), o ochraně proti tuberkulóze (zákon č. 61/1948 Sb.), o boji proti pohlavním nemocem (zákon č. 158/1949 Sb.) nebo o boji proti alkoholismu (zákon č. 87/1948 Sb.).¹⁰⁶ V roce 1957 byl přijat zákon o umělém přerušení těhotenství (zákon č. 68/1957 Sb.).¹⁰⁷ Už výčet těchto zákonů je sám o sobě zajímavý. Zaprvé z něj lze odhadnout, že československé zdravotnictví, respektive komunistický režim si byl vědom množství zdravotních problémů, se kterými se obyvatelstvo potýkalo. A zadruhé je zřejmá tendence pounorového režimu zapojit do boje za lepší zdravotní stav obyvatelstva nejen zdravotnictví jako takové, ale zároveň jej podpořit legislativními změnami.

Postupně docházelo k centralizaci a převzetí zdravotnických zařízení a lékařských organizací do rukou státu, protože zdravotní péči zajišťovalo před druhou světovou válkou mnoho činitelů. V červenci 1948 byla zrušena profesní Ústřední jednota československých lékařů, jejíž členové měli odteď patřit pod ROH. V červenci 1950 byla výnosem ministerstva zdravotnictví zastavena činnost lékařských komor a jejich kompetence převzalo ministerstvo zdravotnictví, ROH, národní výbory a lékařské fakulty.¹⁰⁸

K centralizaci roztržitého zdravotnického systému přispěl také zákon č. 103 z 19. prosince 1951 o sjednocení preventivní a lékařské péče s účinností od 1. ledna 1952. V tento den se k jednotnému systému státních zařízení přidala i ambulatoria pojišťoven a závodní

¹⁰⁴ HAMPLOVÁ, Lidmila. *Veřejné zdravotnictví a výchova ke zdraví: pro střední zdravotnické školy*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 12.

¹⁰⁵ SKRIBKOVÁ, s. 12.

¹⁰⁶ SVOBODNÝ, HLAVÁČKOVÁ, s. 219.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 217.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 220.

zdravotnická zařízení. Datum 1. ledna 1952 znamenalo také ukončení činnosti soukromých ordinací. V roce 1955 se staly součástí zdravotního systému i lázně a léčebná zřídla.¹⁰⁹

V novém politickém režimu byly základním článkem zdravotní péče krajské, okresní a městské ústavy národního zdraví. Jak již bylo zmíněno výše, poválečné československé zdravotnictví si zakládalo na preventivní péči, proto vznikaly hygienicko-epidemiologické stanice. Zdravotnictví stálo před důležitými výzvami. Nové požadavky na zdravotnickou oblast volaly po zreformování lékařského vědeckého výzkumu a školství, po osvětové činnosti zaměřené na zdravotníky, rozmisťování zdravotnického personálu pomocí tzv. umístěnek, po feminizaci lékařského povolání, po výstavbě obvodního systému nemocnic a technizaci medicíny.¹¹⁰

Československý vědecký názor směřoval po únoru 1948 k socializaci zdravotnictví a ideologizaci vědy. Propagace socialistického zdravotnictví byla těsně spojena s politickou propagandou. Dobová vyjádření o lidově demokratickém zřízení jako základně péče o zdraví lidu se stala součástí veřejných projevů vedoucích představitelů státu, různých výzev, ideologických konferencí, ministerských projevů a vedle nich se objevovala hesla o míru a spolupráci se SSSR při různých výročích.¹¹¹

Popularizace sovětské vědy se vedla na stránkách lékařských časopisů, jako byly např. *Časopis lékařů českých* a *Věstník československých lékařů*, v jejichž číslech se objevovala jména jako I. P. Pavlov, I. V. Mičurin, T. D. Lysenko nebo O. B. Lepešinská. Čeští lékaři se seznamovali se sovětskou vědou a zdravotnictvím na sovětských vědeckých grémiích. Brzy spolu začali českoslovenští a sovětské vědci spolupracovat. V březnu 1951 se konaly v Praze I. československo-sovětské lékařské dny, na kterých se českoslovenští lékaři seznámili se sovětskou vědou a slíbili postavit se „*plně a bez výhrad po boku sovětských zdravotníků a vědců do boje za nového zdravého člověka*“,¹¹² tedy *nového socialistického člověka*.

Ze sovětských modelů zdravotnictví lze zmínit tzv. Semaškův model, který s úpravami převzalo československé zdravotnictví. Model sovětského lékaře se u nás nazýval „socialistické zdravotnictví“. Tato forma státního zdravotnictví byla postavena na několika základních principech. Podle Semaškova modelu šlo o jednotné a centrálně řízené státní zdravotnictví. Zdravotní péče byla podle něj dostupná všem občanům a ti měli spravedlivý přístup ke zdravotnickým službám. Občanům měl být též garantován stejný rozsah poskytovaných zdravotnických služeb, jejichž získání podmiňovaly stejné podmínky pro

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 220.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ SVOBODNÝ, Petr. „Zdraví lidu – základ budování“. *Propagace socialistického zdravotnictví v rámci komunistické propagandy let 1945–1952*. Dějiny a současnost. 2004, 26(1), s. 23.

¹¹² Tamtéž, s. 22.

všechny. Na rozdíl od britského modelu zdravotnictví neexistovaly v sovětském modelu soukromé zdravotnické služby. Soukromé ordinace československých lékařů začaly být rušeny od 1. ledna 1952.

V dalších desetiletích docházelo k prohloubení již stanovených postupů v organizaci zdravotnictví a socialistické zdravotnictví čekaly nové výzvy, se kterými se muselo vypořádat. Československé zdravotnictví však trpělo zpomalením svého extenzivního vývoje, tzn., nebyly stavěny nové nemocnice a také technické vybavení nemocnic nepatřilo mezi nejmodernější. Základními jevy následujících let bylo vyčerpání zdravotního stavu populace, nepříznivý vývoj nemocnosti a úmrtnosti obyvatelstva, zvýšil se počet onemocnění srdce, oběhové soustavy a rakovinových útvarů.¹¹³

¹¹³ SVOBODNÝ, HLAVÁČKOVÁ, s. 218.

3. Historie nemocnice v Českém Brodě do konce padesátých let

„Tak se stala nemocnice dílem zrozeným v lásce i bolesti, dílem provázeným něhou i hořkostí.“¹¹⁴ Tento citát, ač původně zamýšlen autorem jako vyjádření složitého zakládání českobrodské nemocnice a těžkostí při rozrůstání nemocnice o další potřebná oddělení, je však také popisem činnosti řádových sester v nemocnici.

K výročí založení českobrodské nemocnice (1905) byly vydány dvě publikace, a to k padesátému výročí *Kronika českobrodské nemocnice 1905-1955* a k osmdesátému výročí *80 let Nemocnice v Českém Brodě*. Popisu historie v *Kronice* se věnoval tehdejší primář MUDr. Josef Ledec¹¹⁵¹¹⁶, který byl od poloviny čtyřicátých let ředitelem nemocnice. Jeho text pak s úvodním upozorněním na tuto skutečnost převzal MUDr. Jaroslav Zich v publikaci vydané k osmdesátému výročí vzniku nemocnice. První část této novější publikace z osmdesátých let je tedy naprosto identická s publikací z let padesátých. Zich napsal druhou část nevěnující se již chronologicky dějinám nemocnice po roce 1955, ale vývoji jednotlivých oddělení.

Josef Ledec se věnuje na začátku textu dobové publikace i špitálu, který vznikl ve středověku.¹¹⁷ Pro téma bakalářské práce však není tento popis důležitý. Ledec se snaží kromě popisu samotné nemocnice také v krátkosti vystihnout obecný vývoj zdravotnictví v českých zemích v popisovaných letech. Tento jeho počin není v několika případech bez ideologického zabarvení, které je typické pro dobu vzniku Ledčova textu.

Řádové sestry ve svém textu Ledec téměř nezmiňuje. Pouze v několika případech. Poprvé, když vyčísluje sumu, která byla potřebná pro stavbu nemocnice. V tomto případě udává, že bude třeba postavit ubikaci ošetřovatelek, které ale nakonec bydlely v nemocnici. Podruhé se řádové sestry objevují v textu, kde se autor zmiňuje o požádání Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského o několik řeholnic, které by v českobrodské nemocnici působily jako ošetřovatelky. A naposledy o řeholnicích píše při padesátiletém výročí nemocnice, kdy bylo několik sester oceněno za svou službu nemocnici.

¹¹⁴ LEDEČ, J. a ZICH, J. a kolektiv vedoucích pracovníků NsP. *80 let Nemocnice v Českém Brodě*, 1985, s. 8.

¹¹⁵ Do českobrodské nemocnice nastoupil v březnu roku 1921. K této profesi ho pravděpodobně přivedl první primář chirurgického oddělení MUDr. Otto Polák, díky němuž se Josef Ledec začal zajímat o chirurgii, ale poté se zaměřil spíše na interní lékařství. MUDr. Ledec se stal 2. června 1926 primářem chirurgického oddělení po MUDr. Polákovi a 1. května 1927 primářem interního oddělení. Viz LEDEČ, ZICH, s. 10, 19.

¹¹⁶ V závěru brožury na s. 49 Jaroslav Zich velmi kladně hodnotí odborné působení a lidský přístup lékařů Josefa Ledce a Otty Poláka.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 7.

V této kapitole o historii českobrodské nemocnice byla využita i *Kronika Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Českém Brodě*¹¹⁸, která přináší zajímavé doplňující informace o událostech, které se v nemocnici i v Českém Brodě staly. Zaujme jiný pohled řeholnice píšící *Kroniku*, který je odlišný od Ledčových vyjádření. Spolu s historií nemocnice se v této kapitole odvíjí nit příběhu řeholních ošetřovatelek, které byly velice důležitou částí nemocničního personálu. A to přesto, že je Ledeč ve svém textu téměř nezmiňuje.

Mlčení Ledčova textu lze považovat pro období padesátých let za signifikantní. V této době nebylo politicky vhodné uvádět řádové ošetřovatelky jako důležitou součást personálu. Ledeč se zaměřil spíše na popis jednotlivých oddělení a dobu jejich vzniku. Proto je pro ilustraci celkové situace v nemocnici vybrán i pramen vytvořený řeholnicemi, vypovídající o nich samých. Absence příběhu sester v oficiální výroční publikaci totiž nepřímou znamená jejich osobní nedůležitost a postradatelnost jejich profesních kvalit v péči o pacienty. Ve skutečnosti tomu však bylo naopak.¹¹⁹

3.1. Začíná se stavět. Počátky nemocnice, příchod řádových ošetřovatelek a „Velká válka“

Návrhy na stavbu nemocnice v Českém Brodě se objevovaly již v posledním desetiletí 19. století. „[...] v r. 1897 bylo upozorněno místodržitelstvím na vhodnost zdejšího města pro zřízení veřejné nemocnice, hlavně pro nedostatečnost a přeplněnost nemocnic pražských.“¹²⁰ Městská rada v Českém Brodě nabídla bezplatně českobrodskému okresu budovu bývalých kasáren a kníže Jan z Lichtensteinu slíbil podpořit výstavbu 10 000 zlatými. Přestavba kasáren na nemocnici si žádala jisté úpravy, které nebyly levné. MUDr. Ledeč konstatuje, že „[...] na nové stavby infekčního pavilónu, pitevny s kaplí pro výpravy pohřbů, hospodářské budovy pro kuchyni a ubikaci sester-ošetřovatelek, bylo v květnu 1901 odhlasováno 140.000 K,- a kníže z Liechtensteinů zvýšil svůj dar na 40.000,- korun, což byla částka ne právě knížecí – vzhledem k jeho obrovskému majetku bezpracně nabytému“¹²¹ [sic!]. Po tom, co v březnu 1902 přejal okresní výbor bez náhrady od obce kasárny i s pozemkem a přikoupil přilehlý park, byla stavba zadána kolínskému staviteli Janu Sklenářovi a dohledem byl pověřen českobrodský rodák, architekt Jan Koula.

¹¹⁸ „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967. Kronika Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Českém Brodě. Nemocnice.

¹¹⁹ Také viz podkapitulu *Platy řeholnic* v kapitole *Nemocnice jako místo konfrontace komunistického režimu s římskokatolickou církví*.

¹²⁰ LEDEČ, ZICH, s. 7.

¹²¹ Tamtéž, s. 8.

Dne 14. července 1902 bylo započato se samotnou přestavbou kasáren a stavbou nemocnice. Chodby kasáren byly přestavěny tak, aby se místnosti nemocnice přesunuly na jih „*k tichu a vůni nemocničního parku*“. S tím, jak stavba nové nemocnice pokračovala, rostly i stavební náklady, které se nakonec vyšplhaly na 444.741,29 korun.¹²² Na stavbě nemocnice se podílelo mnoho lékařských odborníků a klinických poradců, zároveň byly prohlédnuty jiné nemocnice, a tak mohl Josef Ledec pochvalně konstatovat, že „*vznikl ústav splňující veškeré i nejpřísnější moderní požadavky, která doba kladla na podobné ústavy[,] a stavěl se tak po bok nejpřednějších ústavům toho druhu v království českém.*“ Nemocnice byla vybavena dvěma moderními operačními sály a zařízena na 108 lůžek.¹²³

Na počátku byla nemocnice v Českém Brodě především chirurgickým ústavem¹²⁴, prvním primářem se stal MUDr. Otto Polák a „*pro službu ošetřovatelek [byly] získány 4 milosrdné sestry řádu Karla Boromejského*“.¹²⁵ Toto je první zmínka o sestřích řádu sv. Karla Boromejského v Ledčově textu. První představenou komunity řeholnic působících v českobrodské nemocnici byla ustanovena SM. Irena Gojová. Druhou představenou, odvolanou v roce 1949, byla SM. Onesima a třetí představenou až do nuceného odchodu sester z nemocnice v listopadu 1959 se stala SM. Theodula.

Počet sester, které měly přijít do nemocnice, se různí. V žádosti Okresního výboru v Českém Brodě z 23. července 1902¹²⁶ zasláném Důstojnému řádu milosrdných sester pod Petřínem v Praze je požadováno „*asi 5*“ sester. Jiný počet (6 sester) uvádí kronika, kterou si psaly samy sestry v nemocnici v Českém Brodě.¹²⁷ To, že působily v nemocnicích jako ošetřovatelky řádové sestry, nebylo nic nezvyklého. Ve Vinohradské nemocnici působilo před

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž. I toto číslo se v pramenech různí. V žádosti OV v Českém Brodě, který žádá 23. července 1902 Řád Milosrdných sester sv. Karla Boromejského o skupinu sester pro novou nemocnici se uvádí, že „*nemocnice jest určena pro 62 postelí*“. V Kronice sester boromejek působících v nemocnici se uvádí, že „*provoz v nemocnici s 80 lůžky byl zahájen 1. května 1905*“. Informace jsou uloženy v „Archivu“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 70.

¹²⁴ Stejně jako v nemocnici v Českém Brodě (otevřena roku 1905) bylo jako první otevřeno i ve Vinohradské nemocnici (otevřena roku 1903, tehdy nesla název Všeobecná veřejná nemocnice císaře a krále Františka Josefa I. okresů vinohradského a žižkovského; nemocnice měla být otevřena k 50 letému výročí vlády císaře) největší chirurgické oddělení, dále interní, infekční (roku 1910 srov. ČLČ 22, 1910, s. 694) a desinfekční.

Pravděpodobně byla jako první oddělení otevírána ta, která byla nejvíce potřebná, a to chirurgická. V Nemocnici Na Bulovce fungovalo od svého počátku především oddělení infekční (od roku 1903). Infekční oddělení bylo neocenitelné především během první světové války a díky těmto oddělením v nemocnicích Na Vinohradech a Na Bulovce se Praha ubránila epidemiím, které by mohly být do města zavlečeny vojáky. Srov. SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 99, 103.

¹²⁵ LEDEČ, ZICH, s. 8.

¹²⁶ Viz *Seznam příloh*. Příloha č. 1.

¹²⁷ „*Dne 28. dubna 1905 přijela do Českého Brodu malá skupina šesti sester.*“ „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 70.

první světovou válkou dvanáct řádových sester a zmínky o řádových sestřích působících jako ošetřovatelky lze najít i v souvislosti s nemocnicí Na Bulovce.¹²⁸

Ač byla nemocnice dostavěna, kvůli „německé obstrukci“ v Českém sněmu nedostala právo veřejnosti, a tak byla otevřena jako soukromý ústav. To znamenalo, že samo okresní zastupitelstvo neslo náklady spojené s ošetřováním a léčbou nemocných. Právo veřejnosti obdržela nemocnice až v září 1905, a otevřena byla slavnostně v neděli 30. dubna 1905. Budovu nemocnice při jejím slavnostním otevření posvětil římskokatolický kněz.¹²⁹

První květen 1905 byl prvním pracovním dnem nemocnice v Českém Brodě.¹³⁰ Stále rostoucí počet přijatých pacientů¹³¹ v předválečných letech řešilo vedení českobrodské nemocnice tak, že „[...] na dvou k sobě přistavěných lůžkách leželi 3 nemocní, do pokojů se přistavovala nouzová lůžka, která se později začínala objevovat i na chodbách nemocničních. V této kritické situaci vypukla 1. světová válka.“¹³² V kronice sester boromejek je uveden popis provozu nemocnic během první světové války, kdy byl v českobrodské nemocnici zřízen vojenský lazaret, ve kterém „sestry obětavě ošetřovaly raněné vojsko“. Kronika taktéž

¹²⁸ SVOBODNÝ, HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice.*, s. 100. Svobodný a Hlaváčková uvádějí, že za „jediný rušivý moment“ Vinohradské nemocnice bylo pokládáno působení řádových sester jako ošetřovatelek. V příslušném čísle Časopisu lékařů českých, odkud Svobodný a Hlaváčková čerpají, je uvedeno, že: „Jediný rušivý moment jest, že za ošetřovatelky byly přibrány jeptišky.“ Srov. ČLČ 20, 1902, s. 513. Dále Svobodný a Hlaváčková na s. 103 uvádějí, že již ve fázi příprav plánů na přestavbu nemocnice na Bulovce před rokem 1913, kdy se začal stavět první pavilon, se objevily výhrady vůči řádovým sestřím-ošetřovatelkám. Ani Svobodný a Hlaváčková neuvádějí a ani v ČLČ není uvedeno, proč se tyto výhrady ozývaly. Mohlo to být z důvodu národnostního. V příslušném článku ze 17. 2. 1902 v ČLČ 20, 1902, s. 512 je zdůrazňován národnostní aspekt, (výjimečnost Vinohradské okresní nemocnice tkvěla v tom, že stala-li by se střediskem vědeckým, oproti všeobecné nemocnici pražské, kde „maji obě národnosti paritu: stejný počet klinik, stejný počet oddělení, stejný počet nemocných na straně jedné pro obě národnosti a na straně druhé dvě třetiny české a jedna třetina německé učící se mládeže medicínské! S příjemným pocitem [...] zaznamenáváme dnes, že aspoň jedno předměstí pražské správně chápe své poslání [...] o své povinnosti ku Praze a národnímu celku.“), z čehož soudím, že onou výhradou k řádovým sestřím působícím jako ošetřovatelky, mohla být jejich německá národnost. Dalším důvodem, kvůli kterému by bylo působení řádových sester v nemocnicích Na Vinohradech a na výšině Bulovka problematické, mohla být požadovaná sekularizace zdravotnictví a nemocničních zařízení. Co se týče nemocnice Na Bulovce v ČLČ 22, 1910, s. 695 vydaného 28. 5. 1910 je uvedeno, že byl ke stavbě nemocnice vypracován elaborát městského fyzika Ladislava Procházky, ve kterém se uvádí informace o budoucích ošetřovatelské službě v nemocnici: „Elaborát zmiňuje se dále o službě ošetřovatelské, a míní, že dlužno předem vysloviti se zásadně, zda v nové obecní nemocnici budou ošetřovatelky řádové či civilní. S obojími jsou dobré i špatné zkušenosti. Ač mnohé mluví pro ošetřovatelky řádové, jest městský fysik přece toho náhledu, že vady služby civilních ošetřovatelek neleží v nich samotných, jako v nedostatku jich výchovy a správného vedení. V Americe zavedena jest ve všech nemocnicích služba civilní, ale ošetřovatelky školeny jsou ve zvláštních školách ošetřovatelek. Navrhuje, aby při nové nemocnici podobná škola byla zřízena.“

¹²⁹ Soudě podle kroniky řádových sester-ošetřovatelek to mohl být kanovník Keberlé (možné verze jména: Kebrlé, Kebrle), díky němuž po prvním neúspěšném jednání mezi okresním výborem v Českém Brodě a Řádem milosrdných sester sv. Karla Boromejského přijela do nemocnice skupina sester. „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 70.

¹³⁰ LEDEČ, ZICH, s. 8.

¹³¹ Ledec uvádí, že v nemocnici se 108 lůžky je denně průměrně ošetřováno 119, někdy až 150 nemocných. LEDEČ, ZICH, s. 9.

¹³² Tamtéž.

popisuje každodennost v zázemí a odchod mladých mužů na frontu a s tím spojené strádání jejich rodin.¹³³

S tzv. Velkou válkou přišly s navrátnějšími se z fronty i nové nemoci jako malárie, skvrnitý tyfus nebo úplavice. Zvýšil se rovněž počet nemocných tuberkulózou, pohlavními nemocemi a svrabem. Při českobrodské nemocnici byly zřízeny dvě filiální zařízení – pro nakažlivé nemoci v Tůmově a druhé v českobrodské sokolovně. Primář Polák musel odejít do činné vojenské služby ve vojenské nemocnici v Pardubicích, a kvůli jeho odchodu došlo k omezení provádění operativních zákroků na minimum. Další z dopadů, které měla první světová válka na obyvatelstvo, byl neobvykle vysoký počet potratů. Skončení první světové války „znamenal pro nás i konec nadvlády mocnářství rakousko-uherského“.¹³⁴ Sestry boromejky ve své kronice z českobrodské nemocnice popisují konec první světové války takto: „Konečně dne 28. října 1918 nastalo příměří. Rakousko-Uhersko se rozpadlo na několik samostatných států. [...]“¹³⁵

3.2. Zdravotnictví „za Rakouska“, výstavba nemocnice za První československé republiky a tragické události v Českém Brodě

Ledeč podává krátké zhodnocení, či zamyšlení se nad zdravotní péčí „za Rakouska“.¹³⁶ Jako jedinou významnou událost vnímá vznik Ministerstva pro zdraví lidu, kdy „[...] v listopadu 1917 odhodlal se rakouský stát vyhověti tomuto požadavku [...]“¹³⁷ a následuje tvrzení, že založením „ministerstva pro lidové zdraví snažila se rakouská monarchie čeliti obávanému a propukajícímu hnutí mas, za nímž tušila nebezpečí svého konce.“ V Ledčově shrnutí rakousko-uherské politiky týkající se péče o zdraví obyvatelstva především v českých zemích se objevují vyjádření jako šetření na zdravotnických otázkách,

¹³³ „Otcové a synové odcházeli na bojiště. [...] Jakmile však úřední záznamy začaly uveřejňovat jména mrtvých a bezvěstných, byl pláč a bédování na všech stranách. Válečná litice trvala plně čtyři roky. Neúprosná smrt kosila předčasně na bojištích nadějně životy mužů a jinochů. Denně se z rozbolněných lidských srdcí vznášely vroucí prosby k Všemohoucímu, aby učinil konec hroznému krveprolití. Ranění vojíní všech národností starého Rakouska byli odváženi do Čech a na Moravu do nemocnic, kde byly zřízeny vojenské lazarety. I školy obecné, měšťanské, gymnasia a reálky byly změněny na lazarety.“ „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 70.

¹³⁴ LEDEČ, ZICH, s. 9.

¹³⁵ „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 71. Zde je třeba údaj uvedený sestrami poupravit. Příměří nastalo 11. listopadu 1918. Údaj označený za příměří je datum vyhlášení samostatného československého státu.

¹³⁶ K dějinám zdravotnictví a zdravotnické politiky rakousko-uherského soustátí mezi lety 1848-1914 Blíže viz SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004, s. 122-128 a MÁŠOVÁ, Hana. *Nemocniční otázka v meziválečném Československu = The issue of hospitals in inter-war Czechoslovakia: moderní pojetí role nemocnice, jak se formovalo a postupně realizovalo v období první republiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 40-44.

¹³⁷ LEDEČ, ZICH, s. 9. Avšak Ministerstvo zdravotnictví vzniklo až 27. července 1918.

nejlacinější řešení zdravotní otázky, přesunutí finanční stránky zdravotnických zařízení na země, okresy a obce; nerovnoměrnost zdravotní péče, její roztržitost a bezplánovitost.¹³⁸ Ledec konstatuje, i když doba vzniku jeho textu již bezprostředně následuje po uvedení v platnost zákona o jednotné preventivní a léčebné péči (zákon č. 103/1951)¹³⁹¹⁴⁰, že „*tyto hříchy* [nerovnoměrnost zdravotní péče, roztržitost systému zdravotnictví, bezplánovitost – pozn. autorky] *se nepodařilo dodnes zcela odstranit.*“¹⁴¹

První světová válka přinesla obtíže,¹⁴² se kterými se musela po roce 1918 vypořádávat i českobrodská nemocnice. Stejně jako během čtyř let „Velké války“ se počet nemocných opět zvyšuje a znovu se objevuje potřeba po zvýšení počtu lůžek, počet přijatých pacientů podle Ledce přesahuje ročně tři tisíce. Vedení nemocnice se s touto situací vyrovnává rušením méně potřebných místností, koupelen, chodeb a zřizuje zde nemocenské pokoje. Několik vět věnuje Ledec i politické situaci na okrese, kdy se na přelomu desátých a dvacátých let do čela okresního výboru dostal Bedřich Pelikán,¹⁴³ který rozhodl o postavení nové administrativní budovy s byty pro lékaře a ostatní nemocniční zaměstnance. Ve starých kancelářských místnostech a bývalých pokojích lékařů a zaměstnanců v hlavní budově byla zřízena převazárna, sádrovna a pokoj pro elektroterapii.¹⁴⁴ Počet lůžek se po této výstavbě zvýšil na 152.¹⁴⁵

Opět však dochází k přibývání pacientů. Roku 1927 bylo v českobrodské nemocnici zřízeno druhé interní oddělení, „*II. primariát pro choroby vnitřní*“ a tím se „*dostává na scénu ústavní kroniky i má osoba*“.¹⁴⁶ Ledec nastoupil „*do nemocnice v březnu 1921, kdy z ústavu*

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Uvedení zákona č. 103/1951 do praxe samozřejmě určitou dobu trvalo.

¹⁴⁰ V této době (2. čtvrtina 50. let), kdy Ledec píše svůj text, byl také již platný zákon č. 185 z 19. 7. 1948 o zestátnění nemocnic a ostatních léčebných a ošetrovacích ústavů s účinností od 1. 1. 1949.

¹⁴¹ LEDEČ, ZICH, s. 9.

¹⁴² MUDr. Ledec vyjmenovává aprovizaci, opatrování paliva, prádla a léků.

¹⁴³ Podle Ledcovy poznámky na s. 9, že „*dělnické politické strany získaly většinu v okresním zastupitelstvu proti dřívější většině agrárníků*“ mohl být Bedřich Pelikán sociálním demokratem, socialistou (pozdějším národním socialistou) nebo po roce 1921 komunistou. Ledec cení Pelikánovo „*obzvláštní porozumění pro potřeby nemocnice*“.

¹⁴⁴ LEDEČ, ZICH, s. 9, 10.

¹⁴⁵ V kronice sester působících v českobrodské nemocnici je uvedeno, že v roce 1925 měla nemocnice 1925 lůžek a v roce 1927 potvrzuje postavení nové administrativní budovy. „*Archiv*“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 71.

¹⁴⁶ Roku 1947 zemřel tragicky primář českobrodské nemocnice Otto Polák (po popálení/otrávení tekutinou/párou v továrně na výrobu léků v Českém Brodě, kterou vlastnil Polákův syn; kromě Poláka zemřeli ještě tři dělníci z továrny). Sestry ve své českobrodské kronice popisují jeho pohřeb a velké množství lidí, vděčných pacientů, které se ho účastnilo. Na jeho místo byl dosazen Jaroslav Ledec (pracující v nemocnici od března roku 1921). „*Za okupace byl vydán zákon o vyřazení lékařů, úředníků, učitelů atd., neárijského původu z veřejných služeb. Zákon ten dotkl se i p. dr Ledce, který byl hned 1. května 1939 zbaven úřadu veřejného lékaře na okresních, městských atd. nemocnicích. Tento zákon pozbyl platnosti a pan dr Ledec stal se druhým druhým primářem zdejší nemocnice a toužil jistě kráčet v šlépějích svého velkého předchůdce a pracovati neúporně na jejím dalším rozkvětu.*“ „*Archiv*“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ

*byly propuštěny poslední oběti osudné srážky vlaků se sokoly, jedoucími na sokolský slet.*¹⁴⁷ Tragická událost, která se udála na českobrodském nádraží, zasáhla v červnu 1920 nejen nemocniční personál, ale i obyvatelstvo, protože „*mnoho raněných bylo přiváženo do místní nemocnice*“.¹⁴⁸ V českobrodské nemocnici bylo ošetřováno 65 raněných a někteří ihned podleli zraněním.¹⁴⁹

„*A zase plynula léta v obětech milosrdné lásky a zapadala do bezedných hlubin času.*“¹⁵⁰ Ledec dále porovnává českobrodskou nemocnici s nemocnicemi jinými, neuvádí žádné konkrétní, ale kritizuje skutečnost, že v ostatních nemocnicích bylo jako primární oddělení vnímáno chirurgické¹⁵¹ a ostatní medicínské obory „*byly sice rovněž v nemocnicích zastoupeny, ale nevyvíjely se tak rychle jako obory operativní*“.¹⁵²

Když se začaly nemocnice rozrůstat, bylo třeba zajistit odborné rovnoměrné vyšetření všech pacientů. Nemocnice se tedy měly rozdělit na oddělení chirurgické a interní. Primáři tomuto rozdělení bránili, Ledec uvádí, že to bylo způsobeno „*snad z důvodů prestižních, snad i finančních*“, avšak sami již ve svých nerozdělených nemocnicích nedokázali zajistit hodnotnou péči pro všechny nemocné.¹⁵³ Jako výjimku vidí Ledec dvě nemocnice, mladoboleslavskou a samozřejmě tu českobrodskou, kde bylo 1. května 1927 zřízeno interní oddělení. MUDr. Ledec byl zvolen primářem tohoto oddělení a stále spolupracoval s MUDr. Polákem, primářem chirurgického oddělení, díky kterému získal potřebnou erudici. Zvyšující se počet pacientů si znovu žádal další lůžka.¹⁵⁴ Z důvodu tohoto nedostatku docházelo dokonce k odmítání nebo předčasnému propouštění pacientů. V roce 1929 započala výstavba II. patra nemocnice a poté i výstavba III. patra, jež měla sloužit jako byty sekundárních lékařů.

Kromě tragické události v roce 1920 - srážky vlaků s mladými lidmi jedoucími do Prahy na sokolský sjezd – zasáhla nemocnici v Českém Brodě a tentokrát osobně i Josefa Ledce další smutná událost. Při výstavbě nových pater nemocnice a svážení stavebního materiálu došlo k ucpání odpadního potrubí, „*takže obsah kanálů prosakoval a stékal do*

KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 27.

¹⁴⁷ LEDEČ, ZICH, s. 10.

¹⁴⁸ „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 71

¹⁴⁹ LEDEČ, ZICH, s. 10.

¹⁵⁰ „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 71.

¹⁵¹ Viz pozn. č. 124.

¹⁵² LEDEČ, ZICH, s. 10.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 10. V nemocnici mohlo být ošetřeno 125 pacientů (lůžek), avšak denní stav byl v průměru 171 nemocných.

nemocniční studny i do obecní studny, která byla umístěna v nejtěsnější blízkosti nemocnice.“¹⁵⁵ Po kontaminaci studen propukla epidemie břišního tyfu, která zasáhla, jak pacienti nemocnice, tak rodiny zaměstnanců a občany bydlící v bezprostřední blízkosti nemocnice. Následně Ledec promítá do brožury i svůj osobní rodinný příběh, protože první obětí této nákazy byla jeho manželka. Jejich děti byly nákazy ušetřeny.¹⁵⁶

Výstavba druhého patra nemocnice započatá v roce 1929 byla dokončena následující rok, a tím českobrodské nemocnici přibýlo oddělení pro čistou chirurgii s 60 lůžky a moderně zařízeným operačním sálem. Nemocnice v Českém Brodě tedy měla na počátku třicátých let operační sály tři – aseptický¹⁵⁷, septický a porodnický. Roku 1931 bylo nastaveno druhé patro nemocnice nad hospodářskou budovou pro rozšiřující se počet ošetřujícího personálu a služebných. Ve třicátých letech se opět objevuje nedostatek lůžek pro zvýšený počet nemocných, a to i přes rušení pomocných místností nebo zabírání bytů lékařů. Na chodbách se znovu objevila nouzová lůžka, která už však nebyla řešením na přechodnou dobu, ale zařízením trvalým.¹⁵⁸

Kromě srážky vlaků s mladými Sokoly v roce 1920 a propuknutí epidemie tyfu roku 1929 došlo v druhé polovině třicátých let k „boji o nový infekční pavilon“,¹⁵⁹ jehož důležitost lze ukázat nejen na poválečném zvýšení výskytu infekčních nemocí, ale i na zvýšeném zájmu zdravotnictví První československé republiky na povinném očkování proti infekčním, především dětským nemocem.¹⁶⁰¹⁶¹ Ledec velice kriticky popisuje poměry na infekčním

¹⁵⁵ LEDEČ, ZICH, s. 10.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Při operacích prováděných na aseptickém operačním sálu musí být zajištěno takové sterilní prostředí, které zamezí kontaminaci mikroorganismy, choroboplodnými zárodky. Při operativním zákroku se tedy musí používat sterilních nástrojů, pracoviště musí být rozdělena na část aseptickou a septickou, je nutné používat dezinfekci a ochranné pomůcky - roušky, sterilní rukavice; dnes je využíváno klimatizace s filtrací vzduchu.

V aseptických operačních sálech se provádějí zákroky z oboru kardiochirurgie, neurologie, ortopedie.

¹⁵⁸ LEDEČ, ZICH, s. 11. Podle čísel, které Ledec uvádí, měla nemocnice i s novými nouzovými, ale natrvalo ustavenými lůžky kapacitu 240 lůžek, byla tedy „přeložena do nejzazší míry“. V roce 1938, podle údajů Ledčových, nemocnice přijala 6 325 pacientů a s nemocnými zbylými z roku 1937 celkově vykazovala 6 530 nemocných.

¹⁵⁹ LEDEČ, ZICH, s. 11.

¹⁶⁰ Po první světové válce se zvýšil výskyt pravých neštovic, které byly zavedením povinného očkování roku 1919 zcela vymýceny. V prvních letech mladé československé republiky se podařilo omezit rozšíření skvrnitého tyfu, záškrtu a spály, ale břišní tyfus a paratyfus patřily ještě v první polovině 30. letech k nejzávažnějším problémům. Z dětských infekčních nemocí se nepodařilo vymýtit spalničky a černý kašel, avšak podařilo se omezit záškrta a spálu. K nejzávažnějším onemocněním meziválečného období patřila tuberkulóza, kterou bylo v prvních letech republiky zasaženo cca 400-480 000 osob. Nad tuberkulózou se československému zdravotnictví podařilo částečně zvítězit v roce 1937, kdy poklesla úmrtnost z důvodu tohoto onemocnění o 50% ve srovnání s rokem 1920. K tomu přispělo především očkování (kalmatizace), rozvoj poradenské i ústavní péče (rozvoj sanatorií), zlepšení sociálních a hygienických podmínek a rozšiřující se osvěta o boji s touto nemocí, a jak TBC předejít. Kromě státních zdravotních ústavů k tomuto úspěchu přispěly i organizace dobrovolné, především Masarykova liga proti tuberkulóze. Blíže viz SVOBODNÝ, HLAVÁČKOVÁ, s. 158-160.

¹⁶¹ LEDEČ, ZICH, s. 11. Konkrétní čísla týkající se starého infekčního pavilonu českobrodské nemocnice, jenž měl „3 izolovaná oddělení po 2 pokojích v úhrnném počtu 30 lůžek“, která Ledec uvádí na s. 11, jsou taková,

pavilonu, které se staly „výsměchem moderního zdravotnictví“. Uvádí, že pavilon nesplňoval požadavky na moderní léčbu infekčních nemocí, nebyl správně izolován, nedocházelo k profylaktickému pozorování pacientů. Velikost pavilonu nedostačovala již v dobách běžného provozu nemocnice, natož v dobách mimořádného příjmu pacientů s infekčními nemocemi.¹⁶² Plán stavby tohoto pavilónu nebyl podle Ledčova textu nakonec dokončen, ač „všechny přípravy k výstavbě byly ukončeny a půjčka zajištěna“.¹⁶³

3.3. Nemocnice v Českém Brodě a její personál během nacistické okupace Československa

Stejně jako události konce třicátých let zasáhly Československo, píše také Leděč o „osudném roku 1939,¹⁶⁴ v němž došlo k hlubokým změnám ve vedení lékařském a administrativním“. Ředitelem a primářem chirurgického oddělení se stal MUDr. Alois Šebek. Primářem interního oddělení se po Josefu Ledčovi stal bývalý podplukovník, vedoucí interního oddělení divizní nemocnice v Brně, MUDr. Václav Kopáček. O novém řediteli Šebkovi se Leděč zmiňuje s opovržením a negativními vzpomínkami na jeho působení v českobrodské nemocnici během válečného období. Píše, že „byl sice dobrým chirurgem, ale nebyl dobrým člověkem a proto nebyl dobrým lékařem v duchu zásad primáře Poláka.“¹⁶⁵

Leděč popisuje Šebkovu povahu a vlastnosti jako „tvrdé, bezcitné, pánovité a podivínské“, jednání s ním bylo „většinou hrubé vyhrožování“.¹⁶⁶ Pro ilustraci je zde uvedena celá citace, ve které Leděč popisuje působení ředitele Šebka v nemocnici: „Prodchnut nacistickou naukou a obdivem nad rasistickým učením o nadřazenosti árijské

že mezi lety 1928-1937 byl počet infekčních chorob (respektive pacientů přijatých v nemocnici) včetně tbc 756, toto číslo kolísá od počtu 649 do 1005 nemocných.

¹⁶² LEDEČ, ZICH, s. 11. Leděč opět vzpomíná na těžký rok 1929, kdy českobrodskou nemocnici zasáhla epidemie břišního tyfu. Uvádí, že i denní tisk kritizoval událost roku 1929 a ani kritika „nevyburcovala nadřízené úřady k radikálnímu rozhodnutí“ a „ve všech našich [nemocničních] výročních zprávách se objevují stesky na infekční pavilón i zoufalé volání[...]“, které mělo za následek prudké protesty některých lékařů českobrodské nemocnice, ale i tyto snahy byly marné „pro naprosté nepochopení přednosta okresního úřadu i některých členů okresního nemocničního výboru a také pro osobní zaujatost, že snad některý z primářů by si chtěl postavit pomník slávy.“

¹⁶³ Leděč shrnuje tuto událost jako až jakousi výstrahu a upozornění na „tehdejší poměry“ a kritiku „kdy moc okresního hejmana sahala tak daleko, že dovedla zmařit provedení díla tak naléhavého a ušlechtilého“. Tamtéž, s. 11.

¹⁶⁴ LEDEČ, ZICH, s. 12. Stav pacientů přijatých do českobrodské nemocnice během nacistické okupace podle čísel uvedených Ledčem klesá. Roku 1938 přijala českobrodská nemocnice 6 530 nemocných, roku 1940 5 140 pacientů.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ LEDEČ, ZICH, s. 11. Leděč vzpomíná na svůj první rozhovor s novým ředitelem a primářem chirurgie MUDr. Aloisem Šebkem. Uvádím celou citaci: „Má první rozmluva s ním končila tímto jeho výstražným upozorněním: ‚Pamatujte si, kdykoli jsem se chytil s některým kolegou do křížku, že jsem to nikdy nebyl já, kdo zůstal vespod.‘“

*rasy, přeškoloval a bezúspěšně v tomto duchu vychovával zaměstnance nemocnice. Jen jedno sémě úrodně vzklíčilo, a to byla mělká, konfukturní povaha vrchního správce, který pomáhal zavádět v nemocnici nejtvrdší režim. Všechny přípisy vnitřního úřadování, všechna sdělení a všechny příkazy lékařům i ostatnímu personálu byly psány pouze jazykem německým. Němčině vyučovala zaměstnance Monika Benešová, česká Němka, obávaná pro své styky s gestapem. Zasahovala při tom velmi aktivně do vnitřních poměrů nemocnice, takže tomuto smutnému údobí nemocničního života se říkalo ‚Monikazeit‘.*¹⁶⁷

Do naprostého protikladu k řediteli Šebkovi staví Ledec ve svém textu primáře Kopáčka jako „muže pevného charakteru, neobyčejné osobní statečnosti, neohroženého v jednání, hlubokého českého přesvědčení a proto také zarputilého odpůrce nacismu. Byl rádcem a ochráncem zaměstnanců, proto přibývalo tvrdých konfliktů s ředitelem nemocnice i výhrůžek velmi závažných.“¹⁶⁸ Ledec uvádí, že ředitel Šebek na primáře Kopáčka podal udání,¹⁶⁹ které bylo však zachyceno docentem MUDr. Drbohlavem, lékařem Zemského národního výboru, a které by mohlo primáře Kopáčka těžce poškodit a ohrozit jeho život. Sám sebe musel primář Kopáček obhajovat usilovnou prací a houževnatostí, díky těmto vlastnostem podle Ledce svůj spor vyhrál.

Na začátku února 1943 byl Alois Šebek sesazen ze svého místa ředitele a primáře chirurgického oddělení a přeložen do nemocnice ve Vysokém Mýtě. Zdraví primáře Kopáčka utrpělo neustálým napětím, strachem o rodinu a neklidem v pracovním prostředí, v březnu 1945 náhle umírá uprostřed pracovní činnosti.¹⁷⁰ Místo ředitele Šebka do českobrodské nemocnice přichází v únoru 1943 primář nemocnice ve Vysokém Mýtě MUDr. Josef Říha.¹⁷¹ Po jeho příchodu se atmosféra v českobrodské nemocnici uvolnila. Ledec též chválí Říhovo působení během okupace a projevuje sympatie k jeho lidskému přístupu k pacientům a zaměstnancům.

Řeholnice působící v českobrodské nemocnici ve své kronice uvádí, že i přestože došlo v roce 1939 k několika personálním změnám, pracovali všichni během válečných let

¹⁶⁷ LEDEČ, ZICH, s. 11.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 12.

¹⁶⁹ Tamtéž. Ledec uvedl spis, který měl 32 stran. Udání dle Ledčova textu obvinilo primáře Kopáčka, že „se nemůže dočkat převratu a již čistí svou vojenskou uniformu“.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 12.

¹⁷¹ V souvislosti s MUDr. Josefem Říhou uvádí Ledec, že byl nový primář nemocnice nastoupivší v roce 1943 studentem významného českého chirurga, akademika a pedagoga na První lékařské fakultě, přednostu První chirurgické kliniky (od 1926), zakladatele Ústavu válečné chirurgie (1935), jehož přednostou byl v letech 1935-1951, profesora Arnolda Jiráka (1887-1960). Mimořádně je znám také tím, že 28. října 1939 operoval Jana Opletala zasaženého kulkou do břicha při protinacistické demonstraci.

ve shodě, s nevšedním porozuměním a obětavě vytrvali ve svých povinnostech.¹⁷² Několik z mála informací, které lze vyčíst o Josefu Ledčovi z jeho dobového textu a z kroniky řeholních ošetřovatelek, se váže na Ledčovo působení během okupace. 17. března 1939 bylo vydáno nařízení o zákazu výkonu lékařské praxe lékařům neárijského původu ve všech veřejných zdravotních institucích a zařízeních zdravotního pojištění. Kromě toho byli lékaři neárijského původu vyloučeni ze všech českých lékařských profesních organizací.¹⁷³ Toto nařízení se dotklo i MUDr. Ledče, který byl 1. května 1939 zbaven profese jako veřejného lékaře v okresních a městských nemocnicích. Leděč se po osvobození Československa v květnu 1945 navrátil do nemocnice v Českém Brodě jako její ředitel.¹⁷⁴

Téměř na konci války se objevuje v českobrodské nemocnici nutnost samostatného gynekologicko-porodnického oddělení.¹⁷⁵ Gynekologicko-porodnické operace se do této doby vykonávaly na chirurgických odděleních. Operativní chirurgické zákroky se dále specifikovaly, složitých zákroků přibývalo a „*chirurg nestačil často zvládnout veškerou práci, chtěl-li si uchovat jen trochu zdraví*“.¹⁷⁶ Nový primář chirurgie Josef Říha uvolnil část chirurgického oddělení s operačním sálem v přízemí hlavní budovy nemocnice právě pro toto nové oddělení, ale jednalo se spíše než o řešení dlouhodobého rázu o řešení provizorní.

Nové gynekologicko-porodnické oddělení bylo otevřeno 5. června 1944, jeho primářem byl zvolen MUDr. Jan Dittrich z budějovické nemocnice s bohatými vědeckými i operativními zkušenostmi a „*harmonicky zapadl do odborné práce i do přátelské činnosti, jaká byla mezi ostatními primáři*“.¹⁷⁷ Leděč poukazuje na trojici primářů, tedy primářů dvou chirurgických oddělení Josefa Říhy a Václava Kopáčka a primáře gynekologicko-porodnického oddělení Jana Dittricha, kteří navzdory okupaci a dosazenému vrchními správci nemocnice, pomáhali nemocným i zaměstnancům před totálním nasazením nebo ukrývali v českobrodské nemocnici mediky ohrožené posláním na práci do Říše.¹⁷⁷

¹⁷² „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVANÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 71.

¹⁷³ SVOBODNÝ, HLAVÁČKOVÁ, s. 200. Již 16. března hlavní představitelé lékařských profesních organizací (např. lékařská komora pro Čechy, v jejímž čele stál prof. Arnold Jirásek, nebo Ústřední jednota českých lékařů) ujistili nový režim o své loajalitě a podpořili zákaz výkonu lékařské praxe lékařům neárijského původu. Toto nařízení se dotklo kromě lékařů i učitelů a úředníků.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 27.

¹⁷⁵ Vzestup porodnosti u českého obyvatelstva byl v protektorátu pomalejší, ale trvalý (vyvrcholil v roce 1944). Petr Svobodný a Ludmila Hlaváčková odůvodňují vzestup porodnosti během první poloviny 40. let několika argumenty. Zaprvé uvádějí tzv. kompenzační rození dětí, které bylo odkládáno v době krize, zadruhé snahu žen vyhnout se pracovnímu nasazení, dále dospívání silných ročníků narozených po první světové válce, které měly děti anebo snahu uchovat fyzickou podstatu národa v těžkých dobách. Blíže k zdravotnímu stavu obyvatelstva za protektorátu viz SVOBODNÝ, HLAVÁČKOVÁ, s. 196-197.

¹⁷⁶ LEDEČ, ZICH, s. 12.

¹⁷⁷ Tamtéž.

V první polovině čtyřicátých let se podařilo nenáviděnému řediteli nemocnice Aloisi Šebkovi přesvědčit¹⁷⁸ úřady o potřebě nových prostor pro nedostačující infekční pavilon a získat usnesení na výstavbu nového traktu nemocnice, která by měla sloužit jako dekompenzační ústav pro Prahu pro případ evakuace.¹⁷⁹ Plán výstavby nové části nemocnice navrhl architekt Kamil Ossendorf (1908-1994),¹⁸⁰ nová výstavba měla být odsunuta od hlavní silnice, byly zakoupeny pozemky sousedící s nemocničním parkem, stavební program byl rozdělen do tří etap. V první etapě měla být vybudována kotelna, infekční oddělení s chlorovací žumpou. Druhá etapa měla představovat vybudování nové hospodářské budovy s prádelnou a kuchyní a podzemním krytem asi pro 200 osob. A ve třetí etapě mělo být konečně přikročeno k výstavbě samotné nemocnice, chirurgického a interního oddělení a obytné budovy pro personál.¹⁸¹ Takto dobudovaná nemocnice byla schopna přijmout 550 pacientů.¹⁸²

3.4. Poválečná výstavba a oslavy k padesátému výročí vzniku nemocnice

První etapa výstavby započala ještě v roce 1944, kdy byla v květnu postavena kotelna a v září otevřen nový infekční pavilón. Druhá etapa započala ihned po konci války a po návratu Ledče do nemocnice, byla provedena mezi lety 1946-1947. Ve třetí etapě měla být postavena nová budova nemocnice a gynekologicko-porodnické oddělení. Kvůli nevyhovujícímu skalnatému terénu nebylo možné ve stavbě pokračovat.¹⁸³ A po únorových událostech roku 1948 bylo „*nutno podřídit se novému celostátnímu plánu*“¹⁸⁴, který upřednostnil budování nových nemocnic na naléhavějších a potřebnějších místech.¹⁸⁵ Nedošlo tedy k vybudování nemocnice, jejíž základy byly téměř vykopány. Leděč upozorňuje, že detailní plán výstavby nemocničních budov v Českém Brodě patří historii,

¹⁷⁸ Kvůli jeho „*dobrym stykům*“ s těmi to úřady, jak sám naznačuje MUDr. Leděč. LEDEČ, ZICH, s. 12.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Je jedním z předních českých představitelů funkcionalismu třicátých let, specializující se na zdravotnické stavby, jeden ze zakládajících členů Stavoprojektu, kde působil od jeho vzniku v roce 1948, později v Krajském projektovém ústavu v Praze.

¹⁸¹ LEDEČ, ZICH, s. 12.

¹⁸² „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB.

PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 28.

¹⁸³ LEDEČ, ZICH, s. 13. Leděč se odkazuje na to, že „*rozsáhlé a hluboké příkopy zarostlé dnes [první polovina 50. let] již keří a travou, od krajů se bortící, znáte všichni velmi dobře*“.

¹⁸⁴ Zákonů, které byly základem pro státem budované zdravotnictví, je několik. Zejména zákon č. 185 z 19. 7. 1948 o zestátnění nemocnic a ostatních léčebných a ošetrovacích ústavů s účinností od 1. 1. 1949, dále zákon o národním pojištění; zákon o zestátnění výroby a distribuce léků; zákon č. 103 o sjednocení preventivní a lékařské péče z 19. 12. 1951 s účinností od 1. 1. 1952. 1. ledna 1952 se k jednotnému systému zdravotnictví přidala i ambulatoria pojišťoven a závodní zdravotnická zařízení a toto datum též znamenalo konec soukromým ordinacím. K legislativě týkající se socialistického zdravotnictví blíže viz SVOBODNÝ, HLAVÁČKOVÁ, s. 219-220 nebo SVOBODNÝ, s. 19-23. Blíže popsáno v kapitole *Československé zdravotnictví po únoru 1948 do počátku šedesátých let*.

¹⁸⁵ LEDEČ, ZICH, s. 13.

protože se vzrůst a vývoj nemocnic „mění spolu s novými nároky na péči a kulturu člověka v socialistickém [sic!] státě“, a proto by plán výstavby českobrodské nemocnice „neodpovídal dnešním změněným poměrům“.¹⁸⁶ Českobrodská nemocnice byla zestátněna 1. ledna 1949 a byla předána do správy ONV. Vše, co k nemocnici náleželo, ať už majetkového rázu, budov, pozemků, přístrojů, léčiv, účetnictví nemocnice, nebo to byli nemocniční zaměstnanci, bylo sepsáno k 30. září 1949.¹⁸⁷

Stejně jako ve všech ostatních letech i po druhé světové válce docházelo k nedostatku ošetřujícího personálu a jeho velké vytíženosti. To dokazuje žádost generální představené Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Milosrdné sestry Bohumily Langrové, v červenci 1949 na ředitelství českobrodské nemocnice, která žádá, aby byla na aseptickém operačním sále nahrazena řádová ošetřovatelka ošetřovatelkami civilními. Původně pracovala na tomto sále sestra Maneta, která se ale v létě 1949 vracela z léčení a její zdravotní stav nedovoloval, aby v této práci pokračovala. Zastupovala ji sestra Berarda, která ale byla „tak slabé tělesné konstrukce“, že dále na tomto sále pracovat nemohla. Kromě toho se řeholnice dozvěděly, že nemocnice rozšiřuje interní oddělení o další pokoj s 15 lůžky bez toho, aby rozšířila i ošetřující personál. Na jednu sestru a jednu elévku (tj. instrumentářka, sestra v zaučení) připadlo asi 40 pacientů, z nichž téměř polovina bylo těžkých ležících případů. Proto generální představená požadovala od ředitelství nemocnice, aby byla sestra Berarda opět zařazena do ošetřovatelské služby u lůžek pacientů. Generální představená doufala v kladné vyřízení její žádosti. Nemohla však situaci sama nijak vyřešit, protože pravděpodobně nebyl dostatek řádových sester, které by mohla poslat do českobrodské nemocnice.¹⁸⁸

Dlouhodobě byl ošetřující personál nemocnice přetěžován. Pokud se týká odpovědi na žádost generální představené kongregace, nebylo jí vyhověno. Nemáme sice odpověď od ředitelství nemocnice, ale v *Kronice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Českém*

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 13. V závěru brožury v epilogu nyní již Jaroslav Zich na s. 49 uvádí toto vysvětlení, proč nebyla českobrodská nemocnice nově přistavěna: „Po osvobození, kdy již byly vykopány základy pro novou nemocnici, byl okres vyzván, aby se zřekl stavby ve prospěch potřebnějšího pohraničí. Výsledek známe a na novou nemocnici bude Český Brod podle dnešních [polovina 80. let] perspektivních plánů čekat ještě řadu let.“

¹⁸⁷ K obecnému výčtu budov, majetku, pozemků a listin týkajících se nemocnice viz SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, ka 1, Spisy předsedy (okresní nemocnice, aj.), inv. č. 225, s. 1-6. Ke konkrétním položkám viz taktéž ka 1, inv. č. 225, s. 7-36.

¹⁸⁸ „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3, list nečíslován. Jde o korespondenci mezi ústředím kongregace a správou nemocnice.

Brodě lze najít k roku 1951 informaci o řeholnicích pracujících stále na operačním sále. Stále jsou to řeholnice Maneta a Berarda, k nim byla pouze přidána řádová sestra Salvie.¹⁸⁹

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let se v Českém Brodě vybuďovalo z bývalé hospodářské školy na svou dobu moderní gynekologicko-porodnické oddělení, které výrazně pomohlo stejnému oddělení v českobrodské nemocnici. To nevyhovovalo požadavkům zdravotnictví na tuto oblast a nedostávalo se mu prostoru. Nové gynekologicko-porodnické oddělení bylo slavnostně otevřeno v září 1953 a „označeno zástupci ministerstva zdravotnictví za jedno z nejlepších menších zařízení tohoto druhu“.¹⁹⁰

Pro charakteristiku socialistického zdravotnictví lze z Ledčova textu vybrat některá obecnější vyjádření. Československé zdravotnictví převzalo sovětské modely péče o zdraví pacientů, v roce 1951 došlo k jeho zestátnění a v nemocnicích se sjednotila péče preventivní, poradenská a léčebná a také došlo k součinnosti terénních a nemocničních lékařů.¹⁹¹ Základem socialistického zdravotnictví a jeho hlavní úspěchem je podle Ledče prevence různých infekčních nemocí, ať už to jsou virová, pohlavní nebo dětská onemocnění. Také upozorňuje na dobrovolné prohlídky žen, díky kterým se zachycují prvotní formy rakovinových útvarů, dochází k úspěšnější léčbě a klesá počet úmrtí na toto nádorové onemocnění.

Role socialistického zdravotnictví byla podle Ledče velmi záslužná. Nejenže bylo ústavou zaručeno právo občanům na ochranu zdraví a zaopatření ve stáří, ale zdravotnictví také mělo ochraňovat a léčit občany v nezpůsobilosti k práci, při nemožnosti obživy a pod svou ochranu a bezpečnost si vzalo rodinu, manželství, mateřství a péči o dítě.¹⁹²

K padesátému výročí vzniku nemocnice se konala oslava v českobrodském nově vybudovaném společenském klubu, které se účastnily z politických představitelů okresu např. předseda a místopředseda ONV, tajemník OAV NF, zástupci některých MNV, zástupci různých organizací a podniků, státních statků a bývalí lékaři nemocnice. S projevy se o slovo přihlásili ředitel nemocnice MUDr. Vízek a předseda ONV Novák. V rámci oslav byli oceněni lékaři, zdravotníci a všichni zaměstnanci nemocnice za vytrvalou a obětavou práci pro zdraví pacientů. Na konci výroční slavnosti byli vyhlášeni zaměstnanci, kteří v nemocnici pracovali již dvacet let. Spolu s MUDr. Ledčem, dvěma civilními ošetřovatelkami,

¹⁸⁹ „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 29.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 13.

¹⁹¹ LEDEČ, J. *Kronika českobrodské nemocnice 1905-1955*, St. okres. nemocnice, Český Brod, Středočeské tiskárny, 1955, s. 19.

¹⁹² Tamtéž, s. 18. Více k zdravotnictví v Československu po únoru 1948 i literatura vydaná po roce 1989 v kapitole *Československé zdravotnictví po únoru 1948 do počátku šedesátých let*.

nemocničním zřízencem a řidičem sanitky byly oceněny i dvě řádové ošetřovatelky, sestra Albuina a sestra Liborie.¹⁹³

I na tomto místě je vhodné se zmínit o personálu nemocnice v poválečném období. Pravděpodobně nejzajímavější částí *Spisů předsedy okresní nemocnice* z fondu ONV v Českém Brodě je několik listů zabývajících se personálem. Publikace o historii nemocnice, ze které je v této kapitole nejvíce vycházeno, je napsána z pohledu lékaře, muže. Kapitola tedy může působit lehce jednostranně. Tomu však absolutně neodpovídá konkrétní výčet zaměstnanců a především zaměstnankyň ve spisech předsedy, protože, naopak, v nemocnici pracovalo více žen než mužů.

Pro představu, jaká různá zaměstnání se v nemocnici na konci čtyřicátých let nacházela, lze použít ze spisů předsedy tato čísla. K 30. září 1949 pracovalo v českobrodské nemocnici 8 lékařů, 2 lékařky, 12 řádových sester (z toho sestra představená, 1 sestra v kuchyni a 1 sestra v laboratoři), 3 civilní diplomované ošetřovatelky, 6 civilních pomocných ošetřovatelek, 3 porodní asistentky, 4 lékařští zřízenci a 2 na výpomoc, 7 administrativních zaměstnanců a 4 zaměstnankyně, 11 osob technického personálu z toho 3 ženy, v kuchyni pracovalo 7 žen, v prádelně pracovalo 6 žen, v lékárně 1 žena, zaučovalo se 5 mladých civilních sester, dále v nemocnici pracovali 2 dělníci a 19 služebných na odděleních.¹⁹⁴

V kronice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Českém Brodě lze najít informace o konkrétních odděleních nemocnice, na kterých řeholnice pracovaly. Pokud nezapočteme sestru představenou S.M. Theodulu, tak S. M. Otgera pracovala v laboratoři, S. M. Albuina a S. M. Ignacie na interním oddělení pro ženy, S. M. Terezita a S. M. Adjutora na interním oddělení pro muže, S. M. Maneta, S. M. Salvie a S. M. Berarda na operačních sálech, S. M. Liborie na chirurgickém oddělení, S. M. Bonavita v kuchyni a S. M. Vasila na gynekologickém oddělení.¹⁹⁵

¹⁹³ LEDEČ, s. 24.

¹⁹⁴ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, ka 1, Spisy předsedy (okresní nemocnice, aj.), inv. č. 225, s. 35-36.

¹⁹⁵ „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 29.

4. Nemocnice jako místo konfrontace komunistického režimu s římskokatolickou církví

Vládní nařízení a směrnice vydávané v padesátých letech měly primárně upravit a sjednotit dosavadní stav působení římskokatolické církve v nemocnicích. Sekundárně, z pohledu komunistického režimu v ideálním případě, měly omezit toto působení a postupně úplně vytlačit činnost církve z nemocničních zařízení, a ze společnosti obecně.¹⁹⁶

V návrhu oběžníku Ministerstva zdravotnictví a Státního úřadu pro věci církevní (dále SÚC), který byl vydán 19. dubna 1956, je v informaci „*pro domo*“ popisována činnost duchovních v nemocnicích v tom smyslu, že kněží „*provádějí náboženskou agitaci*“ a tím „*působí mezi pacienty rozruch*“. V úvodu tohoto návrhu na úpravu náboženského života je také uvedeno, že tato činnost nebyla dosud jednotně upravena, a že se v nemocnicích vytvořila rozdílná praxe.¹⁹⁷ Tedy, že způsob, jakým bylo kněžím v nemocnicích dovoleno působit, nebyl celostátně sjednocen, a docházelo k rozdílnostem v interpretacích daných pravidel.

V brožuře¹⁹⁸, z níž jsou čerpány informace pro tuto kapitolu, je praxe křtění novorozenců, sloužení bohoslužeb a udělování ostatních svátostí v nemocnicích rozdělena do dvou částí podle oběžníků, které byly pro jejich úpravu vydány. Pro úpravu křtění novorozenců je to oběžník Ministerstva zdravotnictví z 26. září 1952. Pro úpravu udělování ostatních církevních svátostí jako je zpověď (svátost smíření), pomazání nemocných (svátost nemocných), přijímání (svátost eucharistie) a sloužení církevních obřadů, je to oběžník Ministerstva zdravotnictví a Státního úřadu pro věci církevní z 19. dubna 1956.

Pokud budeme pro ilustraci zde v úvodu kapitoly sledovat pouze křty, tak ještě v padesátých letech se v nemocnicích stále konaly. Bylo tomu tak i po vydání oběžníku Ministerstva zdravotnictví z 26. září 1952¹⁹⁹, který byl vytvořen z různých zpráv okresních a krajských církevních tajemníků (dále OCT a KCT²⁰⁰), zaslaných Státnímu úřadu pro věci církevní.

¹⁹⁶ To platilo především o tzv. církevních zákonech, vydaných v říjnu 1949.

¹⁹⁷ NA v Praze, f. Státní úřad pro věci církevní, Praha, ka 852, inv. č. 60.

¹⁹⁸ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*. 1. vyd. Praha: Ústř. církevní nakl., 1962. Tato brožura byla vypracována podle původního dokumentu, který je uložen v Národním archivu v Praze, f. Státní úřad pro věci církevní, Praha, ka 852, inv. č. 60. V této publikaci jsou uvedeny všechny právní předpisy upravující vztah státu a církve po roce 1948.

¹⁹⁹ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 54. Pro problematiku křtů dále viz podkapitolu *Křty novorozenců*.

²⁰⁰ Pro pracovníka církevního odboru při ONV se zpočátku používal název kultový tajemník nebo církevní referent, ale nakonec se ustálil název *okresní církevní tajemník* (OCT), pro tohoto pracovníka na krajské úrovni se používal název *krajský církevní tajemník* (KCT). Srov. DEMEL, Z. *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, s. 48.

Pro českobrodskou nemocnici lze dohledat o konaných křtech několik informací z různých archivních pramenů. Zprv je to sdělení Krajského národního výboru (dále jen KNV) v Praze, zaslané Státnímu úřadu pro věci církevní 28. července 1955²⁰¹, které bylo vypracováno ze zpráv okresních církevních tajemníků v Pražském kraji.²⁰² Z tohoto sdělení lze vyčíst pouze to, že křty se konají v českobrodské nemocniční kapli.²⁰³ Taktéž, zadruhé, podle osobního svědectví paní Ivety Kohoutové,²⁰⁴ která pracovala v českobrodské nemocnici jako civilní ošetřovatelka, docházelo v nemocnici ke křtům dětí a k pomazání nemocných.²⁰⁵ A zatřetí je možné konstatovat totéž na základě několika zpráv²⁰⁶ kněží o situaci na jejich farách v českobrodském okrese, které zasílali OCT Václavu Přistoupimskému na církevní oddělení Okresního národní výboru (dále ONV) v Českém Brodě.

V hlášení z 1. prosince 1954 skramnický farář (Farní úřad Skramníky) uvádí, že v jeho farnosti se křty v měsíci listopadu nekonaly, ale „*odbyvají se v nemocnici v Č. Brodě*“.²⁰⁷ Opět skramnický farář 31. ledna 1955 informuje, že v měsíci lednu neproběhlo ve farnosti žádných křtů. Ty se ale prováděly v českobrodské nemocnici.²⁰⁸ Z dostupných pramenů nelze zjistit, proč tomu tak pouze v případě této farnosti a pouze v těchto dvou měsících let 1954 a 1955 bylo. V hlášení za měsíc únor a březen 1955 již skramnický farář poznámku o konání křtů v českobrodské nemocnici neuvádí a uvádí počet křtů konaných ve své farnosti. Stejně tomu je i v hlášení za rok 1956 z 11. ledna 1957.²⁰⁹

Z těchto hlášení se ale nedozvíme, jestli se křty v letech 1954 a 1955 konaly v nemocniční kapli, anebo na pokojích, a jestli je uděloval duchovní přidělený k nemocnici.

²⁰¹ Informacím o sloužení bohoslužeb a udělování svátostí v nemocnicích je věnováno z tohoto sdělení z 28. července 1955 několik vět u příslušné podkapitoly *Církevní obřady a svátosti*. Na základě tohoto sdělení byly vypracovány a v roce 1956 vydány směrnice, respektive oběžník Ministerstva zdravotnictví a Státního úřadu pro věci církevní z 19. dubna 1956 pro úpravu udělování ostatních církevních svátostí. Souhrn oběžníku z roku 1952 i z roku 1956 je vydán roku 1962 jako *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice. I. vyd. Praha: Ústř. církevní nakl., 1962.*

²⁰² Tzv. Pražský kraj vznikl 1. ledna 1949 na základě správní reformy z roku 1948 ze střední části Čech a jeho území se většinou krylo s územím současného Středočeského kraje. Do 16. května 1954 bylo jeho součástí i území hlavního města Prahy, které se pak od 17. května 1954 na základě zákona č. 13/1954 Sb. stalo samostatným celkem. Pražský kraj zahrnoval tyto okresy: Benešov, Beroun, Brandýs nad Labem, Český Brod, Dobříš, Hořovice, hlavní město Praha (do roku 1954), Kladno, Kolín, Kralupy nad Vltavou, Kutná Hora, Mělník, Mladá Boleslav, Nové Strašecí, Nymburk, Poděbrady, Praha-jih, Praha-sever, Praha-východ, Praha-západ, Příbram, Rakovník, Říčany, Sedlčany, Slaný, Vlašim, Votice.

²⁰³ NA Praha, f. Státní úřad pro věci církevní, Praha, ka 8, inv. č. 68.

²⁰⁴ MUDr. Iveta Kohoutová, narozená v roce 1936, pracovala v padesátých letech v nemocnici v Českém Brodě jako civilní ošetřovatelka. K tomu jí napomohl p. Gráf, který se přátelil s řeholnicemi pracujícími v nemocnici.

²⁰⁵ Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018. Např. mše byly podle rozhovoru slouženy dvakrát týdně v kapli nemocnice.

²⁰⁶ V hlášeních byly uvedeny počty vykonaných křtů, sv. přijímání, sňatků, pohřbů a zpovědí v dané farnosti. Na konci 50. let i informace o vyučování náboženství.

²⁰⁷ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Bohoslužebné úkony, poutě, procesí ap., ka 476, inv. č. 404, s. 4.

²⁰⁸ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Bohoslužebné úkony, poutě, procesí ap., ka 476, inv. č. 404, s. 20.

²⁰⁹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Bohoslužebné úkony, poutě, procesí ap., ka 476, inv. č. 404, s. 59.

Tuto informaci lze doplnit z hlášení OCT v Českém Brodě z 1. dubna 1955, ve které se píše, že novorozené děti křtí na objednávku kaplan Zdeněk Wagner v nemocniční kapli.²¹⁰ Okresní církevní tajemník neuvádí, na čí objednávku kaplan Wagner děti křtí. Lze odhadovat, že si křest objednali rodiče, kteří byli seznámeni s praxí křtění novorozenců v nemocnici.

Tato praxe, kterou skramnický farář i OCT popisují, se ale vymyká daným směrnicím, protože novorozené děti směly být podle oběžníku Ministerstva zdravotnictví z roku 1952 křtěny až po propuštění z ošetřování. Není zcela jasné, jestli to znamenalo, že děti mohou být křtěny až poté, co opustí nemocniční budovu anebo poté, co budou propuštěny z lékařské péče. Pokud to znamenalo druhou možnost, křty v českobrodské nemocniční kapli nemusely být nutně proti vyjádření oběžníku.

Praxe v nemocnici v Českém Brodě mohla tedy fungovat i tak, že děti byly v nemocniční kapli křtěny poté, co byly propuštěny z lékařské péče, tedy jejich ošetřování personálem nemocnice bylo ukončeno. Až poté opustily s rodiči prostor nemocnice. Avšak skutečnost, že ještě v letech 1954 a 1955 probíhaly v českobrodské nemocnici křty, svědčí o různém výkladu a tedy nedodržování oběžníků, které tuto doteď nesjednocenou praxi měly upravovat. Pokynem, který povolil křtění dětí až po propuštění z ošetřování, mohlo sledovat socialistické zdravotnictví, respektive komunistický režim, zbavení se vlastní odpovědnosti za zdraví novorozence, kterého nechali rodiče pokřtít. Pokud by, podle rétoriky komunistického režimu, bylo zdraví novorozence při křtu ohroženo, režim by snadno mohl argumentovat tím, že není již zodpovědný za zdraví dítěte, protože v době křtu bylo z lékařské péče propuštěno. A tedy je za ohrožení jeho zdraví zodpovědná římskokatolická církev. Jinou interpretací této situace je také pravděpodobná snaha státu o marginalizaci církve v prostředí nemocnice a zamezení jejího vlivu na nevěřící občany.

Přesuňme se nyní ke zprávám z Prahy i jiných částí republiky týkajících se křtů novorozených dětí. Pro představení situace v nemocnicích uveďme tři příklady. Jeden pojednává o křtech probíhajících v porodnici v Praze-Podolí, druhým příkladem je dopis posluchačky z Rychnova nad Kněžnou Československému rozhlasu, která se účastnila křtu dvou novorozenců v kostele. Pro třetí příklad lze využít pouze v poznámce jihočeský region zpracovaný Zdeňkem Demlem. I v jihočeském regionu lze vysledovat tendence rušení křtů v nemocničních kaplích.²¹¹

V agendě odboru pro věci církevní při KNV v Praze lze najít zprávu o sdělení administrativního správce nemocnice v Berouně, Falduse, jehož manželka byla

²¹⁰ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 79.

²¹¹ Pro podrobnosti týkající se omezování křtů viz DEMEL, s. 178- 181.

hospitalizována na podzim roku 1955 v porodnici v Praze-Podolí, v Ústavu pro péči o matku a dítě. Po porodu se Faldusovy manželky personál porodnice zeptal, zda nechá své dítě pokřtít. Kromě toho Faldus navíc uvedl, že se v podolské porodnici nacházejí veřejně přístupné vývěsky a tištěná oznámení pro matky, aby věděly, kdy v porodnici budou probíhat křty dětí. Upozornil na tyto „závady“ příslušný odbor Ústředního národního výboru Hlavního města Prahy a žádal dodržování směrnic týkajících se křtů dětí.²¹² V hlášení KNV v Praze o této situaci v podolské porodnici na SÚC krajský církevní tajemník Václav Molkup ubezpečil, že porodnice v Podolí je „vzorovým ústavem, kde by se podobná oznámení a praxe neměly vůbec vyskytovat.“²¹³

Již několikrát zmíněný oběžník z roku 1952 týkající se křtů v nemocnicích dovoluje matce nechat pokřtít své dítě, až poté, co oba opustí ošetřování.²¹⁴ V tomto případě toto vyjádření znamenalo opuštění budovy nemocnice. Jde o zajímavý dopis posluchačky z Rychnova nad Kněžnou, zaslaný Československému rozhlasu v prosinci roku 1954. Ve svém písemném dotazu popisuje situaci, kdy se účastnila s dvěma rodinami křtu novorozeneckých dětí v kostele.²¹⁵

Posluchačka rozhlasu, která se podepsala jako B. Synková, uvedla, že rodiny jedou ke křtu přímo z porodnice, což poznala podle toho, že jedna z maminek byla ještě v županu. Vešla do kostela s oběma rodinami a účastnila se toho církevního obřadu. Upozorňuje na to, že kněz dvakrát vdechl na dítě, což bylo dříve součástí křtu.²¹⁶ Pisatelka označila tento akt za „nehygienický relikv z doby minulé“ a zdůraznila, že do této doby, než bylo dítě křtěno, zdravotní sestry v nemocnici přistupovaly k dítěti pouze s ústní rouškou. Jako vhodnější variantu proto navrhovala dítě pouze pokřičovat, a tím, že by „jistě nebylo ublíženo církvi, ani věřícím“.²¹⁷

Další průběh křtu B. Synkovou ještě více zneklidnil. Ve studeném kostele byla dvěma narozeným dětem obnažena těla a kněz jim nalil svčenu vodu na hlavu. V závěru svého textu uvedla důvod, proč se o průběhu křtu rozepsala. Žádala, aby „byly povoleny křty těch, kdož si to přejí, v nemocnicích, kde jsou kaple, neb tam bývá obyčejně ústřední topení a nemusí se takto hazardovat zdravím těch nejmenších, pro které je již tolik uděláno, že

²¹² SOA v Praze, f. Středočeský krajský národní výbor Praha-církevní tajemník, ka 167, sg. 460.

²¹³ KCT zařídil, aby tabule informující o konajících se křtech byla odstraněna.

²¹⁴ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 54.

²¹⁵ SOA v Praze, f. Středočeský krajský národní výbor Praha-církevní tajemník, ka 167, sg. 460.

²¹⁶ *Kněz fouká třikráte ve tvář dítěte. Tím naznačuje zapuzení zlého ducha, pod jehož mocí dítě dosud bylo; při tom říká: „Vyjdi z něho, duchu nečistý, a ustup Utěšiteli Duchu svatému“.* In PODLAHA, Antonín. *Katolická liturgika: učebná kniha pro střední školy*. 2., v podstatě nezm. vyd. Praha: Císařský královský školní knihosklad, 1905, s. 96.

²¹⁷ SOA v Praze, f. Středočeský krajský národní výbor Praha-církevní tajemník, ka 167, sg. 460.

v pohodlí a za všestranné péče přijdou na svět.“ A dodala, že kostely „se u nás nezavírají, každý má úplnou volnost náboženství, tak proč křest nedovolit tam, kde kaple jsou. Buďme bdělí zdraví malých, i to je mírový boj. Vaši práci přeji hodně zdaru.“²¹⁸

Výrok o „úplné volnosti náboženství“ v tehdejší Československu není pravdivý. Zajímavá je však představa posluchačky o průběhu křtu. Je možné ho nazvat i jakousi radou, aby byly křty prováděny v nemocničních kaplích. Posluchačka upozornila dva roky poté na situaci, která byla již upravena oběžníkem v roce 1952.²¹⁹ Dopis posluchačky z Rychnova nad Kněžnou ukazuje také na praktický dopad oběžníku z roku 1952 na praxi provádění křtů dětí mimo nemocnici.

Pro kontext dalšího vývoje církevních obřadů v nemocnicích je zajímavé vzít v potaz oběžník z roku 1956 o úpravě udělování ostatních církevních svátostí. V jeho prvním bodě bylo dovoleno konat „náboženské úkony“²²⁰ v kapli nemocnice, kde působily řádové sestry. V tomto kontextu „náboženské úkony“ znamenají spíše bohoslužby konané v nemocniční kapli než křty dětí. Křtění novorozenců v kapli nemocnic však přímo doporučuje posluchačka ve svém dopisu pro Československý rozhlas. Nelze sice předpokládat, že na znění oběžníku z roku 1956 měla takováto vyjádření československých občanů z předchozích let vliv, ale na tomto příkladu lze ukázat, k jak rozdílným výkladům církevní činnosti v nemocnicích (i mimo ně) docházelo.

Neobvyklou souvislostí týkající se vyjádření posluchačky Synkové je však jisté napětí mezi snahou komunistického režimu vytlačit činnost církve z nemocnice a konkrétním praktickým doporučením občanky, která svým způsobem vnímá v praxi rozpornost pokynů oběžníku a jeho neblahé zdravotní důsledky pro novorozené děti. Stýká se zde tedy určitá hygienická představa a starost občanky s nedokonalou úpravou konkrétní situace Ministerstvem zdravotnictví a Státním úřadem pro věci církevní.

Pokud bychom se pouze v krátkosti věnovali úpravě ostatních církevních svátostí (zpověď, pomazání nemocných, přijímání) a obřadů (bohoslužeb) v nemocnicích, je text oběžníku Ministerstva zdravotnictví a Státního úřadu pro věci církevní z dubna 1956 nejasný. Spojuje totiž pod sousloví „náboženské úkony“ udělování svátostí i sloužení bohoslužeb. Podle prvního bodu oběžníku se „náboženské úkony“, tento bod blíže nespecifikuje, které náboženské úkony to jsou, měly konat pouze v kaplích nemocnic, ve kterých pracovaly řeholní ošetřovatelky, a „kde to bylo dosud zvykem“. Lze bez sebemenších pochyb

²¹⁸ SOA v Praze, f. Středočeský krajský národní výbor Praha-církevní tajemník, ka 167, sg. 460.

²¹⁹ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 54. Jde o oběžník Ministerstva zdravotnictví, který se týká provádění křtů v nemocnicích.

²²⁰ O nejasnosti textu oběžníku z roku 1956 viz informace níže v úvodu kapitoly.

předpokládat, že jsou v tomto bodu myšleny bohoslužby. Zaprvé sloveso *konat* směřuje k sousloví *konat bohoslužbu*. Konat křest, zpověď či poslední pomazání je přinejmenším zvláštní formulace. Spíše se užívá formulace pokřtít, udělit křest, udělit svátost křtu nebo např. udělit poslední pomazání. A zadruhé, v druhém bodě oběžníku jsou přesně vyjmenovány „náboženské úkony“, tedy svátosti zpovědi, přijímání a pomazání nemocných²²¹, které „se dějí“, tedy mohou být udělovány pouze na žádost nemocného na pacientově pokoji, a tak, aby ostatní pacienti nebyli rušeni.²²²

Otázkou zůstává, zda mohla v českobrodské nemocnici vzniknout situace, že docházelo i v nemocniční kapli k udělování ostatních svátostí, ač podle oběžníku z roku 1956 se směly tyto svátosti udělovat pouze na pacientově pokoji. Podobně jako tomu bylo i podle výše popsaného zjištění, že křty stále probíhaly v nemocniční kapli i přes vydání oběžníku z roku 1952. Jak je již zjištěno výše, křty dětí probíhaly v českobrodské nemocniční kapli. Mohlo docházet i k udělování např. posledního pomazání v nemocniční kapli? Zde lze vidět, k jak různým situacím mohlo docházet, navzdory vyjádření oběžníků.

Nejasnost textu oběžníku²²³ a jeho následný různý výklad zaměstnanci nemocnice, se mohl promítnout do mnoha situací, které v nemocnicích hypoteticky mohly nastat. Nemocniční kaple byla ve většině případů spojena s působením řeholnic jako ošetřovatelek. Samotná brožura mluví o udělování „náboženských úkonů“ v kapli nemocnice, kde pracují řeholnice. V nemocnici však nemusely vždy pracovat řádové sestry jako ošetřovatelky, ale objevil se požadavek na udělování svátostí. Do nemocnice byl tedy přidělen podle pátého bodu oběžníku²²⁴ duchovní, udělující svátosti u postelí nemocných, ale mše slouženy být nemohly právě kvůli neexistenci nemocniční kaple, jejíž existence byla podmíněna přítomností řeholnic.

Oběžník nepočítá ani se situací mrtvě narozeného dítěte, nebo se smrtí dítěte krátce po porodu.²²⁵ V tomto případě nedává oběžník ministerstva personálu nemocnice žádné pokyny,

²²¹ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 55. Text oběžníku uvádí starší název pro svátost nemocných, taktéž pomazání nemocných, a to „poslední pomazání“. Tento termín se používal v katolické západní církvi do Druhého vatikánského koncilu (1962-1965). Oběžník je vydán roku 1952.

²²² *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 55. Podrobnosti viz podkapitulu níže *Církevní obřady a svátosti*.

²²³ V textu oběžníku z roku 1952 bylo ve čtvrtém bodě upřesněno, že křty dětí se povolují provádět, ale až po odchodu rodičky z nemocnice. Do tohoto bodu byla v návrhu, který je dohledatelný ve fondu Středočeského krajského národního výboru Praha-církevní tajemník, ka 167, sg. 460, přidána věta, která se již do výsledné podoby textu oběžníku nedostala. Bylo možné povolit výjimku, a to v případě, pokud by dítě umíralo.

V takovém případě se souhlasem ředitele nemocnice bylo možné dítě pokřtít.

²²⁴ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 55.

²²⁵ Viz pozn. č. 223.

jak by měl postupovat. Nepřesné směrnice mohly tedy vytvářet prostor pro nejasný výklad a tedy pro improvizace v důsledku i nedodržování pravidel personálem nemocnice.

Instituce vytvářející oběžníky ze září 1952 a dubna 1956 navíc nemohly efektivně kontrolovat dodržování daných pravidel jinak než skrze informace od krajských církevních tajemníků, kteří tato sdělení vytvářeli z hlášení okresních církevních tajemníků. V hlášeních OCT ale nebylo a ani nemohlo být zachyceno vše, co se v dané nemocnici odehrávalo. Okresní církevní tajemník měl na starosti celý okres a nebylo v jeho silách přesně zmapovat situace ve všech farnostech, spolu s vyučováním náboženství, dohlížením na průběh žní, působením řeholnic v nemocnicích, v domovech pro zdravotně postižené a v domovech pro seniory a zároveň mapovat religiozitu na okrese, ve kterém působilo více různých církví a náboženských společností.

Na základě uvedených příkladů a na základě využití zpráv OCT v podkapitolách lze tvrdit, že v nemocničních zařízeních neprobíhalo křtění novorozенých dětí přesně podle daných instrukcí, zaslaných ředitelům a vedoucím lékařům nemocnic s porodnickým oddělením. A rozhodně nebylo těmito instrukcemi a vládními nařízeními křtění novorozenců během padesátých let sjednoceno. Z dostupných archivních materiálů se nepodařilo objasnit žádnou všeobecnou praxi v nemocnicích, jakým způsobem křty dětí (a udělování ostatních svátostí) probíhaly. Zda bezprostředně po porodu, v nemocniční kapli ještě během doby ošetřování, posléze na pokoji či jiné místnosti v nemocnici nebo po opuštění budovy nemocnice v kostele.²²⁶

Z výše uvedených příkladů, nejasně formulovaných směrnic a popsání zaneprázdněnosti okresního církevního tajemníka je zjevné, že v prostoru nemocnic, přinejmenším té českobrodské, docházelo k činnosti církve, tolerované lékaři²²⁷, která nebyla do důsledku kontrolovatelná, a jež se vymykala daným vládním nařízením a směrnicím. Zdá se, že nemocnice mohly být svérázným prostorem duchovního ve světě, který měl být materialistický.

Nyní se již konkrétně věnujme samotným oběžníkům, vládním nařízením a směrnicím upravujícím dosavadní stav působení římskokatolické církve v nemocnicích a hlášením OCT o působení římskokatolické církve v českobrodské nemocnici.

²²⁶ Specifikum křtů probíhajících v českobrodské nemocnici viz podkapitolu *Křty narozených dětí*.

²²⁷ Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018. V rozhovoru bylo též sděleno, že lékaři měli s řeholnicemi v českobrodské nemocnici dobré vztahy.

4.1. Církevní obřady a svátosti

V druhé polovině dubna roku 1956 byl zaslán oběžník odborům pro věci církevní a zdravotnickým odborům při radách krajských národních výborů a při radě ústředního národního výboru hlavního města Prahy. V tomto oběžníku byly především obsaženy pokyny, aby sloužením církevních obřadů (bohoslužby) a udělováním svátostí (přijímání, zpověď, poslední pomazání)²²⁸ „nebyl rušen průběh a ohrožovány výsledky léčení“. Bohoslužby se měly podle prvního bodu (z pěti) tohoto oběžníku konat v kaplích nemocnic, kde pracují řádové sestry jako ošetřovatelky a „kde je to dosud zvykem“. Kaple byly určeny pouze pro řeholnice, avšak pokud nemocniční kapli chtěli navštěvovat i pacienti, nebylo jim to zakazováno, „pokud to z hlediska léčení neškodilo“.²²⁹

Oběžník se často odvolává na upozornění, aby se sloužením bohoslužby neohrozilo zdraví pacienta. Otázkou je, jak by k tomu mohlo docházet, pokud byl pacient schopný se bohoslužby účastnit, byl mobilní a mohl na mši bez pomoci ošetřovatelek docházet sám. Opět nelze z dostupných zdrojů doložit obecnou praxi, jaký způsobem bylo vyhověno imobilním pacientům se zúčastnit mše. Stanovená pravidla, jak má personál nemocnice postupovat v případě, že si některý z nepohyblivých věřících pacientů přál zúčastnit se bohoslužby, jsou popsána níže v této kapitole. Již nyní lze poukázat na možnost, že politicky uvědomělý personál, pokud v nemocnici takový sloužil (laické ošetřovatelky, lékaři), mohl pacientovi návštěvu kaple nedoporučit.

Avšak z toho, co lze odhadnout ze situace v českobrodské nemocnici ze zpráv OCT, měli lékaři (i některé laické ošetřovatelky) s řeholnicemi velmi dobré vztahy pravděpodobně z důvodu jejich profesních kvalit, které si lékaři chválili,²³⁰ konkrétně MUDr. Leděč.²³¹ Podle hlášení z dubna 1955 považovali lékaři řeholnice za nejspolehlivější a nenahraditelné pracovnice.²³² Také podle vyprávění paní Kohoutové měla většina lékařů se sestrami boromejkami přátelské vztahy.²³³ Ani v případě udělování svátostí v nemocniční kapli tedy nemuseli být lékaři proti, nebo tuto činnost církve v nemocnici přinejmenším tolerovali. Nelze z tohoto případu generalizovat, ale přinejmenším v českobrodské nemocnici k nedoporučení ze strany personálu návštěvy kaple pravděpodobně nedocházelo.

²²⁸ Oficiální současné názvy těchto svátostí jsou svátost eucharistie, svátost smíření a svátost nemocných nebo pomazání nemocných.

²²⁹ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 54-55.

²³⁰ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 79.

²³¹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 227.

²³² SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 79.

²³³ Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018.

Již několikrát zmiňovaná nemocniční kaple stála dosud jakoby v pozadí vládních nařízení a oběžníků. Hrála však důležitou roli v prostoru nemocnice a v životě lidí, kteří se v ní setkávali. Podle hlášení českobrodského OCT z 9. srpna 1949 na KNV v Praze docházeli do nemocniční kaple sv. Prokopa²³⁴ lidé z Českého Brodu, kteří „byli postiženi únorem a ostatní reakčníci“. Do kaple přicházeli věřící z města, kteří byli takto v kontaktu s knězem, sloužícím v kapli bohoslužby, a s řeholnicemi. Mohlo jít o bývalé živnostníky nebo zemědělce z okolí. Sledujeme tedy zajímavou situaci kaple v zestátněném ústavu pečujícím o zdraví pracujících jakožto lidského zdroje budovaného socialismu. Kaple se stala specifickým centrem věřících, nesouhlasících s komunistickým režimem, kteří se zde setkávali, ať už to byli věřící laici (lidé z města nebo pacienti), řádové sestry a kněží. Okresní církevní tajemník si byl věci vědom. Po domluvě s vedením nemocnice zařídil, aby vrátní nepouštěli do nemocnice v ranních hodinách žádné lidi z města a zdůraznil, že kaple slouží pouze nemocničnímu personálu a pacientům.²³⁵ Proti tomuto zákazu se postavila sestra představená Theodula. Jedné z řeholnic, sestry Bonavity, se „zákaz velmi dotkl“.²³⁶

Tato záležitost byla patrně na určitou dobu vyřešena zásahem OCT, protože žádné další informace o obyvatelích města docházejících do nemocniční kaple se v hlášeníh církevního tajemníka až do února 1953 nenacházejí. Tehdy znovu okresní církevní tajemník musel vyřešit účast lidí z Českého Brodu na bohoslužbách v nemocniční kapli. Opět upozornil vrátné, aby nepouštěli do nemocnice nikoho, kdo nemá s nemocnicí nic společného. Zároveň byla na vrátnici dána cedulka, která zakazovala veřejnosti přístup do kaple.²³⁷

Poté, co byly řeholnice v listopadu roku 1959 donuceny svou ošetrovatelskou činnost ukončit, ředitel nemocnice rozhodl, jakým způsobem bude kaple nově využita pro nemocniční účely.²³⁸ Z českobrodské nemocnice musely řádové sestry odejít a kaple sv. Prokopa, které se mezi sestrami a pacienty říkalo „kaplička“, fungující od otevření nemocnice v roce 1905, byla přetvořena v místnost, kde se konaly schůze ROH. Po této přeměně se místnosti začalo říkat „Rudý koutek“.²³⁹

²³⁴ Viz *Seznam příloh*. Příloha č. 8, 9, 10, 11.

²³⁵ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1949-1950, ka 472, sg. 460, inv. č. 401, s. 689. V tomto hlášení je také poprvé zmínka o řeholnicích působících v nemocnici. OCT pouze informuje o jejich počtu a o tom, že zašle jejich jména, data narození a další informace.

²³⁶ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1949-1950, ka 472, sg. 460, inv. č. 401, s. 677, 684.

²³⁷ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 227.

²³⁸ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 54-55.

²³⁹ Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018. Jiné informace o osudu nemocniční kaple uvádí v roce 1957 církevní tajemník. Podle zprávy OCT měly být v kapli kanceláře. Viz podkapitolu *Odchod řeholnic z nemocnice*.

Nemocniční kaple „odsvěcena“ nebyla, protože sám termín „odsvěcení“ nemá reálný význam a neexistuje žádný náboženský obřad, během něhož by byl sakrální prostor tzv. odsvěcen. Pokud tento prostor přestane sloužit k bohoslužebným účelům, může jej diecézní biskup předat k jinému počestnému využití. Není jisté, jestli k něčemu takovému v případě českobrodské nemocniční kaple vůbec došlo, ale pro světské účely byla využívána dále.

Druhý bod oběžníku z roku 1956 se věnuje svátostem, konkrétně uvádí poslední pomazání (svátost nemocných), zpověď (svátost smíření) a přijímání (svátost eucharistie). Poslední pomazání, tedy pomazání nemocných neboli svátost nemocných patří vedle křtu k nejcitlivějším záležitostem života věřícího člověka. I do udělování této svátosti bylo zasahováno. V létě 1955 se otázkou praxe udělování svátosti nemocných zabýval SÚC. Bylo navrhováno několik možných řešení, které měly zaprvé odpovědět na stížnosti ateistických pacientů a zadruhé oddělit praktickou činnost církve od ostatní společnosti a tím i její vliv na občany, který byl z hlediska komunistického režimu nežádoucí. Problematická situace nastávala z pohledu SÚC v nemocnicích na společných sálech (pokojích), kde leželi věřící i ateisté.

Jedním z prvních řešení mělo být udělování posledních pomazání v oddělených místnostech. Pacient, který požádal o tuto svátost, měl být na vozíku odvezen do „zvláštní místnosti. Asi tak jako jej převážejí na rentgen, na operaci a podobně. A tímto opatřením bude znemožněno farářům aby přišli do styku s ostatními nemocnými a ovlivňovali je. Tímto opatřením bude znemožněna jakákoliv agitace se strany duchovních všech církví. Tímto způsobem též budou odstraněny příčiny všech dosavadních stížností.“²⁴⁰ Stížnosti obdržel SÚC od církevních tajemníků i na řeholnice, které se snažily o to, aby svátost nemocných byla udělena co nejvíce pacientům. Ani v otázce udělování této svátosti nelze konstatovat žádný všeobecný závěr kromě jediného. Státní církevní politika směřovala k omezení vlivu církve na jednotlivce i v prostoru nemocnice prostřednictvím různých oběžníků a pokynů.

Druhým řešením bylo udělování svátosti nemocných v tichosti na pacientově pokoji. Nakonec se však diskuze o této svátosti v materiálech SÚC sjednotila a do konečného textu oběžníku z roku 1956 se dostalo toto řešení. Svátosti eucharistie, pomazání nemocných a smíření (tzv. viaticum, tzn. svátosti se udělovaly najednou) se mohly udělovat pouze na požádání pacienta, který byl při plném vědomí. Pokud tomu tak nebylo, dělo se tak na přání přímých příbuzných. V případě, že mělo dojít k udělení svátosti, buď na žádost nemocného, nebo příbuzných, povinností ošetřujícího lékaře bylo okamžitě zavolat duchovního, který

²⁴⁰ NA v Praze, f. Státní úřad pro věci církevní, Praha, ka 8, inv. č. 68.

danou svátost udělil v pokoji pacienta. Podle tohoto bodu však tak, aby „*ostatní nemocní tím nebyli rušeni*“.²⁴¹

Bod třetí pojednává o způsobu, jakým byl ustanoven duchovní nebo jeho zástupce v dané nemocnici. Pouze církevní správou přidělený duchovní směl udělovat pacientům svátosti, k čemuž musel mít souhlas místního církevního tajemníka. Duchovní vykonávající činnost v nemocnici se měli těmito instrukcemi řídit a povinnost ošetřujícího lékaře byla zavolat k pacientům, kteří o to požádali, tohoto konkrétního přiděleného duchovního a obracet se na něj v záležitostech udělování svátostí.²⁴² Do českobrodské nemocnice byl přidělen českobrodský kněz Jan Stejskal.²⁴³²⁴⁴ Docházel tam podle zprávy OCT ze srpna roku 1951 třikrát denně kvůli „*pobožnostem*“²⁴⁵, křtům a zpovědím a měl blízké kontakty s řeholicemi.²⁴⁶ Také podle kroniky českobrodských řeholních ošetřovatelek docházel p. Stejskal do nemocnice, kde zpovídal pacienty, sloužil denně mši v nemocniční kapli, každou neděli a někdy i ve všední dny křtil novorozené děti.²⁴⁷

Instrukce číslo čtyři²⁴⁸ určuje a v podstatě omezuje činnost a pohyb duchovního v nemocnici. Mimo dobu, kdy byl kněz požádán, aby udělil pacientům svátost, podléhal návštěvním hodinám. Mohl tedy navštívit své příbuzné v nemocnici a ostatní pacienty, kteří jej o to požádali, ale pouze během určené návštěvní doby. Mělo to však podmínku. „*Jakákoliv náboženská agitace ze strany duchovních mezi nemocnými není dovolena. Ředitelé ústavů budou soustavně dohlížet na dodržování tohoto pokynu, zejména prostřednictvím ošetřujících lékařů. Nepřístojnosti bude hlásit ředitel ústavu příslušnému církevnímu tajemníkovi.*“²⁴⁹

²⁴¹ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 55.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Kromě p. Stejskala docházel do nemocnice p. Gráf, který tu působil jako zpovědník řeholic, někdy ho zastupoval p. Sršeň. SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 235.

²⁴⁴ Podle svědectví Ivety Kohoutové byl p. Stejskal dvakrát vězněn. Podruhé kvůli tomu, že byl velmi oblíben mládeží. Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018.

²⁴⁵ Pod tímto slovem si lze představit v podstatě cokoliv. Různé druhy modliteb, udělení svátostí, duchovní rozhovory, apod.

²⁴⁶ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 250.

²⁴⁷ INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967. Kronika Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Českém Brodě. Nemocnice, s. 30.

²⁴⁸ Zajímavý kontext k návštěvám pacientů duchovním dané církve dodávají informace zpracované v podkapitole *Zrušení evidence náboženského vyznání*. Zde se ještě v březnu 1955 hovoří o tom, aby nebyly rušeny oficiální návštěvní hodiny příbuzných u pacientů, měla být určena návštěvní doba duchovního u pacienta. Z důvodu nedostatku místa v nemocnici je určena pro setkání duchovního a mobilního pacienta místnost, která slouží i jiným účelům. K imobilním pacientům mohl přicházet kněz v předem určené době, a v případě blízké smrti pacienta bylo třeba návštěvu umožnit kdykoliv. Kontaktovat duchovního v případě potřeby měla za úkol přijímací kancelář, která si kvůli tomu měla zapsat telefonní čísla na farní úřad, pod který daná nemocnice spadala.

²⁴⁹ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 55.

„*Nepřistojností*“, ze které se duchovní musel „zpovídat“, mohla být např. návštěva svých příbuzných v nemocnici mimo návštěvní dobu, utěšující slova v nemoci nebo společná modlitba. Duchovní tedy mohl navštívit pacienta v době návštěvních hodin, ale nesměl v této době vykonávat pastorační činnost a jazykem oběžníku, „*jakkoliv nábožensky agitovat*“. Udělovat svátosti bylo dovoleno mimo nemocnicí dané návštěvní hodiny. Na tomto příkladu lze ukázat snahu SÚC a ministerstva zdravotnictví, respektive komunistického režimu, o oddělení běžných přátelských návštěv pacienta duchovním a návštěv pacienta za účelem vykonávání pastorační činnosti.

V dobovém kontextu vztahu komunistického režimu a římskokatolické církve bylo politicky nevhodné, aby ostatní nevěřící občané byli „vystaveni“ činnosti církve. Zde lze vyzorovat vztah komunistického režimu vůči veřejné činnosti římskokatolické církve, v tomto případě v nemocnici. Komunistický režim směřoval k úplnému omezení vlivu církve na životy československých občanů. Proto bylo vhodné, aby se návštěvy duchovního za účelem udělení svátosti neodehrávaly v době, kdy na pokojích s několika lůžky probíhaly návštěvy ostatních nevěřících pacientů jejich příbuznými.

Pátým bodem, navazujícím na bod čtvrtý, se zaměstnancům nemocnice zakazovala jakákoliv „*náboženská agitace mezi nemocnými*“, tedy i řádovým sestřím pracujícím v nemocnicích jako ošetřovatelky.²⁵⁰ V českobrodské nemocnici podle vzpomínky paní Kohoutové hovořily řeholnice s pacienty ve smyslu, aby se nechali pokřtít nebo aby se rozhodli pro pomazání nemocných. Paní Kohoutová tomuto nikdy přímo přítomna nebyla, protože řeholnice si dávaly velký pozor na to, aby nebyly při této činnosti nikým přistiženy.²⁵¹

Výše popsaná zjištění mohou otevírat prostor pro nedodržování pokynů oběžníku a uplatnění vlastní libovůle ošetřujícího lékaře, který mohl rozhodnout, že svátost udělena nebude. Existuje zde možnost, že by komunistický režim delegoval zodpovědnost za rozhodnutí na lékaře, jestli zavolá duchovního či nikoliv, a tím tak rafinovaně znemožnil vykonávat církvi svou činnost v prostředí nemocnice? Mohl politicky uvědomělý lékař nabýt názoru, že „*ostatní nemocní jsou rušeni*“, nebo že udělení svátosti „*z hlediska léčení škodí*“, a zakázat zavolat duchovního? Pro českobrodskou nemocnici je odpověď jasná. Bylo tomu však stejně i v jiných zestátněných nemocnicích?

V oběžníku z roku 1956 se sice uvádí, že lékař má povinnost na žádost pacienta ihned zavolat duchovního přiděleného k nemocnici. Je však možné, že této žádosti nemusel lékař

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018.

vyhovět? Nepřesnosti textech oběžníků by v důsledku znamenala, že, ať už byl důvod jakýkoliv, nemusel se ani zakládat na reálném ohrožení zdraví pacienta, ošetřující lékař mohl podle vlastního uvážení udělení svátosti zamítnout. Podobně tomu mohlo být v případě, že lékař raději uposlechl stížnosti ostatních nevěřících pacientů na náboženské úkony prováděné v nemocnici, které by je mohly rušit, než pokyny oběžníku.

Zde opět nelze generalizovat, protože nemáme dostatek informací z ostatních nemocnic o dodržování daných pravidel. Je však možné, že komunistický režim, ačkoliv byl totalitní v ovládnutí politické moci a sdělovacích prostředků a perzekvoval československé občany za příslušnost k církvi nebo za odlišný názor, než byl oficiální, mohl záviset v prostředí nemocnice na jednotlivých názorech lékařů. Tito lékaři by sami rozhodovali o tom, zda daný pokyn oběžníku bude splněn.

4.2. Křty narozených dětí

V úvodu této kapitoly šlo především o funkční využití otázky křtů pro ilustraci nedodržování pravidel daných oběžníky, případně o nejasnost těchto oběžníků. V této podkapitole jsou popsány konkrétní pokyny oběžníků a jejich uplatňování v československé nemocnici, které lze vyčíst ze zpráv OCT.

Oběžník Ministerstva zdravotnictví ze září 1952,²⁵² zabývající se otázkou křtů, uvádí za rok 1952 novorozeneckou úmrtnost 46,4%. Tento údaj je však vzhledem k číslům uvedeným v *Statistické ročence republiky československé* přehnaný. Ročenka vydaná roku 1958 uvádí pro rok 1952 živě narozených 280 967 dětí. Zemřelých dětí do jednoho roku je celkově 15 588.²⁵³ Novorozenecká úmrtnost je tedy přibližně 7,2%. Hlavní příčiny úmrtí jsou podle oběžníku vrozené vady, porodnické úrazy a nemoci dýchacích cest získané kapénkovou infekcí při styku s dalšími lidmi.

Jako jeden z důvodů ohrožení života novorozence během prvních dnů po jeho narození je, „*mimo jiné též při křtu, kdy jak při vlastním obřadu, tak při styku s osobami účastnicími se tohoto obřadu, je novorozenec přímo vydán nebezpečí kapénkové infekce, proti níž je zcela neodolný. Kromě toho přístup osob křtu se účastnicích do ústavu není slučitelný s přísnými hygienickými požadavky kladenými na tento ústav.*“²⁵⁴

²⁵² *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 54.

²⁵³ Statistická ročenka republiky Československé. Praha: Orbis, 1958, 1958(1), s. 56. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:94b47a50-8ae0-11e3-bbb0-5ef3fc9bb22f>. Náhled dne: 21. 3. 2020.

²⁵⁴ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 54.

Ministerstvo zdravotnictví tedy v roce 1952 uložilo ředitelům a vedoucím lékařům nemocnic s porodnickým oddělením pokyn, o němž již bylo pojednáno v úvodu této kapitoly. Pokud by matka vyslovila přání pokřtít své dítě po porodu v nemocnici, mělo jí to být dovoleno, ale až po propuštění z ošetřování. Osoby, které by se - samozřejmě kromě matky a dítěte - křtu účastnily,²⁵⁵ měly zakázáno přicházet do prostorů vyhrazených k ošetřování, „a tak i do styku s ošetřovaným“. Přístup ostatních osob měl být nyní pouze do místností, které byly vyhrazeny církevnímu účelu.²⁵⁶ Místností vyhrazenou pro církevní úkony je myšlena pravděpodobně kaple, která se v nemocnici, kde působily řeholnice, nacházela. Tímto zákazem tedy mělo být zamezeno kněžím, aby křtili děti na pokojích, kde ležely spolu s věřícími ženami i ženy nevěřící. Oběžník tedy deklaroval zájem socialistického zdravotnictví, kterým bylo zdraví občanů, a využíval jej k upozaďování role církve v nemocnici.

Pro ilustraci praxe probíhající křtů v českobrodské nemocnici v padesátých letech, lze uvést ještě ke všem již popsaným příkladům situaci, kterou popisuje OCT 27. března 1953. Křty dětí římskokatolických věřících se prováděly v nemocniční kapli a křty dětí věřících ostatních církví na chodbách nebo v pokojích.²⁵⁷

V první polovině padesátých let se v Českém Brodě otevřelo nové gynekologicko-porodnické oddělení, které napomohlo již nevyhovujícímu porodnickému oddělení v nemocnici.²⁵⁸ Tuto novou porodnici, jejíž provoz byl zahájen 26. září 1953,²⁵⁹ používá OCT jako argumentaci pro to, aby z českobrodské nemocnice „vymizely“ všechny křty. Podle zprávy z 28. září 1953 v nové porodnici už nepracovaly žádné řeholní ošetřovatelky, pouze civilní a ani samotná možnost křtů nebyla matkám umožněna.²⁶⁰ Avšak podle informace v úvodu této kapitoly zjištěné ze zpráv kněze z farnosti Skramníky probíhaly stále v letech 1954 a 1955 v českobrodské nemocnici křty novorozenců.²⁶¹ Předpoklad OCT o odstranění křtů z celé nemocnice v Českém Brodě založením nové porodnice tedy nevyšel.

²⁵⁵ Pravděpodobně je myšlen kněz, kmotr či kmotra.

²⁵⁶ *Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice*, s. 54.

²⁵⁷ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 169.

²⁵⁸ LEDEČ, ZICH, s. 13.

²⁵⁹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 151.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Bohoslužebné úkony, poutě, procesí ap., ka 476, inv. č. 404, s. 4, 20.

4.3. Zrušení evidence náboženského vyznání

Hlavní důvodem pro zrušení evidence příslušnosti k církvi v úředních a jiných dokumentech bylo snížení statistického významu církví. Římskokatolická církev již nemohla argumentovat při perzekuci režimem svými právy a vysokým počtem svých členů. Komunistický režim mohl využít nedostupné údaje o počtu věřících pro svůj argument „*odumírání náboženství*“ v nové socialistické společnosti. Ač měla být nyní náboženská příslušnost občanů vnímána jako jejich soukromá záležitost, tyto informace se nadále objevovaly v kádrových materiálech KSČ, které měly přímý vliv na obsazování občanů do zaměstnání.²⁶²

Podle vládního usnesení z 27. července 1954 o zrušení evidence náboženského vyznání u okresních národních výborů přestalo být od československých občanů vyžadováno, aby uváděli příslušnost k církvi nebo „*stav bez vyznání*“.²⁶³ Tyto rubriky v dokumentech úřadů i závodů již neměly být vyplňovány a napříště se už v příslušných dokumentech neobjevily. Náboženské vyznání se u okresních národních výborů nesmělo evidovat a zároveň se přestala vyřizovat oznámení občanů o jeho změně.²⁶⁴

Náboženské vyznání, tedy příslušnost k církvi, se uvádělo i při nástupu pacienta do lékařské péče, což úzce souviselo s možnými církevními úkony konajícími se v nemocnici (křest narozeného dítěte, zpověď, pomazání nemocných). I v těchto dokumentech přijímacích kanceláří nemocnic se podle vládního usnesení z roku 1954 přestala tato skutečnost uvádět. Tento zákaz měl opět sloužit k omezení činnosti církve v nemocnicích. Protože pokud kněží docházející do nemocnice nemohl z přijímacích dokumentů pacienta zjistit, jakého je vyznání, nevěděl, za kým a do jakého pokoje přijít.

Podle §2 odst. 3 *Vládního nařízení o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem*²⁶⁵ měli duchovní právo vykonávat pastorační činnost také v nemocnicích. Podle vládního usnesení z července 1954 přestaly nicméně přijímací kanceláře nemocnic evidovat náboženské vyznání pacientů. Činnost kněze, který se neměl jak dozvědět, za kým může v nemocnici přijít, byla značně ztížena. Obecně byla pastorační praxe církve v nemocnicích a zjišťování vyznání pacientů přímo na jejich pokojích považována za něco, co „*působí neblaze jak na nemocné, tak i z hlediska politického*“.²⁶⁶

²⁶² Více ke zrušení evidence náboženského vyznání viz DEMEL, s. 55-56 a KAPLAN, s. 175.

²⁶³ „Bezvyznání“ je termín, který se poprvé objevil v Ústavě z 9. května 1948 v paragrafu 16. Srov. VAŠKO, s. 21.

²⁶⁴ Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice, s. 52.

²⁶⁵ Nařízení č. 219/1949 Sb. ze dne 18. října 1949, vládní nařízení o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem. In: Sběrka zákonů republiky československé, 26. 10. 1949, s. 643. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-219#p2-3>. Náhled dne 2. 4. 2020.

²⁶⁶ NA v Praze, Státní úřad pro věci církevní, Praha, ka 8, i. č. 68.

Ptát se pacientů přímo na pokojích bylo považováno za „náboženskou agitaci“, která byla oběžníkem z roku 1956 zakázána. Je možné, že vydání oběžníku z roku 1956 bylo odpovědí na praxi, které vznikla po roce 1954 zrušením evidence vyznání v dokumentech při nástupu pacienta do nemocnice? Mohlo dojít k situaci, že kněží, pokud již nemohli zjistit vyznání pacientů z přijímacích dokumentů, zjišťovali tuto informaci přímo u pacientů na pokojích?

Pro ilustraci situace, která mohla v nemocnici nastat, se lze odvolat na případ, který se objevil v Brně. Na tomto brněnském příkladu lze vidět, že se objevovala snaha i ze strany církve, v tomto případě Českobratrské církve evangelické, usnadnit a zefektivnit praxi docházení duchovních do nemocnic za členy své církve.

Seniorátní úřad českobratrské církve evangelické požádal zdravotní odbor rady KNV v Brně o to, aby jejich duchovní mohli navštěvovat pacienty i mimo určenou návštěvní dobu²⁶⁷, a aby mohli zjišťovat, který nemocný žádá o návštěvu duchovního. V březnu 1955 se konala v rámci zdravotního odboru při brněnském KNV porada, která vyústila v následující postup. Věřícím pacientům bylo umožněno přijmout návštěvu duchovního, tomu bylo dovoleno vykonávat pastorační činnost a během toho musely být respektovány zdravotnické zásady. Tato porada vyústila rovněž v několik dalších pokynů.

Situace v nemocnicích od teď vypadala tak, i přes zrušení evidence vyznání, že se před přijímacími kanceláři nemocnic vyvěšovala upozornění, že pokud chce věřící pacient, aby za ním duchovní jeho církve docházel, může nahlásit v kanceláři, jaké církve je členem. Tato informace se zapisovala do tzv. záznamních knížek, ze kterých si kněží vypsali jméno a číslo pokoje pacienta, za kterým pak docházeli.²⁶⁸ Personál nemocnice měl povinnost podle výstupů této porady žádosti pacienta o příchod duchovního vyhovět.²⁶⁹

V kontextu již výše popsaného oběžníku z roku 1956 pro úpravu udělování církevních svátostí a sloužení bohoslužeb v nemocnicích je zřejmé, že tomuto zajímavému jednání v Brně bylo v podstatě vyhověno na celostátní úrovni. Duchovní mohl navštívit pacienta v době návštěvních hodin, ale nesměl v této době vykonávat pastorační činnost a jazykem oběžníku „*jakkoliv nábožensky agitovat*“. Pro účely vykonání duchovní služby věřícím směl kněz docházet za pacienty mimo návštěvní hodiny nemocnice, jak Seniorátní úřad českobratrské církve evangelické v Brně požadoval.

²⁶⁷ Což odpovídá čtvrtému bodu Oběžníku z roku 1956. Viz Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice, s. 52.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ Toto by přesně odpovídalo třetímu bodu oběžníku Ministerstva zdravotnictví a Státního úřadu pro věci církevní z 19. dubna 1956.

4.4. Platy řeholnic

Výměr platového poměru řeholnic působících v zestátněných nemocnicích²⁷⁰ provozovaných národními výbory byl rozdílný od platů těch řeholnic, které pracovaly v nemocnicích a v sociálních ústavech zřizovaných Českou katolickou charitou a Ústřední katolickou charitou na Slovensku. Na řádové sestry pracující v nemocnicích provozovaných národními výbory, ve kterých se léčily civilní osoby, bylo nahlíženo podle zákona č. 66/1950 Sb., jenž jednotně upravoval platové poměry státních zaměstnanců, jako na zaměstnance civilní. Kromě platů zákon rovněž zavedl osmihodinovou pracovní dobu, čímž se zrušilo vládní nařízení z roku 1927, které určovalo pracovní dobu „podle potřeby“.²⁷¹ Tato praxe však nebyla dle tohoto zákona v českobrodské nemocnici přesně dodržována. Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského v nemocnici bydlely a mohly tedy být přítomny a pacientům k dispozici po celý den i noc. Oficiální pracovní doba²⁷² byla od šesti hodin ráno do dvou hodin odpoledne, ale i přes tuto určenou dobu, byly řeholnice neustále pacientům k dispozici. Bály se hájit si své právo na státem určenou pracovní dobu, protože se tajně snažily o obrácení na víru co nejvíce pacientů.²⁷³

Podle zprávy OCT z 21. března 1952 odmítly řeholnice pobírat plat, respektive plat nedovolila ani jedné sestře přijmout sestru představená, která argumentovala tím, že pokud trvá sestrám smlouva s řádem, nemohou přijímat žádná nová rozhodnutí ohledně pobírání platu. Každá sestra pobírala 1 600 až 1 700 Kč, které vybírala matka představená.²⁷⁴ Vyplácení platu řádovým sestrám v českobrodské nemocnici probíhalo tím způsobem, že fyzicky byly peníze uloženy ve společném fondu sester na účtu u sestry představené, která podle potřeby vydávala peníze jednotlivým sestrám. Vydávala je například na ortopedické vložky do bot, protože sestry dlouhé hodiny stály u lůžek pacientů a potřebovaly mít kvalitní obuv.²⁷⁵

Řeholnice odmítly pobírat plat z několika důvodů.²⁷⁶ Pochopily znění zákona č. 66/1950 Sb. jako snahu státu o to, aby se staly státními zaměstnankyněmi, a tudíž by stát

²⁷⁰ Zákon č. 185/1948 Sb. Tedy „Zákon o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče“ k 1. lednu 1949.

²⁷¹ KUTNOHORSKÁ, Jana. *Historie ošetrovatelství*. Praha: Grada, 2010., s. 113.

²⁷² Osmihodinová pracovní doba byla uzákoněna již 19. prosince 1918 zákonem č. 91. Většina nemocnic však tento zákon nedodržovala a dále až do poloviny 50. let fungovala v provozu 12 hodinové pracovní doby. Denní pracovní doba byla od šesti ráno do šesti večer a noční od stejné doby večer opět do šesté hodiny ranní.

²⁷³ Rozhovor s Ivetou Kohoutovou 14. července 2018, Český Brod.

²⁷⁴ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 235.

²⁷⁵ Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018.

²⁷⁶ Více k odmítnutí platů viz MACOURKOVÁ, Anna. *Ve jménu zákona otevřete klauzuru: Pronásledování Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v 50. letech 20. století. Paměť a dějiny*. 2012, VI(3), s. 55-64.

mohl zasahovat do organizace jejich společenství. Rozdělit by je do jiných nemocnic či sociálních ústavů, donutil je vystoupit z řádu, tzv. svléknout řeholní šat anebo je poslal pracovat do továren.²⁷⁷ Dalším neméně důležitým důvodem pro odmítnutí platu byla i skutečnost, že jako řádové sestry složily kromě slibu poslušnosti a čistoty i slib chudoby. Nesměly vlastnit žádný větší majetek kromě základního oblečení a osobních věcí (např. hřebenu) a disponovat finančními obnosy. O tom, jak dále probíhalo vyplácení platu řeholnicím, informoval ve své zprávě českobrodský OCT 27. března 1953. Sestry stále odmítaly pobírat plat, který se každé z nich ukládal na vkladní knížku uloženou u Státní spořitelny.²⁷⁸

Zajímavé je, že ač Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského byla zestátněna již v roce 1952 a sestry byly donuceny z nemocnice odejít, nebo ač akce Ř probíhala ve dvou fázích od července do září 1950 a skončila v listopadu téhož roku, řádové ošetřovatelky odešly z českobrodské nemocnice až v listopadu roku 1959.

Když řeholnice z nemocnice odešly, musely za jednu řádovou sestru nastoupit dvě sestry civilní.²⁷⁹ Nahlédnuto z obecnější perspektivy, pro komunistický režim bylo čistě z praktických důvodů výhodné, aby řádové sestry v nemocnici zůstaly. Zaprvé, bylo levnější vyplácet plat řeholnicím, které pracovaly nad státem určenou pracovní dobu, odváděly kvalitní práci a nežádaly o zvýšení platu, dokonce ho odmítaly. A zadruhé, nemocnicím nemohly být poskytnuty nové pracovní síly, vystudované diplomované laické zdravotní ošetřovatelky, protože nebyly k dispozici a určitou dobu trvalo, než dostatečný počet dívek dokončil zdravotnické školy.

Tuto tezi o nedostatku pracovních sil lze potvrdit zprávou OCT z Českého Brodu z 21. března 1952. Okresní církevní tajemník poprvé píše o rozvázání pracovního poměru se všemi sestrami, ale pouze pokud by se pro nemocnici našel dostatek civilních pracovních sil. Uvádí čtyři sestry, které by okamžitě odešly do výroby, protože podle OCT „*ve všem brzdí a ničemu nedovolí*“. Okresní církevní tajemník byl požádán při rozhovoru s předsedou závodní organizace KSČ, předsedou závodní rady a kádrovým referentem nemocnice, aby alespoň tyto čtyři řeholnice²⁸⁰ z dvanácti byly vyměněny.²⁸¹ Nedostatek civilních zdravotních sester však

Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1203/055-064.pdf>, s. 59-60. Náhled dne 18. 4. 2018.

²⁷⁷ Mladé sestry Kongregace sv. Karla Boromejského byly posílány pracovat do textilních továren nebo do zdravotnických či sociálních ústavů do pohraniční oblasti.

²⁷⁸ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 170.

²⁷⁹ Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018.

²⁸⁰ Byly to sestry Theodula (matka představená), Albuina (Ve zprávách OCT v Českém Brodě je uváděna ještě jako Albnina nebo Albína.), Manetta a Otgera (OCT jí někdy nazývají Oelgéra někdy Etkera.). Chybná nebo zkomolená jména sester se v hlášeníh okreseh církevních tajemníků z Českého Brodu nacházejí poměrně

přetrvával a k tomu, aby řeholnice odešly dříve než na podzim roku 1959, nikdy nedošlo. V rozdělení řeholnic českobrodským okresním církevním tajemníkem do kádrových skupin, který KCT při KNV v Praze obdržel 17. dubna 1956, se stále jména těchto čtyř sester objevují.²⁸²

Podle hlášení okresního církevního tajemníka z počátku ledna 1951 chtěly tři řeholnice odejít do výroby. Sám církevní tajemník je přesvědčoval, že není možné vyhovět jejich přání „z důvodu velkého nedostatku ošetrovatelských sil v naší nemocnici“. Všech dvanáct řeholnic pracujících v roce 1951 v nemocnici bylo pracovním plně využito. V roce 1948 pracovalo v nemocnici dvacet sester,²⁸³ ale od roku 1950 již pouze dvanáct sester řádových,²⁸⁴ které musely být péčí o pacienty nepochybně velice vyčerpány.

Jiná situace než v zestátněných nemocnicích, ve kterých se léčily civilní osoby, nastávala v nemocnicích a ústavech pro přestárlé členy a členky řádů a kněze. Zde byly platy řeholnic vypláceny tzv. vestiářem, který byl vyplácen kongregaci za všechny řeholnice, a disponovaly s ním sestry představené, které jej pak podle potřeby rozdělovaly mezi řeholnice. Byla to částka, která sloužila řádovým sestrám pro úhradu stravy, bydlení a oděvu. Vestiář (lze si představit jako kapesné) činil měsíčně v hrubé mzdě u řeholnicích ošetrovatelkách 518 Kč, u představených a účetních 640 Kč.²⁸⁵ Vyplácení platu vestiářem bylo zrušeno 1. ledna 1952, a místo něj měly sestry boromejky dostávat plat, což odmítaly. Vestiář chápaly řeholnice spíše jako formu odměny.²⁸⁶

*„Řehole již dohrály svojí neslavnou úlohu v lidské společnosti, dnešní lidská společnost budující si radostný socialistický zítřek má vznešenější úkol, než měly řehole. Dohrály svojí úlohu, nemají již lidské společnosti co říci, a je správné že zmizí.“*²⁸⁷ Toto tvrzení zasláné Státnímu úřadu pro věci církevní Ústředním národním výborem Hlavního města Prahy v květnu 1953 o řeholnicích působících v pražských nemocnicích,²⁸⁸ ústavu pro

často. Václav Přistoupimský, který byl OCT od roku 1949, uvádí 25. března 1952 u těchto dvou sester jména Albína a Etkera. V počátečním seznamu sester z roku 1949, které v nemocnici působí, jsou uvedena taktéž chybná jména Albína a Oelgéra. Počáteční seznam sester lze dohledat v SOkA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1949-1950, ka 472, sg. 460, inv. č. 401, s. 746 a 747. Další církevní tajemník Karel Chvojka, který se stal OCT při ONV Český Brod někdy během roku 1955, uvádí 26. března 1956 již správná jména Albuina a Otgera.

²⁸¹ SOkA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 235.

²⁸² SOkA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 179.

²⁸³ OCT neuvádí, jestli to byly všechny sestry řeholní nebo i některé laické.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 394.

²⁸⁵ Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice, s. 100.

²⁸⁶ MACOURKOVÁ, s. 55-64. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1203/055-064.pdf>. Náhled dne 18. 4. 2018.

²⁸⁷ NA v Praze, f. Státní úřad pro věci církevní, Praha, ka 8, inv. č. 68.

²⁸⁸ Zmíněny jsou Vinohradská nemocnice a Nemocnice na Františku.

hluchoněmé a řádových mateřincích je ve světle výše uvedených informací pouze prázdou proklamací. Následující roky totiž ukázaly, že komunistický režim potřebuje řádové sestry pro práci ošetřovatelek v nemocnicích.

V konečném shrnutí kapitoly tedy lze konstatovat, že dosavadní stav působení římskokatolické církve ve zdravotnictví (řádové ošetřovatelky v českobrodské nemocnici pracovaly od roku 1905) byl nově upravován zákony, vládními nařízeními a oběžníky, a postupně omezen natolik, že řádové sestry musely z nemocnic a sociálních zařízení odejít úplně (českobrodské boromejky musely z nemocnice odejít na podzim roku 1959). Ale ani SÚC ani aparát vytvořený z církevních tajemníků působících na nižších lokálních úrovních, natož pak nejvyšší představitelé státní moci vytvářející politiku vůči církvím nebyly schopny kontrolovat dodržování jimi navržených a prosazovaných pokynů.

Vysvětlení, proč začalo na konci čtyřicátých a na počátku padesátých let omezování církevních úkonů v nemocnicích, může být dvojí. Jedním vysvětlením problematiky omezování církevní činnosti v nemocnicích komunistickým režimem je, jak uváděla politická propaganda KSČ, zvýšení hygienických nároků a požadavků na socialistické zdravotnictví,²⁸⁹ čehož mělo být dosaženo rychle a efektivně pouze po unifikaci a zestátnění roztržitého zdravotnického systému z doby První československé republiky. Nové socialistické zdravotnictví mělo převzít reprezentativní roli komunistického režimu a léčit „nového socialistického člověka“ podle sovětských vzorů o socialistické vědě a zdravotnictví.²⁹⁰ Po zestátnění a zavedení nového modelu ve zdravotnictví měly zmizet (a také v případě římskokatolické církve působící v nemocnicích zmizely) všechny ostatní subjekty, které se do převzetí moci komunisty v Československu podílely na fungování zdravotnictví. KSČ, která vnímala římskokatolickou církev jako svého nepřítele s nemalou podporou podstatné části československé společnosti²⁹¹, s propracovanou strukturou a hierarchií, se odmítala dělit o mocenskou pozici a vliv ve společnosti. To v tomto případě znamenalo ve zdravotnictví i na těch zdánlivě nejmenších, avšak o mnoho důležitějších místech jako byla léčba pacientů v okresních nemocnicích.

Další pohled na problematiku omezování působení římskokatolické církve v nemocnicích ukazuje, že stejně jako ostatní ministerstva i ministerstvo zdravotnictví bylo

²⁸⁹ Podobná argumentace je použita i v brožuře, ze které vycházím v kapitole *Historie nemocnice v Českém Brodě do konce padesátých let*. Nebo také viz SVOBODNÝ, s. 19-23.

²⁹⁰ Na projektech inspirovaných sovětskými modely zdravotnictví pracovali již za druhé světové války čeští komunističtí lékaři, např. MUDr. Miloš Nedvěd. K vývoji zdravotnictví po druhé světové válce viz SVOBODNÝ, s. 19-23.

²⁹¹ V roce 1950 se hlásilo k římsko a řeckokatolické církvi 8,94 milionu občanů, tj. 76,42% obyvatel tehdejšího Československa. Srov. KAPLAN, s. 5.

vedeno v politické linii a světonázoru Komunistické strany Československa²⁹², a tudíž komunistické ideologie, která tendovala k částečnému a posléze úplnému omezení vlivu církve na životy československých občanů, zatlačení činnosti církve a náboženských obřadů pouze do kostelů nebo vyučování náboženství na školách pouze jako nepovinného předmětu pod státním dozorem.²⁹³

Dalším mocensko-administrativním zásahem týkajícím se nemocničního prostředí bylo zrušení evidence náboženského vyznání přijímacími kanceláři v nemocnicích. Od července 1954 již nemuseli pacienti uvádět své vyznání při nástupu do nemocnice. To znamenalo snahu komunistického režimu o vytlačení vlivu a činnosti římskokatolické církve z nemocnic, tedy z veřejného místa, kde by se s církevní činností setkával československý občan.

²⁹² Ministrem zdravotnictví se sice stal 25. února 1948 římskokatolický kněz a politik Československé strany lidové Josef Plojhar (ČSL držela ve svých rukou Ministerstvo zdravotnictví již od roku 1945.), ale ten byl naprosto loajální ke komunistickému režimu.

²⁹³ KAPLAN, s. 111.

5. Politika, církevní tajemník a řeholnice

V padesátých letech působilo v českobrodské nemocnici nejvíce dvanáct řeholních ošetřovatelek, jejichž názory hodnotil OCT a jejich pohyb (např. cesty do kostela sv. Gotharda v Českém Brodě) sledoval člověk určený k tomuto účelu, který o sestřích podával hlášení na církevní oddělení ONV.²⁹⁴ Například v červenci 1953 píše církevní tajemník, že má v nemocnici „*spolehlivé soudruhy*“, kteří mu podávají o řádových sestřích zprávy.²⁹⁵

V několika oblastech, o nichž spolu OCT a řeholnice komunikovali, docházelo k vzájemným neshodám, které ani okresní ani krajský církevní tajemník nemohli vyřešit jinak než odchodem sester z nemocnice. K tomu však z důvodu nedostatku laických zdravotních sester do roku 1959 nedošlo. Kromě neshod popsaných v následující kapitole informoval OCT například o tom, že některé řeholnice přesvědčovaly pacienty jiné víry anebo nevěřící, aby chodili do kostela, nebo aby přijali katolickou víru.²⁹⁶

V kronice českobrodských řeholnic nelze najít žádnou zmínku, zda je toto tvrzení církevního tajemníka pravdivé a ani materiály z ostatních nemocnic, ve kterých působily jako ošetřovatelky řádové sestry, nejsou k dispozici. Avšak předchozí kapitola se v jedné části zabývá oběžníkem z roku 1956. V pátém bodě tohoto oběžníku se zakazuje personálu nemocnice „*jakákoliv náboženská agitace*“ mezi nemocnými. To by jistě mohlo potvrzovat pravdivost výroku OCT o hovorech řeholnic s pacienty o otázkách víry.

Nejzajímavější zprávou o možném přesvědčování pacientů a dokonce zaměstnanců nemocnice je několik poznámek administrativního vedoucího Cinkla, které zaslal KCT do Prahy, z května 1953. Mimo jiné píše, že řeholnice využívají svou celodenní spolupráci s civilními zaměstnanci a na „*méně uvědomělé*“, především nižší zdravotní pracovníky, působí. Tito zaměstnanci se společně s řeholnicemi účastní bohoslužeb. Cinkl také podal shrnutí celé situace, ve kterém konstatuje, že je nutno vybavit socialistické zdravotnictví laickými zaměstnaneckými kádry, které „*mají vřelý poměr k lidově demokratickému zřízení*“, jsou „*zcela oddané dělnické třídě jíž slouží*“ a jsou „*pokrokově smýšlející*“.²⁹⁷ Socialistické zdravotnictví podle administrativního vedoucího nepotřebuje zaměstnankyně, které dělají přesný opak. Cinkl také uvedl, že pro KNV jistě nebude tak složité nahradit řeholní ošetřovatelky a poslat do českobrodské nemocnice vyučené civilní sestry, protože

²⁹⁴ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 192.

²⁹⁵ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 158.

²⁹⁶ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 235.

²⁹⁷ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Řádové sestry 1949-1958, ka 476, sg. 463/4, inv. č. 407, list nečíslován.

v šestiměsíčních zdravotnických přípravkách „bylo vychováno mnoho nových sester.“²⁹⁸ I přes toto nové zjištění otázkou stále zůstává, proč se tak až do roku 1959 nestalo.

Dalším důvodem z mnoha, který církevní tajemník vnímal jako podstatný pro odchod řeholnic z nemocnice, bylo blízké přátelství s civilními zdravotními sestrami. V českobrodské nemocnici jich pracovalo několik. Civilní zdravotní sestry byly věřící a OCT zjistil, nebo si nechal takové informace zjistit svými „spolehlivými soudruhy“, aby mohl v hlášení z léta 1953 konstatovat, že civilní sestry mají ve svých privátních bytech svaté obrázky a sošky. Zmínil se také o svatbě jedné z civilních sester, které se účastnily čtyři řádové sestry jako její přítelkyně. OCT neopomene upozornit, že ženich byl nevěřící a člen strany.²⁹⁹ Jakoby touto zprávou chtěl zdůraznit evidentní ovlivňování civilních zdravotních sester a lidí jim blízkých řeholnicemi, což bylo pro církevního tajemníka a politický režim, který církevní tajemník zastával, nepřijatelné.

Nabízí se myšlenka, že vzniklo navzdory režimu, „lidosprávě“ a OCT mezi řeholnicemi a civilními ošetřovatelkami blízké přátelství. Ač mohla teoreticky v prostředí nemocnice – v intenci komunistického režimu – vést pomyslná dělicí čára mezi řádovými a civilními zaměstnanci. Jde pouze o neověřitelné hypotézy. V tomto případě se však lze zabírat konkrétní situací v českobrodské nemocnici. K vzájemným vztahům mezi personálem se lze dostat velmi obtížně. O názoru civilního personálu na samotné řeholnice nelze kromě pár již zmíněných informací o pochvale jejich profesních kvalit a přátelství s civilními ošetřovatelkami najít mnoho archivních pramenů. O postoji lékařů pravděpodobně nejvíce vypovídá průzkum, který byl proveden OCT v květnu 1953. Okresní církevní tajemník informoval KNV hlášením, že vliv řeholnic na lékaře a lékařů na řeholnice je nepatrný. Lékařský personál podle jeho zprávy nedělá rozdíl mezi řeholnicemi a civilními ošetřovatelkami. A navíc všichni lékaři pracující v českobrodské nemocnici jsou členové nějaké církve, ale podle OCT jsou pouze matrikovými členy a dbají především na to, aby se všem pacientům dostávala kvalitní péče.³⁰⁰ Takže nelze říci, že v každodenní činnosti ošetřujícího personálu, ať už v řadách ošetřovatelek nebo lékařů, docházelo k jakýmkoliv rozporům. Všichni měli totiž stejný profesní cíl. Tím byla kvalitní péče o pacienta.

Odpovědí na otázku, proč řeholnice pracovaly v nemocnici i nadále do roku 1959 je kromě nedostatku laických ošetřovatelek i možnost, že je chránili lékaři, kteří s nimi měli korektní vztahy a nechtěli přijít o jejich kvalitní ošetřovatelské zkušenosti.

²⁹⁸ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Řádové sestry 1949-1958, ka 476, sg. 463/4, inv. č. 407, list nečíslovan.

²⁹⁹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 156.

³⁰⁰ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Řádové sestry 1949-1958, ka 476, sg. 463/4, inv. č. 407, s. 21.

5.1. Řeholnice proti komunistickému režimu, režim proti řeholnicím; spory s církevním tajemníkem

Řeholnice z českobrodské nemocnice se podle zpráv církevního tajemníka, který vytvořil charakteristiky jednotlivých sester, většinou k politickým událostem nevyjadřovaly a byly plně zaměstnány péčí o nemocné. V charakteristikách řeholnic, podle kterých byly následně vytvořeny jejich kádrové posudky, uvádí OCT pojmenování jako „náboženský fanatik“, „přísluhovačka farářů“, „politiku nepěstuje“, „politicky neuvědomělá“, „vůbec neví co se kolem ní děje“, „náboženství je její celý život“, „žije stále po staru“.³⁰¹

Hodnocení řeholnic okresním církevním tajemníkem jako politicky neuvědomělých a nevědoucích, nekoresponduje s jejich rozhodnutím ohledně pobírání platu popsáném v předchozí kapitole. Řádové sestry si naopak byly vědomy konsekvencí, které by mohly nastat, pokud by byly přijaly plat. Státní orgány by tak mohly zasahovat do jejich komunity, mohly by je rozdělit do jiných nemocnic, nebo je poslat do civilních zaměstnání v průmyslu. Sestry si uvědomovaly, co by to znamenalo pro politickou argumentaci státních orgánů, kdyby plat přijaly. Znamenalo by to, že by byly řeholnice zavázány státu, byly by státními zaměstnankyněmi, zodpovídaly se mu a podléhaly by politickým rozhodnutím o jejich umístění na jiná pracovní místa, než byla českobrodská nemocnice.

Kromě několika sporů českobrodských řeholnic s církevním tajemníkem se k politice otevřeně nevyjadřovaly, byť v dobových společensko-politických podmínkách mohl být jejich apolitický postoj vnímán stranickými a státními orgány právě jako politický. Jedním z prvních sporů byla návštěva OCT řeholnic v nemocnici, se kterými zapředel rozhovor bez vědomí sestry představené. Ta si stěžovala předsedovi závodní organizace KSČ, ale její stížnosti nebylo vyhověno, proto sestra představená opustila nemocnici. Podle zprávy okresního církevního tajemníka se kriticky vyjádřila, že „vy jste toho vini že odcházím“. OCT neopomene upřesnit, že „vy znamená KSČ“.³⁰² V *Kronice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského* je zapsána informace, že generální představená Kongregace odvolala v roce 1949 dosavadní představenou českobrodského konventu.³⁰³ Do nemocnice nastoupila v září 1949 nová sestra představená Theodula.

Dalším spornou otázkou bylo politické školení řeholnic, které matka představená odmítala. Krajský církevní tajemník apeloval v září 1951 na OCT v Českém Brodě, aby se

³⁰¹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1949-1950, ka 472, sg. 460, inv. č. 401, s. 678, 679, 680, 682, 683, 684, 685, 687.

³⁰² SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1949-1950, ka 472, sg. 460, inv. č. 401, s. 640.

³⁰³ INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 27.

znovu snažil přesvědčit sestru představenou Theodulu, aby svolila ke školení řeholnic „o současném dění, o boji za mír“. Doporučoval dokonce okresnímu církevnímu tajemníkovi, aby argumentoval pravidelnými měsíčními besedami římskokatolických duchovních na českobrodském okresu, kterých se účastní i řeholnicím blízký p. Jan Stejskal, přidělený k nemocnici. KCT píše o podezření, že právě p. Stejskal přesvědčuje sestru představenou, aby nesouhlasila s účastí řeholnic na školeních.³⁰⁴ Jan Stejskal se totiž sice účastnil měsíční besedy okresního církevního tajemníka s duchovními,³⁰⁵ ale jinak stále působil mezi věřícími a sestrami bez ohledu na politický vývoj v Československu a vztah komunistického režimu k římskokatolické církvi.

Dalším neřešitelným sporem mezi OCT a řeholnicemi byl nenahlášený odchod či dovolená řeholnic. V březnu 1953 odjely na dovolenou dvě řeholnice. Okresnímu církevnímu tajemníkovi tuto skutečnost sestry sdělily tak, že mu poslaly po p. Gráfovi kousek papírku, který ale přinesl kostelník.³⁰⁶ Podle představy KCT se měly sestry, pokud chtěly z nemocnice odejít, prvně hlásit na církevní oddělení ONV v Českém Brodě, které by informovalo vedení českobrodské nemocnice. Až poté by se jednalo o povolení odchodu či dovolené sestry. Krajský církevní tajemník žádá českobrodského církevního tajemníka o podání zprávy, jak bude danou situaci řešit. Církevní oddělení KNV ani ONV sice řeholnice do nemocnice nepřidělovalo, ale chtělo si udržet právo vyjadřovat se „z hlediska církevně politického“ k jejich propuštění či přijetí.³⁰⁷

V lednu 1953 odešla z nemocnice sestra Teresita kvůli onemocnění neznámo kam. Odchod jí povolila matka představená. Ve svém hlášení OCT podává informace o řešení této konkrétní situace. Na konci roku 1952 poučil ředitele nemocnice i sestru představenou o tom, aby byla vytvořena *Kniha nepřítomných sester*, do které měly být zapisovány všechny odchody sester z nemocnice a jejich dovolené. Tato kniha založena nebyla a sestry dále, pokud chtěly na nějakou dobu z nemocnice z jakéhokoliv důvodu odejít, hlásily svůj odchod pouze matce představené. K té byly, k rozmrzelosti OCT, stále loajální.³⁰⁸ Opravdu bylo potvrzeno, že v případě odchodu sestry o tom podala řediteli nemocnice zprávu sestra představená a ten až potom uvědomil církevní oddělení ONV v Českém Brodě.

³⁰⁴ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 357.

³⁰⁵ Šlo o besedu s kněžími českobrodského okresu, na které s nimi OCT hovořil (a „školil“ je) např. o domácí politické situaci, o mezinárodních událostech, socializaci vesnice, kolektivizaci, žních, volbách, apod.

³⁰⁶ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 223.

³⁰⁷ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 226.

³⁰⁸ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 227.

Podobným způsobem byla uvolněna na nějaký čas sestra Vasila, která odjela za svou nemocnou matkou. Okresní církevní tajemník tyto dva případy řešil s ředitelem nemocnice, předsedou závodní rady a předsedou závodní organizace KSČ. Takové případy se podle dohody již neměly stávat a o odchodu řeholnice se mělo odteď jako první dozvědět církevní oddělení příslušného ONV. Se sestrou představenou o situaci opět mluvili všichni, kteří jsou zmíněni již výše, kromě OCT, a ptaly se matky představené Theoduly, proč nedodržela pokyny, když slíbila, že se jimi bude řídit. Ta však odmítla vše s tím, že „*nejdou žádní otroci, že je to omezování svobody, že stejně nepobírají žádný plat, a co po nich ještě chceme*“. Řeholnice si chtěly „*dělat vše podle svého*“ a „*nenechají se v ničem omezovat*“.³⁰⁹

Ze situace v českobrodské nemocnici pravděpodobně nelze generalizovat. Nelze odhadovat vztah komunistického režimu a církve v ostatních nemocnicích, ale na následujícím mosteckém příkladu lze vyzpozorovat jistou podobnost s českobrodskou situací.

První den měsíce července roku 1949 přišlo do kabinetu předsedy vlády sdělení od náměstka ministra vnitra o působení německých řeholních ošetřovatelek v mostecké nemocnici. Náměstek ministra vnitra popisuje, že německé řeholnice nenávidí lidově demokratický režim a prezidenta Gottwalda a s německými pacienty si povídají o politických záležitostech. Do místnosti, v níž se pro sestry slouží bohoslužby v německém jazyce, nemá přístup nikdo jiný. Řeholnice se setkávají s kněžími a dojíždějí do klášterů v Chebu a v Chomutově. Náměstek vyjádřil podezření, zda nejsou z těchto dvou klášterů posílány zprávy do zahraničí.³¹⁰

Na toto sdělení reagoval 30. července téhož roku kabinet předsedy vlády zasláním žádosti Okresnímu akčnímu výboru Národní fronty (dále OAV NF) v Mostě o prošetření této záležitosti a podání zprávy. OAV NF v Mostě skutečně situaci se spoluprací s velitelstvím StB v Mostě vyšetřil a ve své zprávě zpět kabinetu ministerského předsedy potvrdil většinu informací. Doplnil, že německé řeholnice skutečně nesouhlasí se státním zřízením pod vládou KSČ a kromě německých pacientů to dávají najevo i těm českým. Důvod návštěv dvou klášterů se nepodařilo zjistit.³¹¹

OAV NF v Mostu nedoporučilo žádné neopodstatněné radikální zásahy, které by mohly narušit vyšetřování. Jako nejúčinnější řešení však podle něj bylo přesunutí řeholnic do jiné nemocnice do vnitrozemí, čímž by se jim zamezilo setkávání se s Němci. Německé

³⁰⁹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 228.

³¹⁰ NA v Praze, f. Úřad předsednictva vlády - tajná spisovna, Poměry ve státní nemocnici v Mostě - řádové sestry Němky, ka 591, sg. 298/7/2, inv. č. 2389.

³¹¹ NA v Praze, f. Úřad předsednictva vlády - tajná spisovna, Poměry ve státní nemocnici v Mostě - řádové sestry Němky, ka 591, sg. 298/7/2, inv. č. 2389.

řeholnice by byly v mostecké nemocnici nahrazeny školeným civilním personálem. OAV NF viděl jako velký problém nízkou politickou úroveň personálu mostecké nemocnice a kritizoval i stranické a odborové orgány za jejich malou politickou vyspělost, kvůli které nepracovaly tak, jak by si OAV NF představoval. Výbor situaci tedy dále sledoval a snažil se proniknout do společenství řeholnic. To se mu však nepodařilo, protože sestry byly velmi opatrné a ukázněné v řeholním životě. Politicky uvědomělou osobu, která by řeholní ošetřovatelky přesvědčila, OAV NF mezi personálem nemocnice nenašel.³¹²

O dalším vývoji nejsou k dispozici žádné informace. Několik závěrů však lze vyvodit. Z politických důvodů bylo pro komunistický režim nevhodné, aby ještě čtyři roky po skončení války a odsunu Němců pracovaly v nemocnici německé řeholní ošetřovatelky, které měly navíc „nevyhovující“ názory proti tehdejšímu lidově demokratickému zřízení a prezidentu republiky. A tyto názory sdělovaly pacientům obou národností, o které v nemocnici pečovaly.

Ze zjištění o českobrodských řeholních ošetřovatelkách, je jisté, a u mostecké nemocnice se to pravděpodobně potvrzuje, že z důvodu nedostatku laických zdravotních sil, působily v nemocnici ještě v poválečné době německé řádové ošetřovatelky. Státní aparát měl jistě s německými sestrami problém, ale pro péči o nemocné je v mostecké nemocnici potřeboval. Na příkladu mostecké nemocnice lze vyzorovat, že zdánlivě nedůležitou situaci a okrajovým místem poblíž hranic se zabývaly nejvyšší státní úřady, v tomto případě ministerstvo vnitra a kabinet předsedy vlády. Církev působící v mosteckém zdravotnickém ústavu byla překážkou, subjektem, který se v zestátněném zdravotnictví ideálně neměl nacházet.

V souvislosti se zmínkou náměstka ministra vnitra o napojení na zahraničí se nabízí ještě jedna zajímavá otázka. Je možné, že se v klášterech v Chebu a v Chomutově prepisovaly texty, shromažďovaly informace politického či hospodářského charakteru a nějakým způsobem se posílaly za československé hranice? Například pomocí členů církve? Nebo to byla pouze přehnaná podezřívavost náměstka ministra vnitra? A mohly být v těchto dvou klášterech ukryti lidé, které komunistický režim považoval za sobě nepřátelské?

Největším zásahem komunistického režimu vůči řeholnicím na českobrodském okrese je případ vězněné matky představené Milosrdných sester svatého Vincence z Pauly (také sestry vincentky), které působily během padesátých let (a pravděpodobně i dále) v domově pro seniory v Bylanech. Z komunity českobrodských sester boromejek nebyla ani jedna

³¹² NA v Praze, f. Úřad předsednictva vlády - tajná spisovna, Poměry ve státní nemocnici v Mostě - řádové sestry Němky, ka 591, sg. 298/7/2, inv. č. 2389.

během svého zaměstnání v nemocnici poslána do nápravně pracovního tábora (NPT). Českobrodské ošetřovatelky zažívaly ovšem od církevního tajemníka jiné formy nátlaku na své společenství. I přestože byly řeholnice zkušenými pečovatelkami v nemocnicích a sociálních ústavech a měly pro tuto práci nejlepší kvalifikaci – mnohaletou praxi, ani jim se nevyhnul nátlak komunistické diktatury. Případ sestry vincentky je zde uveden jako jeden z mnoha různých příkladů perzekucí, kterým byly řeholnice vystaveny během období komunistického režimu.

V květnu 1960 se vrátila z nápravně pracovního tábora sestra Margita Hamarová, řeholním jménem sestra Augusta. Podle domluvy s náčelníkem NPT měla nastoupit jako zemědělská dělnice v Úvalech, což řeholnice odmítla s odvoláním se na pravidla svého řádu. OCT jí doporučil, aby se urychleně vrátila do některého z klášterů vincentek. Zatím jí však dovolil ubytovat se na faře ve Lstiboři. Okresní církevní tajemník sděluje, že „její pobyt v našem okrese vzhledem k činnosti pro kterou byla odsouzena není žádoucí“.³¹³ Ze zprávy OCT se nelze dozvědět, pro jakou údajnou „činnost“ byla sestra vincentka odsouzena a ani žádných informací, jaký byl její další osud.

5.2. Řeholnice na církevních slavnostech

Řeholní ošetřovatelky se několikrát aktivně účastnily církevních slavností konaných v Českém Brodě. OCT informuje o jejich účasti na těchto slavnostech v červnu 1950, v dubnu 1952, v květnu 1952, v květnu 1953 a v červnu 1954.³¹⁴ Sestry boromejky se účastnily především tří církevních slavností. Byly to slavnosti Zmrtvýchvstání Páně v dubnu, Mariánská poutní slavnost v květnu a slavnost Těla a Krve Páně³¹⁵ v červnu. Slavnost v dubnu OCT nazývá jako „Vzkříšení“. Červnové slavnosti se říká lidově „Boží tělo“, tak ho nazývá ve svých zprávách i okresní církevní tajemník. O květnových slavnostech píše jako o „májových bohoslužbách“.

Církevní slavnosti byly v českobrodském okrese hojně navštěvovány. OCT tento fakt vyjadřuje slovními spojeními jako „počet účastníků značně stoupl“³¹⁶, „probíhali májové

³¹³ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, list nečíslovan.

³¹⁴ SOKA Kolín, ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1949-1950, ka 472, sg. 460, inv. č. 401, s. 492 a Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 211, 165, 116.

³¹⁵ Viz *Seznam příloh*. Příloha č. 15.

³¹⁶ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1949-1950, ka 472, sg. 460, inv. č. 401, s. 205. OCT uvádí konkrétní čísla účastníků slavnosti, která ale nejsou pro tuto kapitolu důležité.

*bohoslužby každý den, za dosti velké účasti věřících v počtu 80 – 100*³¹⁷, anebo že kostel byl „nabytý věřícími a zvědavci“.³¹⁸ Církevní tajemník také sledoval sociální rozvrstvení obyvatelstva na českobrodském okrese, které se slavností účastnilo. Vyjadřuje, že „sociální složení věřících bylo ze všech vrstev občanů“³¹⁹, nebo že „přítomní věřící jsou příslušníci všech politických stran a ostatní občané nepartijní, včetně mládeže“.³²⁰

Většinou OCT sděluje pouze informaci, že se řeholnice účastnily průvodu, bez jakýchkoliv dalších poznámek. Zprávou z 28. května 1953 informuje, že řeholnice se „májových bohoslužeb“ účastní v plném počtu a také chodí do kostela v Českém Brodě na ranní bohoslužby.³²¹

Velmi podrobně informuje okresní církevní tajemník ve zprávě z dubna 1952 o nezvykle velkém počtu návštěvníků, kteří se účastnili slavnosti Zmrtvýchvstání Páně v Českém Brodě. Průvodu od kostela sv. Gotharda přes náměstí zpět ke kostelu se kromě mladých lidí do třiceti let, školních dětí, zpěváků, ministrantů a dalších účastnily i řeholní ošetřovatelky z nemocnice. V některých domech byly během průvodu rozsvíceny svíce. OCT konstatuje, že si musí všimnout, jestli tito lidé „budou mít ve svých oknech výzdobu o prvním máji“.³²²³²³ O pár řádků níže hodnotí církevní tajemník průvod jako tichou dobře organizovanou demonstraci.³²⁴ Zmiňuje se také o průvodech s velkým počtem účastníků v Úvalech a v Kostelci nad Černými lesy. Je tedy zřejmé, že náboženský život na českobrodském okrese byl v padesátých letech stále velmi živý.³²⁵ I když byl současně pod kontrolou ve smyslu evidence jednotlivých slavností a angažmá obyvatel.

³¹⁷ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 116. OCT uvádí konkrétní čísla účastníků slavnosti, která ale nejsou pro tuto kapitolu důležitá.

³¹⁸ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 165.

³¹⁹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 116.

³²⁰ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1949-1950, ka 472, sg. 460, inv. č. 401, s. 211.

³²¹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 162.

³²² SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 221.

³²³ Ve své zprávě z porady v dubnu 1951 k oslavám Svátku práce v Českém Brodě má OCT zmínku o tom, že bylo „připomenuto, zda-li by se neúčastnili [průvodu v den Svátku práce – pozn. autorky] též všichni duchovní a řádové sestry ze státní nemocnice v Českém Brodě. Zároveň bylo poukazováno na to, že když se mohly [řeholnice – pozn. autorky] zúčastnit průvodu „Vzkříšení“ [slavnosti Zmrtvýchvstání Páně v dubnu – pozn. autorky], mohou se též zúčastnit průvodu 1. máje.“ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 269.

³²⁴ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 222.

³²⁵ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 222.

Ve fondu ONV Český Brod se nachází karton *Bohoslužebné úkony, poutě, procesí ap.*,³²⁶ ve kterém jsou početné žádosti kněží z českobrodského okresu, kteří žádají okresního církevního tajemníka o schválení různých církevních slavností. Církevní tajemník je ve většině případů schválil. Z této podkapitoly je zřejmé, že slavností se účastnilo mnoho lidí z českobrodského okresu. Velká návštěvnost církevních slavností značí vysokou religiozitu tohoto okresu. Lidé se zde mohli setkávat také s řeholními ošetřovatelkami a kněžímí v českobrodské nemocnici. Nemocniční kaple, do které, jak je již popsáno v předchozí kapitole, docházeli lidé z Českého Brodu, a obecně nemocnice, ve které působily řeholnice, mohou být jednou z malých součástí religiózní sítě okresu českobrodského. Aktivita řeholnic, ať už to byly rozhovory s pacienty o víře, přátelství s laickými ošetřovatelkami nebo jejich účast na církevních slavnostech, byly součástí religiózní situace na Českobrodsku, se kterou se musel OCT nějakým způsobem vypořádat. Přinejmenším o ní podával četné zprávy na KNV v Praze. Aktivní činnost sester však patřila k jednomu z mnoha důvodů, kvůli kterým byl OCT zaneprázdněn.

5.3. Školení řeholnic o „lidově-demokratickém zřízení“

Sestry boromejky si po celou dobu svého působení v českobrodské nemocnici uchovávaly řeholní kázeň a náboženský život. Proto OCT vyvinul snahu alespoň řeholnice politicky vychovat. Na schůzi závodní organizace KSČ konané v prosinci 1950 v českobrodské nemocnici byl sestrám přidělen tzv. politický vychovatel Jaroslav Bělohlávek. Kromě toho bylo určeno, že jedenkrát měsíčně bude za řeholními ošetřovatelkami docházet OCT a bude také provádět jejich školení.³²⁷

Okresní církevní tajemník si v lednu 1951 naplánoval seznámení sester s mezinárodní situací.³²⁸ Na konci srpna téhož roku chtěl hodnotit chování sester boromejek a jejich názory na probíhající žně a celosvětovou situaci. Od prosince roku 1950 se však církevnímu tajemníkovi nepodařilo přesvědčit řeholnice, aby se jednou měsíčně účastnily dvacetiminutového politického školení o mezinárodních událostech a o dění v Československu. Účast svých sester na školeních totiž výslovně zamítla sestra představená Theodula.

³²⁶ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Bohoslužebné úkony, poutě, procesí ap., ka 476, inv. č. 404., s. 219-188.

³²⁷ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 402.

³²⁸ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 394.

Okresní církevní tajemník ve zprávě na církevní oddělení KNV v Praze píše o p. Janu Stejskalovi, knězi přiděleném k nemocnici, který je prý příčinou odmítavého postoje sestry Theoduly k účasti ostatních řeholnic na školení.³²⁹ Žádá ve zprávě ze srpna 1951 o přeložení p. Stejskala na jiný okres a do českobrodské nemocnice chce přidělit jiného „*pokrokového duchovního*“, který by působil na sestry tak, jak by OCT požadoval.

Krajský církevní tajemník doporučil okresnímu církevnímu tajemníkovi, aby při jednání s matkou představenou zmínil, že i všichni římskokatoličtí kněží z českobrodského okresu (i p. Stejskal) se účastní měsíčních besed, tedy jakéhosi politického školení. „*Dvojakou*“ roli Jana Stejskala KCT popsal tak, že na jednu stranu se účastní besed, ale na druhou podporuje řádové sestry v odmítavém stanovisku v otázce politického školení, a žádal OCT, aby tuto roli při jednání se sestrami vyzdvihl. Možnost změny p. Stejskala přiděleného k nemocnici však krajský církevní tajemník vyloučil.³³⁰ Snad z toho důvodu, aby nevyvolával mezi řeholnicemi neklid.

Styl argumentace okresního církevního tajemníka lze najít v jeho dopise sestře představené z počátku února 1951. OCT sestru žádá, aby se alespoň některé řádové ošetřovatelky zúčastnily mírového projevu. Uznal sice pracovní přetížení všech řeholnic, ale následně jeho slova přesvědčování působí až dojmem vyhrožování nebo přinejmenším upozornění. Tato vyjádření ukazují jeho myšlenkový svět a dobovou atmosféru mírového protiválečného boje. OCT sestru představenou informuje, že dělnická třída sleduje všechny, kteří se projevu o míru neúčastní nebo neprojeví zájem o zachování mírového stavu. Tím se totiž podle jeho slov staví „*po bok těch, kteří harašejí zbraněmi a připravují novou ještě strašnější válku.*“³³¹

O dalších školeních se už OCT ve svých zprávách nezmiňuje. I přes veškerou snahu okresního církevního tajemníka a opakovaném přesvědčování sestry Theoduly už pravděpodobně k žádným politickým školením až do odchodu řeholnic z nemocnice v roce 1959 nedošlo. Opět lze i v tomto případě rozpoznat, že si řeholnice dokázaly vytvořit možnost pro nesouhlas s rozhodnutím církevního tajemníka. Vyjádření OCT, zmíněné na začátku této kapitoly, kterými popisoval řeholnice, se v tomto kontextu ukazují jako nepravdivé. Je zřejmé, že matka představená přesně věděla, proč se politickým školením brání, a proč všechny sestry dbají na dodržování řeholní kázně. Českobrodské řeholní ošetřovatelky komunikovaly se svým generálním mateřincem v Praze, dále s páterem Gráfem a Sršněm, kteří

³²⁹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 394.

³³⁰ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 357.

³³¹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Řádové sestry 1949-1958, ka 476, sg. 463/4, inv. č. 407, list nečíslován.

je docházeli do nemocnice zpovídat, a s p. Stejskalem, který vystupoval, jak je známo ze zpráv OCT, proti komunistickému režimu. I na nižších úrovních struktury římskokatolické církve její členové věděli, jaký úmysl s nimi komunisté mají a podle toho se snažili tlaku na umenšení role církve ve společnosti bránit.

5.4. Volby v roce 1954

Politickou událostí, které přikládal českobrodský OCT velikou důležitost, byly volby v roce 1954. V květnu proběhly volby do národních výborů (MNV, ONV a KNV) a v listopadu volby do Národního shromáždění a Slovenské národní rady. Okresní církevní tajemník téměř konstantně od února do listopadu 1954 navštěvoval řeholnice a přesvědčoval je, aby se dostavily k volbám. Řeholnice se zpočátku neúčastnily tzv. všenárodní diskuze, předvolebních kampaní ani žádných veřejných schůzí před volbami, o čemž OCT pečlivě informoval na KNV. Důvodem jejich neúčasti na schůzích byla zaneprázdněnost péčí o pacienty. Na otázky, zda řeholní ošetřovatelky přijdou k volbám, odpověděly církevnímu tajemníkovi kladně. Avšak na dotaz, jestli budou volit kandidáty Národní fronty (dále NF), zpočátku neodpovídaly.³³²

OCT tedy změnil svou taktiku. Ve zprávě ze 17. května 1954, den po konaných volbách, informoval o způsobu, jaký pro jednání s řeholnicemi zvolil. V předvolební kampani si všechny svolal na schůzi v nemocnici, na které s nimi hovořil o volebním zákoně a seznámil je s průběhem voleb. Také mluvil s každou sestrou osobně a všechny mu přislíbily, že se voleb zúčastní a nyní i to, že budou volit kandidáty NF.³³³ Jestli se tak skutečně stalo, není možné zjistit. Podle hlášení církevního tajemníka probíhala účast všech řeholních ošetřovatelek u voleb dne 16. května tak, že do volební místnosti vždy vstupovaly po třech, odvolily do desáté hodiny dopolední a OCT byl přesvědčen, že všechny volily kandidáta NF.³³⁴ Opět – není možné žádným způsobem ověřit, zda tomu tak skutečně bylo.

Od srpna 1954 začíná okresní církevní tajemník opět několikrát měsíčně hovořit se řádovými sestrami o nadcházejících listopadových volbách do Národního shromáždění. Řeholnice přislíbily, že splní svou občanskou povinnost a k volbám se dostaví stejně jako v květnu. Ale jinak církevnímu tajemníkovi připomněly, že se politikou nezabývají a jejich

³³² SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 123, 124.

³³³ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 111.

³³⁴ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 103.

posláním je ošetřovat nemocné.³³⁵ Ve volební den, 28. listopadu 1954, přišly k volbám všechny řeholní ošetřovatelky. O svém předpokladu, koho řeholnice volily, se OCT tentokrát již nezmiňuje, ale podává hlášení o jedné ze sester, která „*volila manifestačně*“.³³⁶

K mezinárodním politickým otázkám jako byla v padesátých letech například válka v Koreji, se řeholnice ve zprávách OCT téměř nevyjadřují. Pouze na několika místech svých hlášení během první poloviny padesátých let zmiňuje církevní tajemník i mírové otázky, které byly v tomto desetiletí velmi sledovány. Řeholnice se k otázkám války vyjadřovaly odmítavě. Válku si rozhodně nepřály a slovy OCT „*vždy budou státi na straně těch kteří bojují o zachování míru na celém světě*“.³³⁷

Pokud se týká veřejné politiky jako takové, tak zprostředkovaně skrze zprávy OCT lze zaznamenat neměnicí se tendenci řeholnic neúčastnit se jakýchkoli politických událostí (schůzí, průvodu na Svátek práce). V případě, že je církevní tajemník vyzval, aby přišly na předvolební schůzi a poté k volbám, zpočátku odmítaly svou přítomnost na jakýchkoliv politických akcích, ale poté si obsah schůze vyslechly. K volbám přišly podle hlášení OCT všechny sestry, ale jinak se k politice nevyjadřovaly a spíše se uzavřely do svého společenství, byly pracovně vytíženy, dodržovaly řeholní kázeň a nevzdávaly se své zbožnosti.

I přes snahy církevních tajemníků, vedení nemocnice a představitelů závodní organizace KSČ a závodní rady si řeholnice dokázaly uhájit vlastní prostor, aby mohly nadále udržovat věrnost řádu. Po pracovní stránce jim nemohlo být nic vyčteno. Navíc českobrodská nemocnice neměla dostatek laických zdravotních sester, kterými by řeholní ošetřovatelky nahradila. A proto, pokud matka představená odmítla nařízené pokyny vůči společenství řeholnic, nemělo vedení nemocnice ani OCT žádný prostředek, jak sestry k nastaveným pravidlům donutit.

5.5. Odchod řeholnic z nemocnice

V průběhu padesátých let se objevila tendence snižování počtu řeholních ošetřovatelek v českobrodské nemocnici. V průběhu několika let docházelo k požadavkům různých součástí ONV, KNV nebo vedení domova pro seniory, které potřebovaly další ošetřovatelské síly

³³⁵ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 104.

³³⁶ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 86.

³³⁷ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, list nečíslován.

v nemocničních či sociálních zařízeních. Byl to například českobrodský ústav pro chronicky nemocné nebo domovy pro seniory v Bylanech a v Českém Brodě.

Řeholnice bydlely v jedné části českobrodské nemocnice, kde měly klauzuru, až do jejich odchodu v roce 1959. Byla pro ně vyčleněna část nemocnice, ve které měly klauzuru. Už od července roku 1952 docházelo v nemocnici k jednání o rozšiřování prostorů pro pokoje pacientů. V rámci uvolnění míst pro další lůžka se snažil OCT spolu se správou nemocnice řeholnice „trochu přimáčknout“, a zrušit nemocniční kapli.³³⁸ Dále píše církevní tajemník o přestěhování sester do jiného bloku nemocnice a uvažuje o jejich nahrazení civilními ošetřovatelkami, jakmile je nemocnice získá.³³⁹

V prosinci roku 1952 mělo dojít k dalšímu snížení počtu řeholnic v českobrodské nemocnici. Do českobrodského *Domova pro přestárlé*, jak se dobově toto zařízení nazývalo, bylo dovezeno šestnáct ležících seniorů z Počernic. Stav Domova se tedy navýšil, avšak ošetřující personál nikoliv. Ředitel Domova požádal vedení českobrodské nemocnice o přidělení několika sester pro výpomoc při péči o seniory. Vedení nemocnice jednalo se sestrou představenou, která souhlasila, aby do Domova docházely dočasně na noční služby dvě řeholnice. V přípisu zprávy OCT bylo na začátku ledna 1953 uvedeno, že do Domova bylo přijato pět ošetřovatelek Červeného kříže, jehož sestry tam pracovaly již předtím, a že žádné řeholnice do Domova nedochází.³⁴⁰ Početní stav řeholnic v českobrodské nemocnici zůstával tedy nadále nezměněn.

V květnu roku 1953 OCT poznal neřešitelnost situace. Nahradit řeholnice civilními ošetřovatelkami nebylo možné, a tak se rozhodl přesvědčit řádové sestry, aby vystoupily z řádu, tzv. svlékly řeholní šat, a zůstaly v nemocnici jako civilní ošetřovatelky. Všechny sestry tuto možnost odmítly, protože byly stále vázány smlouvou s Kongregací. Přistoupily by na toto řešení v případě, pokud by bylo vydáno vládní nařízení týkající se působení řádových sester v nemocnicích.³⁴¹ K ničemu takovému však nedošlo a řeholnice zůstaly v nemocnici působit i nadále. V červnu téhož roku se sestra představená zajímala u OCT o to, kdy a kam budou přestěhovány z důvodu otevření nového gynekologicko-porodnického oddělení, které bylo otevřeno v září 1953. Dostalo se jí odpovědi o prozatímním odložení jejich stěhování.³⁴²

³³⁸ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 199.

³³⁹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 192.

³⁴⁰ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 243.

³⁴¹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 165.

³⁴² SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 106.

V září téhož roku byla v českobrodské nemocnici zaměstnána vrchní civilní sestra, členka strany, plnicí pokyny od ONV a MNV v Českém Brodě, která řídila i činnost řádových ošetřovatelek.³⁴³ O této výměně se nachází informace i v kronice sester boromejek působících v nemocnici. Pozice vrchní sestry, kterou doteď zastávala sestra představená Theodula, byla nahrazena civilní osobou. Sestra Theodula byla poslána k ostatním řeholnicím k práci na odděleních. Celkově působilo v nemocnici v roce 1953 deset řádových ošetřovatelek a jedna sestra představená. Sestra Ignacie odešla kvůli nemoci do mělnické nemocnice a vedení českobrodské nemocnice s ní rozvázalo pracovní poměr.³⁴⁴

V roce 1955 bylo sestrám omezeno místo, v němž v nemocnici bydlely. Menší kaple byla řeholnicím vytvořena v prostorech jejich ubytování, protože původní nemocniční kaple byla zabrána pro účely nemocnice. Počet sester byl v této době snížen na devět. Působily tedy pouze na chirurgickém a části interního oddělení. Docházelo k zvyšování počtu civilních ošetřovatelek na jednotlivých odděleních a operačních sálech.³⁴⁵ Došlo k výměně některých primářů i lékařů. Představené i členky Kongregace tušily, že se odchod řeholnic z českobrodské nemocnice blíží.³⁴⁶

Na začátku roku 1956 opět jednaly orgány KNV, ONV a vedení nemocnice o odsunutí řeholnic do *Domova pro přestárlé* (dále domov pro seniory) v Českém Brodě. KCT upozorňoval, že by nešlo o jejich propuštění, ale o využití jejich schopností v tomto sociálním ústavu.³⁴⁷ Během zimy roku 1956 se také jednalo o odsunutí nejstarší řeholnice z nemocnice, která setrvala v klauzuře, ale už se aktivně nevěnovala péči o pacienty.³⁴⁸ Pravděpodobně šlo o sestru představenou Theodulu.

Pro přehlednost jednání o přesunutí sester do jiného zařízení, ve kterém by se uplatnily, sledujme vývoj událostí po jednotlivých měsících. V březnu 1956 bylo podle zprávy OCT vše přichystáno pro to, aby byly sestry přesunuty do českobrodského domova seniorů.³⁴⁹ V dubnu se jednalo o připojení *Krajského ústavu pro chronicky nemocné*

³⁴³ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 151.

³⁴⁴ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 141.

³⁴⁵ INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 72.

³⁴⁶ INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 72.

³⁴⁷ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 191.

³⁴⁸ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 39.

³⁴⁹ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 45.

k českobrodské nemocnici. V květnu zdůrazňuje OCT svůj návrh na poskytnutí čtyř řeholnic z nemocnice domovu pro seniory v Českém Brodě.³⁵⁰

Zároveň se opět v květnu jednalo mezi Odborem sociálního zabezpečení rady ONV, týmiž odbory rady KNV a mezi krajským církevním tajemníkem o začlenění *Krajského ústavu pro chronicky nemocné* k českobrodské nemocnici.³⁵¹ Do budovy *Krajského ústavu pro chronicky nemocné* by se přestěhovalo devět řeholnic z nemocnice. Z těchto devíti sester se měly ještě čtyři přesunout do domova pro seniory v Bylanech v českobrodském okrese, ve kterém už působily sestry vincentky. OCT napsal, že náboženský život sester boromejek by byl zachován, protože v Bylanech se nacházel římskokatolický kostel, který spravoval bývalý zpovědník řeholnic v nemocnici, p. Sršeň.³⁵²

V srpnu a červenci roku 1956 okresní církevní tajemník stále neobdržel žádné rozhodnutí zdravotnického odboru při KNV o rozšíření nemocničních prostor v Českém Brodě a přesunutí sester. V kapli, i když v omezeném prostoru, nadále probíhaly bohoslužby, které sloužili kněží Gráf a Sršeň.³⁵³ I ve vyhrocené době, kdy mohlo být rozhodnuto každým dnem o odsunutí řeholnic a tím o zrušení kaple, se oba kněží snažili o pokračující chod náboženského života v nemocnici.

Na podzim roku 1956 nedošlo k žádným změnám. Nejbližší zprávou k termínu odsunutí sester v listopadu roku 1959 je hlášení z října 1957. OCT v něm informuje o žádosti, kterou podalo vedení českobrodské nemocnice zdravotnímu odboru rady KNV, aby povolilo zrušení nemocniční kaple. Okresní církevní tajemník to vysvětluje následujícími argumenty. Aktivně pracujících řeholnic je v nemocnici pouze osm a většinou navštěvují bohoslužby v českobrodském kostele sv. Gotharda. Nově měla být kaple nahrazena kanceláři okresní hygienické stanice a zdravotního odboru rady ONV.³⁵⁴ Podle osobního svědectví paní Kohoutové se po odchodu řeholnic v kapli konaly schůze ROH. Nelze najít ve zprávách OCT žádné upřesnění, jak tomu skutečně bylo. Zda byla kaple přetvořena v kanceláře, anebo se zde konaly schůze ROH.

Jak je již známo z předchozí kapitoly, kaple sv. Prokopa v českobrodské nemocnici byla prostorem, ve kterém se přinejmenším od roku 1949 setkávali protikomunisticky

³⁵⁰ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 50.

³⁵¹ Ve zprávách OCT je taktéž používán název Krajský ošetrovací ústav pro chroniky.

³⁵² SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 172.

³⁵³ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, s. 54.

³⁵⁴ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, list nečíslován. Předchozí list s hlavičkou ONV je očíslován 15.

smýšlející lidé. Nemocniční kaple tedy byla stále církevním místem, možná jedním z náboženských center českobrodského okresu, které bylo vedeno téměř po celou dobu své poúnorové existence v pečlivé patrnosti OCT. Jeho snahy o omezení sloužení bohoslužeb, udělování svátostí a úplné zrušení kaple, mu stěžovala přítomnost sester boromejek, které kapli užívaly. Církevní tajemník napsal o kapli, že je to „výrobna církevních křtů na okrese!“³⁵⁵

Po celé období padesátých let byla nemocniční kaple místem, o kterém se ve svých hlášeníh OCT vyjadřuje s nelibostí, protože ho kromě činnosti řeholních ošetřovatelek znepokojovala svým potenciálem ke shromažďování věřících občanů se stejným protirežimně zaměřeným názorem. Kromě toho, že se v kapli účastnili lidé církevních obřadů, mohli si zároveň na tomto místě svůj odlišný názor, než byl ten oficiální, upevňovat a povzbuzovat se v něm. Navíc byla kaple místem, ve kterém stále probíhaly křty narozených dětí, k čemuž by uprostřed zestátněné nemocnice nemělo vůbec docházet. Církevní tajemník tedy vnímal, že místo toho, aby aktivity církve ustupovaly do pozadí, v kapli naopak nadále probíhala její relativně neomezená činnost.

Z důvodu nedostatku zpráv OCT o konečném odchodu řeholnic se nabízí využití kroniky, kterou si řádové sestry psaly v době svého působení v českobrodské nemocnici. Koncem měsíce října v roce 1959 byla sestra představená Theodula zavolána do kanceláře ředitele nemocnice. Obdržela výpověď pro sebe a všechny své sestry. Řeholnice byly přemlouvány, aby odložily řeholní roucho a zůstaly nadále sloužit v nemocnici jako sestry civilní. Všechny tuto možnost odmítly. Zařízení kaple, některá mešní roucha a bohoslužebné předměty byly předány kostelu sv. Gotharda v Českém Brodě.³⁵⁶ Oltář z kaple byl umístěn na ochozu kostela sv. Gotharda v Českém Brodě.³⁵⁷

Dne 14. listopadu 1959 se řeholnice odebraly naposledy v pět hodin ráno na mši do českobrodského kostela. Na bohoslužbu se dostavili i někteří zaměstnanci nemocnice a lidé z Českého Brodu, aby se s řádovými sestrami rozloučili. Kněz sloužící mši i ostatním sestřím děkovali za jejich dlouholetou činnost v nemocnici a laskavou péči o nemocné. Po snídani opustily místo své dosavadní činnosti a byly zařazeny do Charitních domovů,³⁵⁸ tzn. do

³⁵⁵ SOKA Kolín, f. ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401, list nečíslován. Předchozí list s hlavičkou ONV je očíslován s. 15.

³⁵⁶ INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 72-73.

³⁵⁷ Tuto informaci získala autorka od PhDr. Vladimíra Jakuba Mrvika, Ph.D. Z e-mailové korespondence 16. 4. 2018.

³⁵⁸ INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967, s. 73.

domovů, sociálních zařízení nebo nemocnic, které zřizovala Česká katolická charita. Pro starší řeholnice tyto domovy sloužily jako poskytovatelé kompletních sociálních služeb a pro mladší řeholnice jako místo pro své pracovní uplatnění a péči o starší sestry, pokud musely z původních míst svého zaměstnání odejít.

Sestry Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského³⁵⁹ odešly z Prahy do vesnice jménem Hradiště u Znojma. Zde se nacházel klášter Řádu Křížovníků s červenou hvězdou.³⁶⁰ Tento klášter byl však mužskému řádu v roce 1950 odebrán, řád zrušen a řeholníci perzekvováni. Pražské sestry boromejky přišly do této moravské vesnice v roce 1958. Do Znojma-Hradiště odešly v roce 1959 i českobrodské řeholnice.³⁶¹ Podle svědectví paní Kohoutové podepsal dokument o odchodu řeholnic z nemocnice administrativní správce Cinkl.³⁶²

Podle osobního svědectví pamětnice zůstala v nemocnici jediná řeholnice, sestra Berarda, protože byla nejmladší a především uměla pracovat se speciálním narkotizačním přístrojem, tzv. VATROU, která se používala na operačním sále. Chtěla odjet s ostatními sestrami na Moravu, ale nebylo jí to dovoleno vedením nemocnice. Pokud by sestra Berarda odešla spolu s ostatními, byla by obviněna z toho, že odcizila z nemocnice tento narkotizační přístroj. Z toho by plynuly konsekvence pro celý řád.³⁶³

Ve skutečnosti nebyl tento přístroj ještě zapsán na inventáři nemocnice, úředně tedy neexistoval. Tato situace byla proti sestře Berardě využita, byla donucena, aby svlékla řeholní šat a pracovala v nemocnici dále jako civilní zdravotní sestra. Z vyprávění pamětnice není jasné, kdo na sestru Berardu vyvíjel nátlak, jestli vedení nemocnice nebo OCT. Každopádně tato řeholnice zůstala určitou dobu pracovat v nemocnici. Poté se vrátila na Moravu za sestrami své Kongregace, ale už jí nebylo dovoleno obléknout znovu řeholní roucho. Byla tedy civilní řádovou řidičkou,³⁶⁴ což přinášelo v tehdejší době nepochybné výhody.

Jednotlivé peripetie vztahu církevního tajemníka a řeholnic jsou součástí příběhu o uplatňování politických požadavků a rozhodnutí komunistického režimu vůči římskokatolické církvi působící ve veřejném prostoru – v nemocnici. Tento příběh neobsahuje

³⁵⁹ K perzekuci sester boromejek, počtu odsouzených a vězňených sester viz VLČEK, Vojtěch. *Ženské řehole za komunismu (1948-1989): sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze*. Olomouc: MCM, 2005, s. 215-231.

³⁶⁰ Křížovnícký klášter se stal útočištěm sester. Vytvořily si zde svůj charitní dům a mezi lety 1970 až 1988 zde působila generální představená řádu matka Vojtěcha Hasmandová. Ústředí řádu zde měly sestry až do roku 1996.

³⁶¹ Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018.

³⁶² Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018.

³⁶³ Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018.

³⁶⁴ Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018.

pouhé jednostranné utlačování a umenšování duchovní činnosti církve v nemocnici, ale je v něm zachycen i konkrétní nesouhlas řeholnic s požadavky OCT. Tato rezistence umožnila řádovým ošetřovatelkám vytvořit si vlastní nebo alespoň přijatelnější podmínky pro své působení v nemocnici a možnost udržet si svůj řeholní život.

V českobrodské nemocnici, která měla být podle politického světonázoru KSČ ideálně materialistickým prostorem, se tak stýkaly dva odlišné světy. Svět materialistický a ateistický reprezentovaný církevním tajemníkem spolu se státními či stranickými orgány, které zasahovaly do vedení nemocnice a upravovaly činnost církve ve zdravotních ústavech, a svět duchovní, který zastupovali kněží a řeholnice působící v nemocnici.

Místem v českobrodské nemocnici, které zaměstnávalo pozornost církevního tajemníka, byla nemocniční kaple, v níž se sloužily bohoslužby a křtily děti. Kaple sv. Prokopa sloužila v některých letech k setkávání věřících, kteří smýšleli protirežimně. Kaple v nemocnici je tedy konkrétním důkazem potýkání materialistických ateistických a duchovních představ o životě člověka.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo popsat vztah komunistického režimu (státu) a římskokatolické církve ve specifickém prostoru nemocnice. I na této lokální úrovni se uplatňovala politika státu vůči církvím, kterou zprostředkoval okresní církevní tajemník, a objevoval se zde obecný odmítavý přístup církve k požadavkům státu a k jeho kontrole a následným perzekucím vůči církvi. Těžištěm závěrů vyvozených z archivních pramenů a dobových textů je především *stýkání a potýkání* okresního církevního tajemníka a řádových sester poukazující na dynamickou povahu jejich vztahu.

Na prvním místě lze uvést jeden ze závěrů, že v českobrodské nemocnici vzniklo nezřetelné, jen těžce kontrolovatelné prostředí. I přestože jsou v této práci uvedeny příklady z jiných nemocnic v republice, tato bakalářská práce neodhalila, jak skutečně probíhala v českobrodské nemocnici praxe křtění dětí (jistě je pouze to, že křty probíhaly v nemocniční kapli), jak se matky o křtech dozvíдалy, jakým způsobem probíhalo poslední pomazání, jestli na pokojích, jak určoval oběžník, nebo byl pacient převezen do kaple či jiné místnosti určené k tomuto účelu. Nebylo zjištěno ani to, jak se pacienti dozvíдали, že bude v nemocniční kapli sloužena bohoslužba. Možná se vše podstatné dozvíдали od řeholnic nebo v prostorech nemocnice mohly viset informační vývěsky či byl určen pevný čas, kdy se mše konaly. Tento nejasný a nekontrolovatelný prostor vznikl pravděpodobně z důvodu zaneprázdněnosti OCT, který měl na starost celý českobrodský okres, a nebylo v jeho silách sledovat činnost řeholnic a kněží v nemocnici. Dalším důvodem byl také fakt, že řeholnice si dávaly velký pozor, aby je při jejich rozhovorech s pacienty nikdo neviděl, a i kněží byli jistě obezřetní.

V průběhu výzkumu bylo objeveno několik dobových snah komunistického režimu, s jakými zacházel s prostorem nemocnice a s církví v ní působící. I přestože byl novým subjektem, jak už bylo zmíněno v úvodu práce, který vstoupil do prostorou nemocnice až po římskokatolické církvi. Jedním ze způsobů, jakým chtěl komunistický režim upravit, sjednotit a v konečném důsledku marginalizovat církevní činnost v nemocnicích, byly oběžníky vydané Ministerstvem zdravotnictví a Státním úřadem pro věci církevní. Z pohledu komunistického režimu byl způsob, jakým byla činnost církve v nemocnicích prováděna před únorem 1948, v nové době již nevhodný a bylo nutné ji upravit a ideálně omezit až zakázat úplně. Zestátněná nemocnice byla pohledem režimu zdravotnickým ústavem, který pečoval o zdraví pracujícího lidu, na nějž nesměla mít vliv žádná církev, protože to škodilo jeho potenciálu budovat socialismus.

Pro úpravu činností církve v nemocnicích byly vydány dva oběžníky. V roce 1952 byl vydán oběžník, který upravoval křty novorozenců dětí v nemocnicích. V roce 1956 vyšel

oběžník upravující sloužení bohoslužeb a udělování svátostí v nemocnicích. Po analýze textů obou oběžníků bylo zjištěno, že tendencí vysokých institucí podléhajících KSČ bylo především oddělit věřící pacienty od těch nevěřících, tím zamezit vlivu církve na společnost, která měla být ateistická, a marginalizovat vliv církve v prostředí nemocnice. Také je z oběžníků zřejmé, že deklarovaly značný zájem socialistického zdravotnictví na zdraví občanů, avšak zároveň byly komunistickým režimem využívány k upořádání role církve ve veřejném prostoru nemocnice.

Slabinou oběžníků se však ukázala jejich nejasnost, v důsledku níž mohlo docházet k různým dezinterpretacím a nedodržování jejich pokynů personálem nemocnice, ať už civilním nebo řeholním. V práci je popsáno několik konkrétních příkladů nejen z českobrodské nemocnice, díky nimž lze konstatovat, že k tomuto nedodržování opravdu docházelo. Jedním z předpokladů bylo, že civilní personál nemusel uposlechnout instrukce oběžníků a mohl podle svého vlastního uvážení, i ideologicky zbarveného, zacházet s činností církve v nemocnici a s přáním pacientů například o poslední pomazání. V případě českobrodské nemocnice se tato hypotéza nepotvrdila, i když není vyloučeno, že k vlastnímu výkladu oběžníků lékaři a civilními zdravotnicemi v jiných nemocnicích docházelo. Tím pádem by mohlo dojít k určitému delegování zodpovědnosti státu za prostor nemocnice na samotný nemocniční personál. Důvody možného nedodržování oběžníků řeholním personálem a kněžími nemusí být popisovány.

I přesto však členové českobrodského lékařského personálu, kteří byli členy některé z církví, i kdyby pouze matrikovými, měli s řeholicemi korektní vztahy a vážili si jich za jejich kvalitní a svědomitou péči o pacienty. Některé civilní ošetřovatelky měly s řádovými sestrami dokonce velmi přátelské vztahy, a to natolik, že se sestry boromejky účastnily svatby jedné civilní sestry. Navíc někteří z civilního zdravotnického personálu navštěvovali spolu s řeholicemi bohoslužby. Všechny spojoval stejný profesní cíl. Odborná a svědomitá péče o zdraví pacientů bez ohledu na politický režim. V kapitole o dějinách českobrodské nemocnice jsou popsána období před únorem 1948. I v těchto obdobích lze tento profesní cíl rozpoznat. I přestože se podmínky, v jakých řádové ošetřovatelky působily, v něčem měnily, například v zásadách státu do činnosti církve v nemocnicích a v něčem naopak zůstávaly nezměněny, například v nedostatku ošetřovatelského personálu a velkého množství pacientů. V důsledku toho docházelo ke značné vyčerpanosti dosavadního civilního i řádového personálu.

Rolí církve v nemocnicích, kromě ošetřovatelské služby řeholic, bylo především poskytovat útěchu v těžkých chvílích života, nabídnout duchovní rozměr života nejen v posledních hodinách člověka a účastnit se radostných událostí jako je narození dítěte a jeho

křest. Nemocnice se tedy stala prostorem *stýkání a potýkání* dvou subjektů. Materialistického ateistického subjektu zastupovaného komunistickým světonázorem církevního tajemníka a duchovním subjektem, který zastupovali kněží a řádové sestry.

Pečovatelská činnost řeholnic však byla pro komunistický režim - na rozdíl od činnosti kněží v nemocnici - nepostradatelná z několika praktických důvodů. Pro stát bylo výhodné, aby řádové sestry zůstávaly pracovat v českobrodské nemocnici. Jejich péče o pacienty byla kvalitní, pro stát to bylo levné a civilních ošetřovatelek, kterými by mohly být řeholnice nahrazeny, byl nedostatek. Bylo to levné z toho důvodu, že českobrodské řeholnice sice spadaly pod státem určenou osmihodinovou pracovní dobu, ale v nemocnici bydlely, takže mohly být pacientům kdykoliv k dispozici. Stát jim však platil pouze tuto určenou dobu.

Dochovaly se dokonce zprávy o tom, že OCT přemlouval řádové sestry, aby v českobrodské nemocnici zůstaly. Řeholnice odmítly pobírat plat také z toho důvodu, že rozpoznaly, že pokud by se staly státními zaměstnankyněmi s platovým ohodnocením od státu, mohl by s nimi zacházet podle svého uvážení. Zasáhl by do jejich společenství a rozdělil by je do jiných nemocnic či sociálních ústavů nebo by je poslal do průmyslové výroby, případně by je donutil svléknout řeholní šat a zůstat v nemocnici jako civilní ošetřovatelky. Plat byl tedy řeholnicím vyplácen jinými způsoby - na společný účet u sestry představené nebo později na vkladní knížky.

Politické soupeření a ideologická výchova obyvatelstva pokračovala a OCT jí chtěl podrobit i řeholnice. Politickými školeními a různými schůzemi chtěl řeholnice přesvědčit, aby změnilý názor na stávající režim. Řádové sestry v čele se sestrou představenou tato školení odmítaly a ani dalším jeho požadavkům nevyhověly. Kromě účasti u voleb, k nimž se v roce 1954 dostavily. Odmítnutí požadavků církevního tajemníka a nesouhlas s jeho představami o podvolení řeholnic činilo z komunity sester samostatného aktéra v prostoru nemocnice. Tento jejich nesouhlas jim umožnil vytvořit si vlastní nebo alespoň přijatelnější podmínky pro své působení v nemocnici a možnost udržet si svůj řeholní život bez větších změn. OCT s jejich přístupem nemohl v podstatě nic dělat a měl obrazně řečeno svázané ruce, protože řeholní ošetřovatelky byly v nemocnici potřebné a ani podstatná část nemocničního personálu nebyla toho názoru, že by měly z nemocnice odejít. Lékaři většinou profesní kvality řeholnic chválili a měli s nimi korektní vztahy. K odchodu řádových sester došlo až v listopadu 1959.

Nemocniční kaple sv. Prokopa by si zasloužila v této bakalářské práci samostatnou kapitolu. Jak se ukázalo, byla důležitým místem v českobrodské nemocnici, tedy duchovním prostorem v zestátněném článku socialistického zdravotnictví. Přinejmenším od roku 1949 se

v kapli scházeli věřící lidé z Českého Brodu, kteří smýšleli protirežimně, byli nějakým způsobem postiženi komunistickým režimem a ve svém odlišném názoru od toho oficiálního se mohli v kapli vzájemně podporovat. Navíc se tam mohli stýkat s řeholnicemi a kněžími působícími v nemocnici a s věřícími pacienty, kteří do kaple přicházeli na bohoslužby. Kaple sv. Prokopa tedy mohla být součástí místní religiózní sítě.

K hlášením OCT neodmyslitelně patří i podávání informací o religiozitě Českobrodská, o níž se dozvídáme především z jeho hlášení o církevních slavnostech, jichž se účastnily i řádové ošetřovatelky. Během průzkumu těchto zpráv se ukázalo, že náboženský život v českobrodském okrese byl poměrně živý. I když byl kontrolován církevním tajemníkem. Alespoň drobné popsání religiozity sledovaného okresu nebylo na počátku bádání vůbec zamýšleno, nyní však doplnilo střípek do mozaiky činnosti církve nejen v českobrodské nemocnici, ale i v celém okrese.

Tato bakalářská práce nemá za cíl být vyčerpávajícím popisem *stýkání a potýkání* státu a církve odehrávajícím se v prostoru nemocnice. Často jsem při psaní práce narazila na nedostatek pramenů nebo na kusé roztříštěné informace, které by si zasloužily dalšího výzkumu a ne pouze neověřitelných hypotéz či dohadů. Proto toto téma lze opustit s vědomím o potřebě dalšího důslednějšího výzkumu. Během procesu bádání se objevilo několik velice zajímavých a podnětných skutečností, které se pro další průzkum nabízejí. Jednou z nich by bylo více přiblížit vztahy mezi civilním personálem, řeholními ošetřovatelkami a vedením nemocnice, případně i vedením města nebo obyvateli Českého Brodu a okolí, kteří byli pacienti českobrodské nemocnice v padesátých letech například jako děti či mladiství.

V případě *stýkání a potýkání* řeholnic, OCT a vedení nemocnice lze naznačit, že každý z těchto aktérů měl své vlastní zájmy, o něž mu primárně šlo. A snad nebude příliš troufalé tvrdit, že tyto rozdílné zájmy mohly dojít alespoň drobného konsenzu na jednom důležitém tématu. Tím byla péče o zdraví pacientů. Na této skutečnosti se mohli sjednotit všichni tři aktéři v prostoru nemocnice. Navíc jejich společným zájmem byl pokračující provoz nemocnice, který by byl jejich vzájemnými spory narušován. Museli tedy vedle sebe určitým způsobem koexistovat, přestože východiska jejich zájmů byla naprosto rozdílná a nesmiřitelná.

Tématem, jenž by si zasloužilo podrobnějšího výzkumu, je také sociální zázemí řeholnic, pro něž je dostupný materiál především z kádrových posudků sester boromejek, které vytvořil okresní církevní tajemník. Tento výzkum by byl jistě zajímavou sondou do života řeholnic a prostředí, odkud pocházely. Avšak poněkud navzdory tehdejšímu řádovému prostředí, protože vstoupením do řádu se řeholnice zapojovala do nového prostředí, nacházela

novou rodinu a její minulost byla ne nedůležitá nebo zapomenutá, ale spíše v zákrytu za její novou přítomností. To však pro dnešní výzkum, i když s citlivým zpracováním tématu a vědomím, že historik by měl čerpat z více archivních pramenů, není snad překážkou.

Další zpracování by si jistě zasloužily i jiné nemocnice, ve kterých se stýkal komunistický režim s činností církví. Z několika takových nemocničních mikrosond by už snad bylo vhodné generalizovat na nějaké všeobecné závěry vztahu státu a církve v nemocničním prostoru. Z jednoho příkladu českobrodské nemocnice generalizovat nelze, avšak exkurz do případu mostecké nemocnice by snad mohl být jakousi indicií, že podobná situace jako v Českém Brodě se mohla odehrávat i v jiných nemocničních zařízeních v tehdejším Československu.

Na úplný závěr lze říci, že i v současné době v mnoha nemocnicích poskytuje církev pacientům své služby. I v českobrodské nemocnici dnes působí nemocniční kaplan. Některé řády a kongregace se po listopadu 1989 vrátily k provozování svých nemocnic a vykonávají tuto činnost s přehledem a pečlivostí sobě vlastní. Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského provozují svou nemocnici pod petřínskými sady ve Vlašské ulici na Praze 1.³⁶⁵

³⁶⁵ Jejich nemocnice získala v roce 2006 první místo v internetové anketě o nejlepší nemocnici v očích pacientů v kategoriích nejlepší nemocnice Kraje a nejlepší nemocnice České republiky. Web HealthCare Institute. <http://www.hc-institute.org/cz/projekty/nemocnice-ceske-republiky/celostatni-projekt-nemocnice-cr-2006.html>. Náhled dne 15. 5. 2020.

Seznam pramenů a literatury

Archivy

Národní archiv v Praze

Fond Úřad předsednictva vlády - tajná spisovna, Poměry ve státní nemocnici v Mostě - řádové sestry Němky, ka 591, sg. 298/7/2, inv. č. 2389.

Fond Státní úřad pro věci církevní, Praha, ka 8, inv. č. 68.

Fond Státní úřad pro věci církevní, Praha, ka 852, inv. č. 60.

Státní oblastní archiv v Praze

Fond Středočeský krajský národní výbor Praha-církevní tajemník, ka 167, sg. 460.

Státní okresní archiv Kolín

Fond ONV Český Brod, Bohoslužebné úkony, poutě, procesí ap., ka 476, inv. č. 404.

Fond ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1949-1950, ka 472, sg. 460, inv. č. 401.

Fond ONV Český Brod, Církevní politika, sledování vývoje církevního života. Zprávy okresního církevního tajemníka 1951-1960, ka 473, sg. 460, inv. č. 401.

Fond ONV Český Brod, Řádové sestry 1949-1958, ka 476, sg. 463/4, inv. č. 407.

Fond ONV Český Brod, Spisy předsedy (okresní nemocnice, aj.), ka 1, inv. č. 225.

„Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Praha

INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.

INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007.

C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967. Kronika Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Českém Brodě. Nemocnice.

Primární literatura

LEDEČ, J. *Kronika českobrodské nemocnice 1905-1955*, St. okres. nemocnice, Český Brod, Středočeské tiskárny, 1955.

LEDEČ, J. a ZICH, J. a kolektiv vedoucích pracovníků NsP. *80 let Nemocnice v Českém Brodě*, 1985.

PODLAHA, Antonín. *Katolická liturgika: učebná kniha pro střední školy. 2., v podstatě nezm. vyd.* Praha: Císařský královský školní knihosklad, 1905.

SKRIBKOVÁ, Emilie. *Organizace péče o zdraví lidu v ČSSR: (ústavy národního zdraví).* Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1962.

Soubor právních předpisů upravujících poměr k církvím v Československé socialistické republice. 1. vyd. Praha: Ústř. církevní nakl., 1962.

Sekundární literatura

BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989.* 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

BULÍNOVÁ, Marie, ed. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951: Edice dokumentů.* Brno: Doplněk, 1994.

DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008.

HAMPLOVÁ, Lidmila. *Veřejné zdravotnictví a výchova ke zdraví: pro střední zdravotnické školy.* Praha: Grada Publishing, 2020.

KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953.* Brno: Doplněk, 1993.

KUTNOHORSKÁ, Jana. *Historie ošetrovatelství.* Praha: Grada, 2010.

MÁŠOVÁ, Hana. *Nemocniční otázka v meziválečném Československu = The issue of hospitals in inter-war Czechoslovakia: moderní pojetí role nemocnice, jak se formovalo a postupně realizovalo v období první republiky.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005.

SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Dějiny lékařství v českých zemích.* Praha: Triton, 2004.

SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.

VAŠKO, Václav. *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2.* Praha: Zvon, 1990.

VLČEK, Vojtěch. *Ženské řehole za komunismu (1948-1989): sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze.* Olomouc: MCM, 2005.

Články

MACOURKOVÁ, Anna. *Ve jménu zákona otevřete klauzuru: Pronásledování Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v 50. letech 20. století. Paměť a dějiny.* 2012, VI(3), s. 55-64.

Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1203/055-064.pdf>. Náhled dne 18. 4. 2018.

MÁŠOVÁ, Hana. *Nedvědiv a Albertův plán. Porovnání*. In: MÁŠOVÁ, Hana, Eva KRÍŽOVÁ a Petr SVOBODNÝ. *České zdravotnictví: vize a skutečnost: složité peripetie od plánů k realizaci*. Praha: Karolinum, 2005, s. 65-97.

SVOBODNÝ, Petr. *Propagace socialistického zdravotnictví v rámci komunistické propagandy (1945-1952)*. In: MÁŠOVÁ, Hana, Eva KRÍŽOVÁ a Petr SVOBODNÝ. *České zdravotnictví: vize a skutečnost: složité peripetie od plánů k realizaci*. Praha: Karolinum, 2005, s. 111-132.

SVOBODNÝ, Petr. „Zdraví lidu – základ budování“. *Propagace socialistického zdravotnictví v rámci komunistické propagandy let 1945–1952*. Dějiny a současnost. 2004, 26(1), s. 19-23.

Dobové periodikum a jiné

Časopis lékařů českých. Praha: Vinc. J. Schmied, 1902(20), s. 512. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nlk/uuid/uuid:8459e0bc-c375-11e4-b50e-d485646517a0>. Náhled dne 13. 5. 2020.

Časopis lékařů českých. Praha: Vinc. J. Schmied, 1910(22), s. 695. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nlk/uuid/uuid:78f7eb95-c379-11e4-b50e-d485646517a0>. Náhled dne 13. 5. 2020.

Sbírka zákonů republiky československé, 26. 10. 1949. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-219#p2-3>. Náhled dne 2. 4. 2020.

Statistická ročenka republiky Československé. 1. Praha: Orbis, 1958. Zpracoval Státní úřad statistický republiky Československé. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:94b47a50-8ae0-11e3-bbb0-5ef3fc9bb22f>. Náhled dne 21. 3. 2020.

Elektronické zdroje

Výsledek ankety na webu HealthCare Institute: <http://www.hc-institute.org/cz/projekty/nemocnice-ceske-republiky/celostatni-projekt-nemocnice-cr-2006.html>. Náhled dne 15. 5. 2020.

Rozhovor s MUDr. Ivetou Kohoutovou, nar. 1936, Český Brod, 14. 7. 2018.

Seznam zkratek

ČLČ: Časopis lékařů českých

ČSL: Československá strana lidová

KA: Katolická akce

KCT: Krajský církevní tajemník

KNV: Krajský národní výbor

KSČ: Komunistická strana Československa

KSSS: Komunistická strana Sovětského svazu

KÚNZ: Krajský úřad národního zdraví

MHKD: Mírové hnutí katolického duchovenstva

MNV: Městský národní výbor

MUDr.: Medicinae universae doctor (doktor všeobecného lékařství)

NA: Národní archiv

NF: Národní fronta

OAV NF: Okresní akční výbor Národní fronty

OCT: Okresní církevní tajemník

ONV: Okresní národní výbor

OÚNZ: Okresní ústav národního zdraví

ROH: Revoluční odborové hnutí

SKD PIT: Sdružení katolických duchovních Pacem in terris

S. M./SM.: Sestra milosrdná

SOA: Státní oblastní archiv

SOkA: Státní okresní archiv

SSSR: Svaz sovětských socialistických republik

SÚC: Státní úřad pro věci církevní

UNRRA: United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu)

ÚAV NF: Ústřední akční výbor Národní fronty

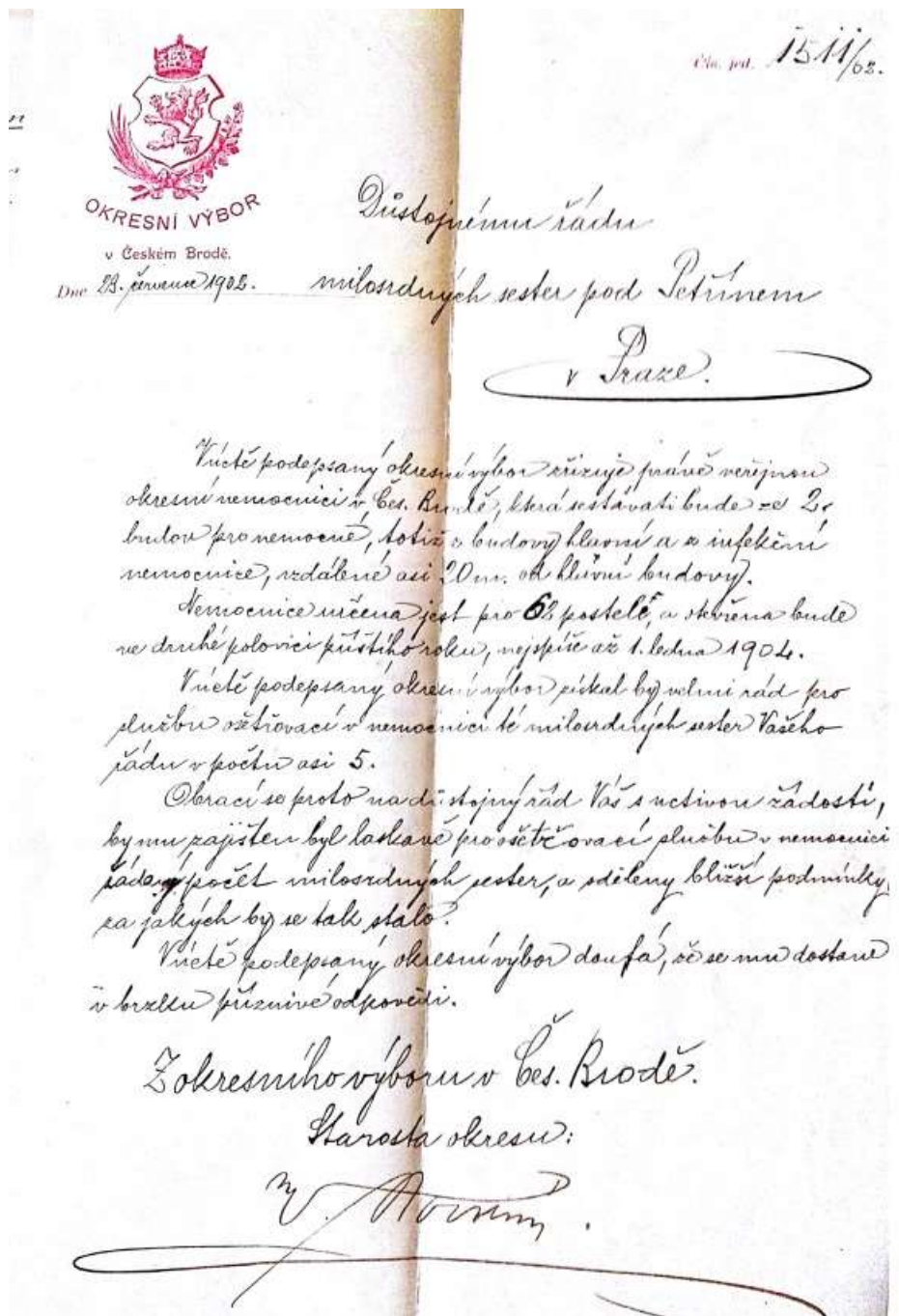
ÚNZ: Ústav národního zdraví

ÚV KSČ: Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VLČ: Věstník lékařů československých

Přílohy

Příloha č. 1: Žádost okresního výboru v Českém Brodě zaslaná Kongregaci Milosrdných sester sv. Karla Boromejského o přidělení několika řeholnic do nemocnice pro ošetrovatelskou službu, 1902.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.

Příloha č. 2: Dopis generální představené řádu SM. Klementiny Zaunmüllerové týkající se podoby ubytování řádových sester v českobrodské nemocnici, 1904.

Vaši blahobyt!

Odpovídajíc bránu dopisu ze dne 27 března, dovolujeme si s. ohledně zařízení postelí pro sestry ošetrovatelky sdělit, že tyto mají být dle obvyklé, holního a dřeva se sloupky jak na výkresu který jsme zaslaty se viděti. Poněvadž však bylo zmíněno že i postele pro sestry budou železné, jest tedy dobře musí však mít sloupky a železné tyčky, aby mohly sporny na ně být navlečeny.

Dále pak mají postele dřevěné vložky a žínění matrace celistvé nebo rozdělné (na dřevěnou vložku přijde nejdivů houze) pak žíněnou křídlovitou podušku s bílou flanelovou, vlněnou přikrývkou a polštářem a píru a pířinou.

Aby zařízení postelí vyhovovalo našim předpisům dovolily buhorm si toto mimo postelí a dřevěných vložek proti světození odstraniti samy.

2. Do oddělení sester není třeba žádných zrcadel.
3. Těž obrací není zapotřebí, stačí do každého pokoje 1 kříž.
4. 10 kartáček na ruce a na boty dostati úplně.
5. Hřebenů není potřeba.

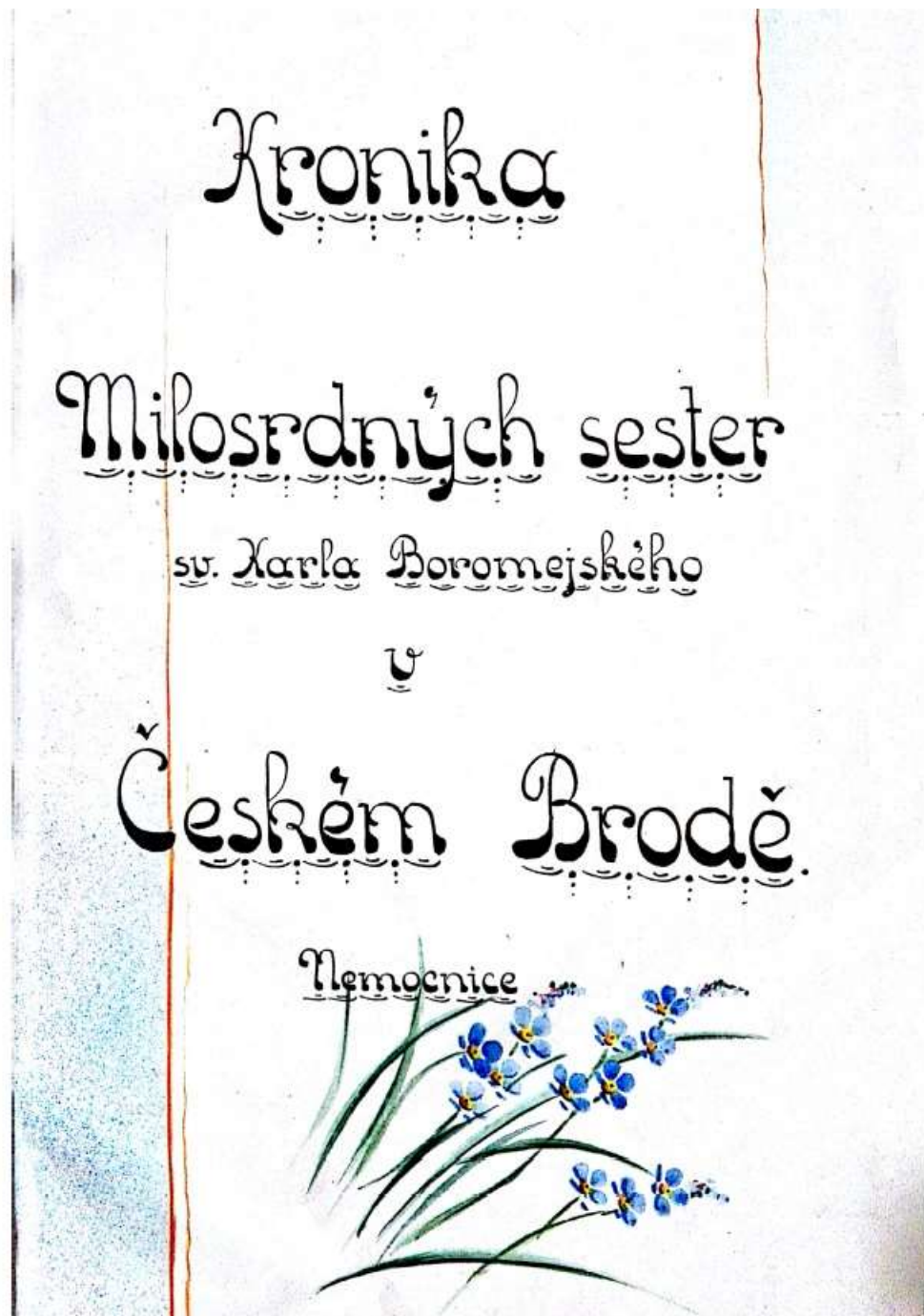
Sveškovou úctou

SM. S. L.

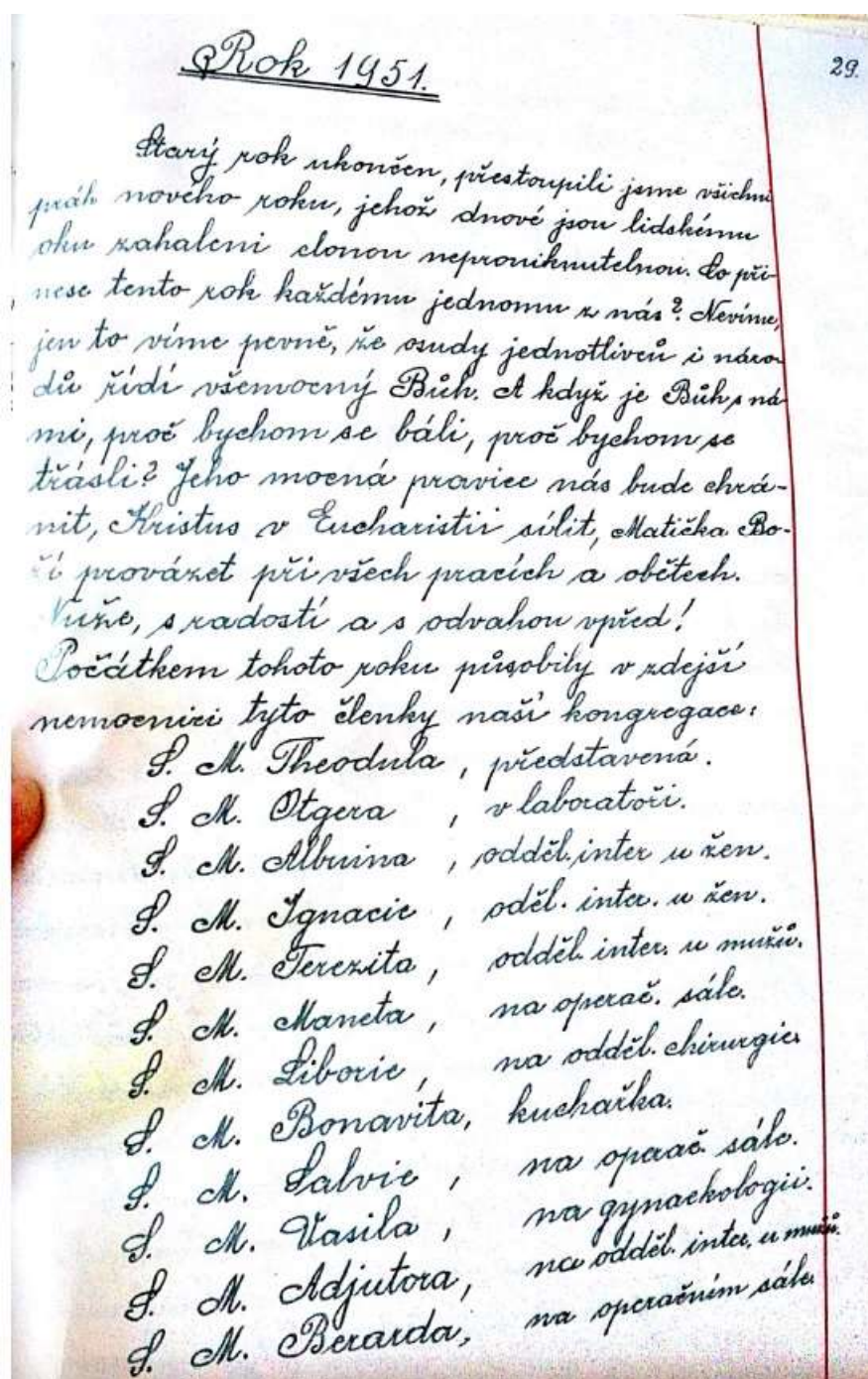
V Praze dne 1. čerona 1904.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.

Příloha č. 3: Úvodní strana Kroniky Milosrdných sester sv. Karla Boromejského působících v nemocnici v Českém Brodě, 1905-1959.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVANÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967. Kronika Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Českém Brodě. Nemocnice.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007. C Kronika MSKB, díl XII., 1958-1967. Kronika Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Českém Brodě. Nemocnice, s. 29.

Příloha č. 5: Úvodní strana kroniky českobrodské nemocnice, 1955.

Zdroj: LEDEČ, J. *Kronika českobrodské nemocnice 1905-1955*, St. okres. nemocnice, Český Brod, Středočeské tiskárny, 1955.

Příloha č. 6: Fotografie nemocnice před rekonstrukcí, nedatováno.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVANÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.

Příloha č. 7: Fotografie nemocnice po rekonstrukci, nedatováno.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVANÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.

Příloha č. 8: Fotografie oltáře v nemocniční kapli se sochou sv. Prokopa, jemuž je kaple zasvěcena, nedatováno.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVANÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.

Příloha č. 9: První fotografie nemocniční kaple sv. Prokopa, nedatováno.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.

Příloha č. 10: Druhá fotografie nemocniční kaple sv. Prokopa, nedatováno.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVANÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.

Příloha č. 11: Třetí fotografie nemocniční kaple sv. Prokopa, nedatováno. Na zdi je ovšem podobizna T. G. Masaryka. Může jít tedy o snímek pořízený mezi lety 1918 až 1935.

Zdroj: Snímek poskytl PhDr. Vladimír Jakub Mrvík, Ph.D.

Příloha č. 12: Fotografie nemocniční kuchyně, nedatováno.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.

Příloha č. 13: Fotografie biskupa s českobrodskými řeholicemi, kněžími a lékaři před budovou českobrodské nemocnice, nedatováno. Na snímku stojí uprostřed Jeho Eminence Karel kardinál Kašpar. První možností, kdy byl snímek vyfocen, jsou léta 1921-1931, mezi nimiž byl Karel Kašpar královehradeckým biskupem. Druhou možností jsou léta 1931-1941, kdy byl arcibiskupem pražským. Tato druhá možnost pořízení snímku je pravděpodobnější.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVANÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.

Příloha č. 14: Fotografie z duchovního cvičení civilních ošetřovatelek v Českém Brodě, pravděpodobně rok 1940.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.

Příloha č. 15: Fotografie ze slavnosti Těla a Krve Páně, nedatováno. V padesátých letech se této slavnosti účastnily i řádové ošetřovatelky z českobrodské nemocnice.

Zdroj: „Archiv“ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. INDEX DOMŮ KMSKB. PODLE ZACHOVALÉ DOKUMENTACE, R. 1837-2007, Český Brod, činnost sester, krabice Č, složka Č/3.